Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna säästva arengu strateegia 2019-2030+

Sisukord

Sissejuhatus 3

1. Lahemaa rahvuspargi ja Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna kui sihtkoha kirjeldus ning Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna määratlus 5

1.1. Lahemaa rahvuspargi ülevaade 5

1.2. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna ülevaade 7

2. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna hetkeolukorra analüüs 15

2.1. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna ressursside ülevaade ja hinnang 15

2.2. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna külastajate sihtrühmade ülevaade 24

2.3. Maailma- ja Eesti turisminäitajad ning -trendid 27

3. Lahemaa rahvuspargi ja Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna olukorra analüüs (SWOT) 31

4. Strateegilised eesmärgid (visioon, missioon, arengusihid ja -eesmärgid) 36

5. Tegevuskava (2019-2024) ja tulemuste hindamise indikaatorid 37

Kasutatud allikad 45

Lisad 47

Lisa 1. Osalejate nimekiri (Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna säästva arengu strateegia seminarid ja õppereisid) 47

Lisa 2. Arengukava koostamise protsess 48

Lisa 3. Ressursside nimekiri valdade lõikes 49

Sissejuhatus

Turismi- ja puhkemajanduse osatähtsus sihtkohtade majanduses on pidevas kasvus. 2017. aastal oli maailma majanduses turismi otsene mõju (sh majutus- ja transpordiettevõtted, meelelahutus ja huviväärsused) *World Travel and Tourism Council* andmetel (WTTC, 2018) 3,4% ning turismi kogumõju (sh koos valitsuse kulutuste ja toetavate sektoritega) 15,4% SKT-st. 2018. aastal ja edaspidi nähakse turismimajanduse jätkuvat kasvu ning seeläbi olulisuse suurenemist, mis eeldab kogu sektori säästva arengu planeerimist.

Turism on Eesti üldises majandusarengus jätkuvalt oluline. See on sätestatud muuhulgas Eesti riiklikus turismiarengukavas 2014-2020 (MKM, 2013), mis on koostatud selleks, et tagada Eesti konkurentsivõime ja rahvusvaheline atraktiivsus turismisihtkohana. Arengukava strateegilisteks tegevussuundadeks on Eesti kui reisisihi tuntuse suurendamine, turismiinfo juhtimine, turismitoodete arenduse juhtimine, turismi arenguvõimaluste seire, rahvusvaheliselt huvipakkuvate turismiatraktsioonide arendamine, rahvusvaheliste sündmuste toetamine ja piirkondlike turismitoodete arendamine. Turismisektori jätkusuutliku arengu eelduseks on säästva turismi põhimõtete rakendamine.

Jätkusuutliku ja säästva arendamise olulisust on kajastatud ka Eesti säästva arengu riiklikus strateegias „Säästev Eesti 21“, kus on välja toodud neli tegurit: Eesti kultuuriruumi elujõulisus, sidus ühiskond, heaolu kasv ja ökoloogiline tasakaal. Selle järgi peab Eesti turismitoode põhinema säästva turismi printsiipidel – majandusliku ja sotsiaalse kasu saamisel tuleb arvestada elu- ja looduskeskkonna, ajaloo- ning kultuuripärandi kaitse vajadusi. (EKM, 2005)

Jätkusuutlikkuse põhimõtteid toetab ka Üleriigiline planeering „Eesti 2030+“ (Vabariigi Valitsus, 2012) ning Eesti regionaalarengu strateegia 2020 (Siseministeerium, 2014), mille väljunditeks on muuhulgas ühtlustada Eesti piirkondlikku arengut. Selle saavutamiseks peab iga piirkond panustama oma eripärale, kus kohalikul kogukonnal oleks võimalus leida hea töökoht ja kasutada kvaliteetseid teenuseid. Oluline on mitmekesiseid tegevusi võimaldav elukeskkond, mis eeldab erinevate osapoolte koostööd ning planeeritud ja jätkusuutlikku arengut.

Jätkusuutliku arengu ning „rohelise“ mõttelaadi tähtsustamine erinevate asjaliste poolt nii maailmas kui Eestis (seda ka riiklikul tasandil) on avaldanud mõju ka külastajate käitumisele ning ettevõtlusele. Keskkonna, linnastumise ning sotsiaalsete väärtuste muutumisega on järjest olulisemad loodus- ja kultuurikeskkond ja -ressursid, millel põhinevad tooted pakuvad külastajatele järjest enam huvi. Erinevad kaitsealad ja nendega piirnevad alad on saanud olulisteks külastuskohtadeks ja tõmbekeskusteks ning huvi nende külastuse vastu kasvab. (Europarc Federation, 2018; Balmfor, 2015)

Lahemaa rahvuspark paikneb Põhja-Eestis Soome lahe kaldal Harju maakonnas Kuusalu vallas ning Lääne-Viru maakonnas Haljala ja Kadrina vallas[1]. Rahvuspark loodi 1. juunil 1971. aastal Põhja-Eesti rannikuala looduse, kultuuripärandi, sealhulgas ökosüsteemide, bioloogilise mitmekesisuse, maastike, rahvuskultuuri ning alalhoidliku looduskasutuse säilitamiseks, uurimiseks ja tutvustamiseks. Kuna Lahemaa rahvuspark on atraktiivne turismisihtkoht, siis on oluline selle jätkusuutlik majandamine kõigi asjaliste huvisid arvestades ning seejuures kaitstes ja säilitades loodusressursse ja kultuuripärandit. (Keskkonnaamet, 2016)

Eelnevast lähtuvalt koostatakse esmakordselt Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna säästva arengu strateegia, mis toetab riikliku turismiarengukava eesmärkide täitmist, arvestab turismiasjaliste huvidega

[1] Kuni 2017. aasta sügise haldusreformini asus rahvuspark Kuusalu, Vihula ja Kadrina vallas, kuid haldusreformi tulemus ühinesid Vihula ja Haljala vald.

ning turismi- ja puhkemajanduse korraldamisega kaasneva sotsiaalse ja majandusliku mõjuga ning mõjuga keskkonnale piirkonnas. Kohalike ettevõtjate sõnul ulatub rahvuspargi mõju ka väljapoole selle piire ning vastupidi, ümbritsevad piirkonnad on oluliseks väravaks Lahemaa rahvuspargile ning teenuste mitmekesistamisel. Sellest tulenevalt hõlmab käesolev strateegia lisaks Lahemaa rahvuspargile ka Tapa ning Kadrina ja Haljala valda (sh rahvuspargi piiridest välja jäävaid alasid) ning Loksa linna. Kuusalu, Haljala, Tapa ning Kadrina vald ja Loksa linn moodustavad Leader piirkonna, mida ühendab organisatsioon MTÜ Arenduskoda. Strateegia kontekstis on piirkonna katusnimetuseks Lahemaa rahvuspargi turismipiirkond.

Arengukava väljatöötamisel osalesid erinevad huvirühmad, kes esindasid kohalikke ettevõtteid, mittetulundusliku ja avaliku sektori organisatsioone (vt ka lisa 1), kes olid kaasatud läbi seminaride strateegiasse sisendi ja tagasiside andmiseks. Tööprotsess (vt lisa 2) oli kujundatud lähtuvalt EUROPARC Föderatsiooni (EUROPARC Federation – European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas) säästva arengu strateegia koostamise soovituslikest tegevustest (EUROPARC, 2010).

Käesoleva dokumendi struktuuri aluseks on EUROPARC Föderatsiooni soovitused ja juhised (EUROPARC, 2010), kuna Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna turismiasjaliste üheks eesmärgiks on ühineda EUROPARC Föderatsiooniga. Strateegia koosneb sihtkoha määratluse, ressursside (sh loodus, kultuur, aktiivsed tegevused, turismi- ja toetav taristu nagu näiteks kõnni- ja kergliiklusteed, valgustus), külastajate ja trendide kirjelduse ning analüüsi, strateegia (visioon, missioon, sihid, eesmärgid), tegevuskava ja seire korraldust käsitletavatest osadest, mida toetavad dokumendi lõpus esitatud lisad. Kirjelduse ja analüüsi puhul on kõigepealt toodud välja info Lahemaa rahvuspargi kohta ning seejärel lisatud ülevaade piirkondadest, mis jäävad rahvuspargi piiridest välja, kuid mis moodustavad osa rahvuspargi turismipiirkonnast.

Strateegia koostamise metoodiliseks aluseks on EUROPARC Föderatsiooni poolt sõnastatud põhiväärtused: esmatähtis on looduskaitse, säästva arengu toetamine, huvigruppide kaasamine, tõhus säästva turismi planeerimine ning pidev parendamine ja arendamine (EUROPARC, 2010). Lisaks lähtub strateegia Lahemaa rahvuspargi kaitsekorralduskavast (2016-2025) ja seal sätestatud tegevustest, põhimõtetest ning analüüsist. Lisainformatsiooni koguti Kuusalu, Haljala, Tapa ja Kadrina valla ning Loksa linna ja MTÜ Arenduskoda arengukavadest, kohalike omavalitsuste veebilehtedelt ja sotsiaalmeedia kanalitest, puhkaeestis.ee, visitestonia.com, Ehedad Elamused Lahemaal, SA Põhja-Eesti Turismi, Statistikaameti, Lahemaa rahvuspargi portaalidest ning turismiettevõtete kodulehtedelt. Kuna mõned arengukavad on haldusreformijärgselt uuendamata, siis vaadeldi ka varasema haldusjaotuse valdade dokumente (nt Vihula vald).

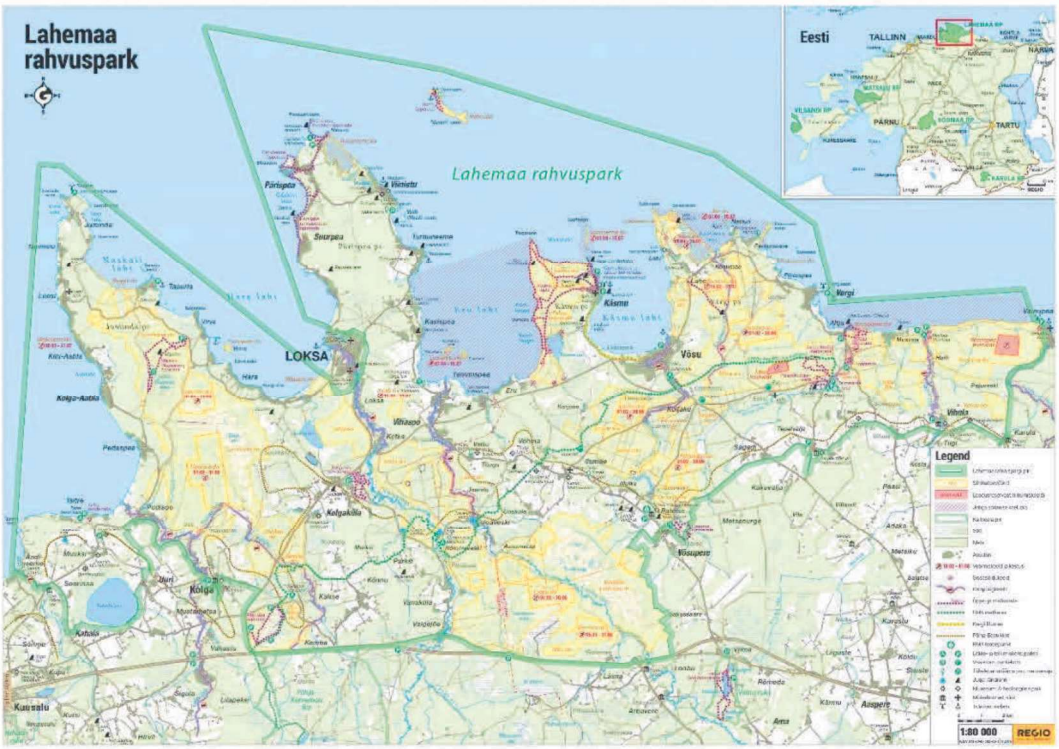
Kuna kohalike omavalitsuste arengukavades ja Lahemaa rahvuspargi kaitsekorralduskavas on esitatud põhjalikud andmed sihtkoha erinevate valdkondade (rahvastik, majandus, ettevõtlus, sport, kultuur ning ajalugu jne) ja objektide kohta, siis käesolevas strateegias ei olnud otstarbekas sama infot välja tuua. Seetõttu kajastatakse infot järgnevalt: eelneva analüüsi tulemusel kujunenud hinnang, hinnangut põhjendav kirjeldus ning mõned ilmestavad näited. Lisaks esitatakse viited allikatele, kus on võimalik ühe või teise valdkonnaga põhjalikumalt tutvuda või lisateavet saada. Selline lähenemine võimaldab kava paremini tervikdokumendina hallata ning on arusaadav ja hoomatav kõikidele asjaliste rühmadele (sh kohalik kogukond). Peamine rõhk on pandud hetkeolukorra analüüsile (SWOT-i osas), strateegilistele sihtidele, eesmärkidele ning nende saavutamist toetavatele tegevustele ja tulemuste hindamise indikaatoritele.

Protsessi aitasid eest vedada ja kava koostada Tatjana Koor, Liis Juust ja Tiina Viin (TÜ Pärnu kolledž).

1. Lahemaa rahvuspargi ja Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna kui sihtkoha kirjeldus ning Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna määratlus

1.1. Lahemaa rahvuspargi ülevaade

Lahemaa rahvuspark on Eesti vanim ja suurim rahvuspark, mille pindala on 74 784 ha. Sellest maismaa pindala on 47 910 ha ja meri 26 874 ha (vt joonis 1). Sihtkoha väärtusteks on vähese inimmõjuga metsaalad, hooldatud pärandkooslused ning hoitud ja taastatud kultuuriväärtused, mis on olulised tõmbetegurid külastajate jaoks. See on üks Euroopa suurimaid metsakaitsealasid ning rändrahnude ja kivikülvide rohkuse poolest nii Eestis kui Euroopas tähelepanu vääriv. Lahemaa rahvuspargis on 68 asulat ning umbes 10 000 hoonet. Kaitseala asub Harju maakonnas Kuusalu vallas Juminda, Tammistu, Leesi, Tapurla, Virve, Kiiu-Aabla, Hara, Kolga-Aabla, Pedaspea, Pudisoo, Uuri, Tsitre, Muuksi, Andineeme, Soorinna, Kahala, Kemba, Kõnnu, Kalme, Kolgaküla, Loksa, Kasispea, Turbuneeme, Suurpea, Pärispea, Viinistu, Vihasoo, Kotka, Nõmmeveski, Joaveski, Valgejõe, Vanaküla, Murksi, Parksi ja Tammispea külas ja Kolga alevikus ning Lääne-Viru maakonnas Vihula vallas Eru, Tõugu, Võhma, Joandu, Uusküla, Aasumetsa, Palmse, Võsupere, Muike, Ilumäe, Vatku, Korjuse, Käsmu, Koljaku, Lobi, Koolimäe, Lahe, Natturi, Pedassaare, Pihlaspea, Vergi, Altja, Mustoja, Vainupea, Pajuveski, Karula, Vihula, Haili, Lauli, Oandu, Tepelvälja, Sagadi, Kakuvälja ja Metsanurga külas ja Võsu alevikus ning Kadrina vallas Loobu ja Läsna külas. (Keskkonnaamet, 2016; Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskiri)

Joonis 1. Lahemaa rahvuspargi kaart (allikas: www.kaitsealad.ee)

Vastavalt Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirjale (Keskkonnaamet, 2016) on rahvuspargi eesmärgiks säilitada, kaitsta, uurida ja tutvustada Põhja-Eestile iseloomulikku loodust ja kultuuripärandit, sealhulgas (www.kaitsealad.ee):

- maastikuilmet, pinnavorme ja maastiku üksikelemente (sh poollooduslikke kooslusi (loopealsed), geoloogiamälestisi (balti klint, rändrahnud, kivikülvid));

- kaitsealuseid liike ja nende elupaiku;
- loodus- ja pärandkultuurmaastikke (nt metsa-, soo- ja rannaökosüsteeme ja regilaulu piirkond);
- põllumajanduslikku maakasutust;
- traditsioonilist rannakalandust;
- tasakaalustatud keskkonnakasutust;
- piirkonnale iseloomulikku asustusstruktuuri, taluarhitektuuri ning rahvakultuuri.

Rahvusparki on rajatud ligi 120 km õppe- ja matkaradu, mis tutvustavad koha eripära, kooslusi ning väärtusi pakkudes harivat ning eristuvat kogemust. Lahemaa rahvuspargi keskus pakub erinevaid võimalusi keskkonnahariduse edendamiseks ja propageerimiseks, mida toetavad arvukad Keskkonnaameti keskkonnahariduse spetsialistide poolt koostatud erinevatele vanuseastmetele mõeldud tasuta pakutavad õppeprogrammid, looduskeskkond ja hästiarenenud taristu. (kaitsealad.ee)

Rahvuspark on jaotatud kolme tüüpi vööndiks (https://www.kaitsealad.ee/est/kaitsekord-6):

- loodusreservaat (moodustab 0,1% alast, Esku ja Remnispea), kus viibimine on keelatud;
- sihtkaitsevöönd (moodustab 23,8% alast), kus on suuremate kaitseväärtuste ja piirangutega ala ning kus ei toimu majandustegevust, kuid võib liikuda ning korjata marju ja seeni. Osa sihtkaitsevööndeid on ajalise liikumispiiranguga;
- piiranguvöönd, rahvuspargi ülejäänud ala, kus on lubatud rahvuspargi kaitse-eeskirjaga kooskõlas olev tegevus.

Lähtuvalt Lahemaa rahvuspargi kaitsekorralduskavast 2016–2025 on rahvuspargi huvigruppideks:

- Keskkonnaamet, kes on kaitseala valitseja. Keskkonnaameti eesmärk on tagada ala eesmärgiks olevate väärtuste soodne seisund. Alates 1.01.2019, mil Keskkonnaametiga liidetakse Keskkonnainspektsioon, on Keskkonnaameti ülesandeks ka looduskeskkonna ja -varade üle järelevalve teostamine kaitsealal.
- Riigimetsa Majandamise Keskus (RMK) – praktiliste looduskaitsetööde teostamine riigimaadel ja ala külastuse korraldamine kaitseala väärtuste soodsa seisundi säilitamiseks ning tutvustamiseks.
- Kohalikud omavalitsused (Kuusalu, Haljala ja Kadrina Vallavalitsused) – kohaliku kogukonna elu juhtimine selle erinevates valdkondades, sh kaitsealal kohaliku kogukonna esindamine, koostöö rahvuspargi valitsejaga loodushariduse, kultuurielu, keskkonnakaitse (vastutab looduskasutuse, loodusressursside kasutamise ja jäätmemajanduse eest), planeerimis- ja ehitustegevuse osas, administratiivne koostöö lubade väljastamisel (ehitus, üritused jne).
- Maaomanikud ja kohalikud elanikud – maaomanike ja elanikkonna huvide esindamine, koostöö rahvuspargi alal loodus- ja kultuuriväärtuste säilitamisel, loodusressursside kasutamisel.
- Muinsuskaitseamet – kultuuripärandi väärtustamine ja säilimise tagamine, sh muinsuskaitsealuste objektide järelevalve kaitsealal (sh vastutamine muinsuskaitsenõuete täitmise eest).
- Turismiettevõtjad – kaitseala tutvustamine, koostöö loodus- ja kultuuriväärtuste tutvustamisel.
- Külaseltsid, muuseumid, rahvamajad – kohaliku kogukonna huvide esindamine, koostöö loodus- ja kultuuriväärtuste (sh ajaloo- ja militaarpärandi) säilitamisel ja tutvustamisel.
- Jahiseltsid, kalameeste ühendused – traditsioonilise elulaadi alalhoid, loodusressursside kasutamine, ulukite arvukuse reguleerimine, vigastatud isendite surmamine.
- Lahemaa rahvuspargi koostöökogu – huvigruppide regulaarne ja jätkusuutlik kaasamine Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirja ja kaitsekorralduskava väljatöötamisel, rakendamisel jm päevakohaste teemade laiapõhjalisem infovahetus.

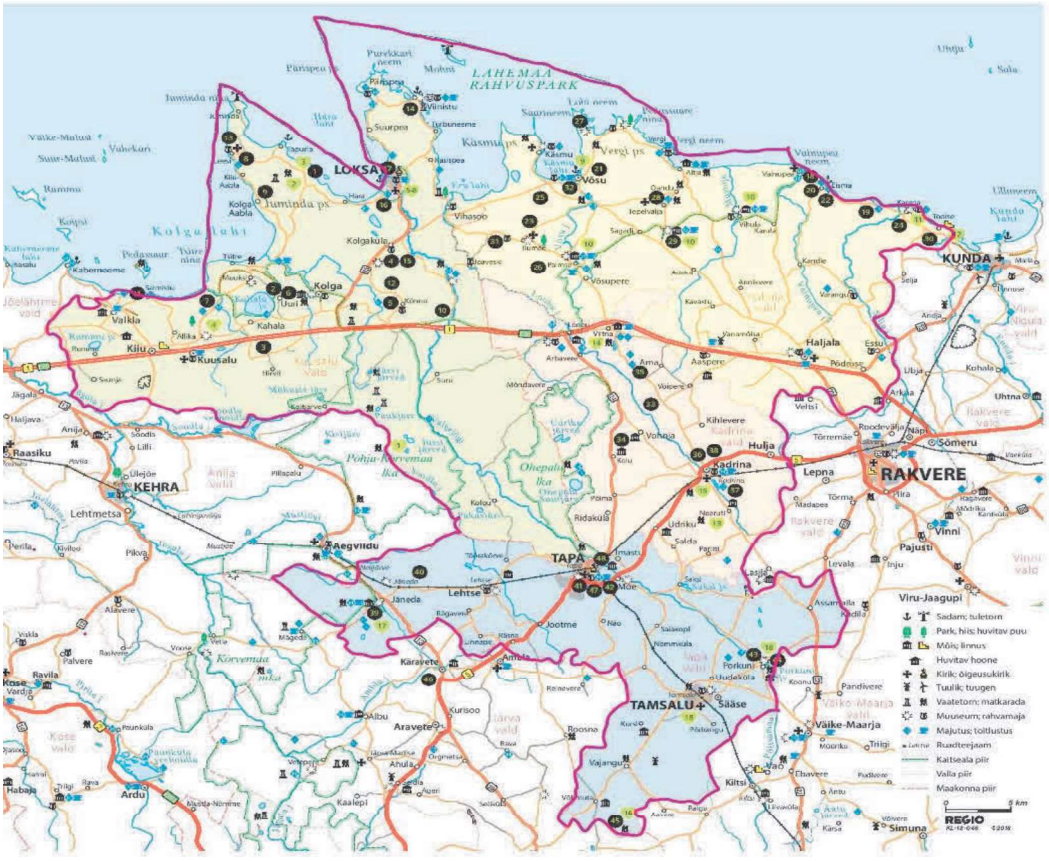
Kaitsealal on oluline selle jätkusuutlik majandamine ning muuhulgas külastajate voogude juhtimine ning harimine, et tagada säästev areng. Külastuse korraldamine rahvuspargis on Keskkonnaameti Põhja regiooni vastutusvaldkonnas. Riigimaal asuva külastustaristu korrashoiu eest vastutab RMK külastuskorraldusosakonna Põhja-Eesti piirkond. Keskkonnaamet ja RMK tegelevad ka mitteformaalse keskkonna- ja loodushariduse edendamisega. Keskkonnaameti hallata on muuhulgas ka Lahemaa rahvuspargi looduskeskus, kus on välja ehitatud rahvuspargi loodus- ja kultuuripärandit tutvustav püsiekspositsioon. RMK korraldab Lahemaa rahvuspargi looduskeskuses paikneva Lahemaa teabepunkti tööd ning haldab RMK Sagadi metsakeskust (looduskool ja metsamuuseum), Oandu looduskeskust ja Ojaäärse loodusmaja. (Lahemaa rahvuspargi kaitsekorralduskava 2016–2025)

Rahvuspark kuulub üle-euroopalisse Natura 2000 võrgustikku Lahemaa linnu- ja loodusalana. Lahemaa rahvuspargi valitsemisel, haldamisel ja arendamisel lähtutakse:

- looduskaitseseadusest;
- rahvuspargi kaitse-eeskirjast, sh lubatud ja keelatud tegevused erinevate vööndite tüüpide lõikes;
- igaüheõigusest ja seadustest tulenevatest piirangutest;
- Europarc Föderatsiooni poolt koostatud hartast „European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas“.

1.2. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna ülevaade

Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna moodustab Lahemaa rahvuspark ja MTÜ Arenduskoda tegevuspiirkond (vt joonis 2). Kuigi Lahemaa rahvuspark paikneb Kuusalu, Haljala ja Kadrina vallas, kuulub Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonda ka Tapa vald ning Loksa linn, mis on seotud rahvuspargiga ühelt poolt läbi viimase laiema mõjuala ning lisaks ka MTÜ Arenduskoja tegevuspiirkonna.

Joonis 2. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkond (Allikas: MTÜ Arenduskoda tegevuspiirkonna voldik)

MTÜ Arenduskoja tegevuste hulka kuulub muuhulgas piirkonna ajaloo- ja kultuuriressursside ning väärtuste hoidmine ja kohalike heaolu ning asjaliste vahelise koostöö arendamine, mistõttu on oluline koostöö nii rahvuspargi siseselt kui ümbritseva piirkonna asjalistega. MTÜ Arenduskoda moodustati kuue omavalitsuse (Tapa linn, Tamsalu linn, Saksi vald, Tamsalu vald, Kadrina vald, Lehtse vald) poolt 1.08.1997. aastal ning praegu on organisatsiooni liikmeteks lisaks eelmainitud kohalikele omavalitsustele ka erineva tegevusvaldkonnaga ettevõtted ja ühendused. (www.arenduskoda.ee; MTÜ Arenduskoda Leader …)

Saamaks sisulisemat ülevaadet Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnast, on järgnevalt välja toodud kõikide Lahemaa rahvusparki turismipiirkonda kuuluvate omavalitsuste lühikirjeldus (sh asukoht, rahvastik, ligipääsetavus, ettevõtlussektor jne), mis võimaldab paremini mõista vastava piirkonna võimalusi ja kitsaskohti.

Kuusalu vald asub Harju maakonnas (Tallinn-Narva maantee ääres) ning selle pindala on 709,5 km². Kuusalu vald on pindalalt suurim Harju maakonnas. Haldusreformi tulemusel ühinesid Kuusalu vald ja Loksa vald. Kahe valla ühinemisel tekkis omavalitsus, mille haldusterritoorium kattub suures osas endise Kuusalu kihelkonna piiridega. Valla territooriumi sees asub eraldi omavalitsusüksus Loksa linn. Valla põhja osa piirneb Soome lahega. Vallas asub 64 küla, kolm kooli, neli lasteaeda. (www.kuusalu.ee)

Kuusalu vallas asub osa Lahemaa rahvuspargi territooriumist ja sellest lähtuvalt on vallas olulisel kohal keskkonnakaitse, mille tulemusel on valla elukeskkond puhas ja korrastatud ning saastamine on aastatega vähenenud. Vallas taotletakse kogukonna kaasamist keskkonnahoiu korraldamisse ning võimalust tegutseda looduses tagades seejuures loodushoid. Oluliseks peetakse keskkonnateadlikkuse tõstmist ning kohalikku looduse eksponeerimist koos piirkonna ajalooga. (www.kuusalu.ee; Kuusalu Vallavolikogu, 2018). Seda rõhutatakse ka valla arengukavas (Kuusalu Vallavolikogu, 2018), mille kohaselt on peamised keskkonnaalased meetmed järelevalve tõhustamine, teavitustegevuse edendamine, jäätmekogumissüsteemi arendamine, keskkonnateadlikkusele suunatud ürituste algatamine ja toetamine, looduskaitse all olevate objektide hooldamine, tähistamine ja tutvustamine. (www.kuusalu.ee; Kuusalu Vallavolikogu, 2018).

Kuusalu vald

Rahvastik: 6500 inimest, tööealisi elanikke ~67% valla elanikest

Ettevõtluskeskkond: mikro- ja väikeettevõtted

- põllumajandus-, metsamajandus-, kalapüügiettevõtted; hulgi- ja jaekaubanduse ning töötleva tööstuse ettevõtted.
- majutusettevõtteid 29
- toitlustusettevõtteid 13

Kuusalu valla rahvastik: Kuusalu vallas elab 6 500 inimest, neist mehi 3300 ja naisi 3200 (www.stat.ee 1.01.2018 seisuga). Rahvastiku vanuselisest struktuurist lähtuvalt on suurimad vanuserühmad vahemikus 20-24, ja 45-54. Alla 18-aastaseid on vallas ligi 17% ja üle 65 aastaseid 15,4% kogurahvastikust. Elanike arv on viimastel aastatel olnud suhteliselt stabiilne. Sündide arv olnud mõnevõrra suurem kui surmade arv (iive on olnud positiivne), kuid elanike arvu mõjutab sisse- ja väljarändajate vahe ehk rändesaldo, mis on olnud negatiivne. See tähendab, et vallast rändas välja rohkem inimesi kui tuli valda. Oluline on ka märkida, et Kuusalu vallas on palju suvilaid, mis mõjutab perioodiliselt elanike arvu. (www.kuusalu.ee; Kuusalu Vallavolikogu, 2018)

Kuusalu valla ettevõtluskeskkond: Kuusalu vallas on mitmekesine majandus. Kõige enam on vallas põllumajandus-, metsamajandus- ja kalapüügiettevõtteid (umbes 25% valla ettevõtetest), kuid vastavate

ettevõte arv ning nende osatähtsus on valla majanduses iga-aastaselt vähenenud. Põllumajandusele järgnevad hulgi- ja jaekaubandus ning töötlev tööstus – vastavates valdkondades on ettevõtete arv püsinud suhteliselt stabiilsena. Viimase kümne aasta jooksul on enim ettevõtteid lisandunud kutse-, teadus- ja tehnikaalases tegevuses ning haldus- ja abitegevustes. Majutus- ja toitlustusettevõte arv (kümmekond) on arvestades piirkonna potentsiaali suhteliselt tagasihoidlik. Valdav osa (üle 90%) ettevõtetest on mikroettevõtted, mis tähendab, et nende töötajate arv jääb alla 10. Vaid üksikutes valla ettevõtetes on töötajaid 10-49 ja veel vähem on ettevõtteid, kus töötajaid üle 50. Ettevõtluse arengu peamisteks eeldusteks on hea logistiline asukoht (Tallinna lähedus, Tallinn-Narva maantee) kui ka looduslike ressursside ning võimaluste olemasolu (Lahemaa rahvuspark, liivarannad, saared jne). Samas on Tallinna lähedus ka kitsaskohaks, kuna paljud käivad seal tööl ning kohapealseid töökohti luuakse vähe. (Kuusalu Vallavolikogu, 2018) Kuusalu vallas on ligi 100 mittetulundusühingut (www.vanaveeb.kuusalu.ee) ning seejuures on esindatud nii kultuuri, sotsiaalse elu, keskkonnaga, turvalisusega, spordiga ja teiste valdkondadega tegelevad ühendused.

Kuusalu valla ligipääsetavus ja transport: Valda läbivad riikliku tähtsusega Tallinn-Narva ja Piibe maantee. Suurim tõmbekeskus Tallinn asub Kuusalu vallast umbes 35-75 km kaugusel ning nagu eelnevalt mainitud, läbib valda Tallinn-Narva maantee. Valdav osa teedest on kõvakattega ning üsna heas korras. Valla keskused on ühendatud suuremate lähedal olevate linnadega läbi korrapärase ühistranspordi ühenduse. Ühistranspordi peamine korraldaja vallas on Harjumaa Ühistranspordikeskus, kuid ühistranspordi korraldamine on piirkonna suurusest tulenevalt keerukas. Lisaks toimib vallas õpilaste transpordiks mõeldud bussiliinid, (Kuusalu Vallavolikogu, 2018)

Rohkem infot Kuusalu valla kohta (sh statistilised näitajad ja analüüs) võib saada järgnevatest allikatest: Kuusalu valla arengukava 2012-2032 (Lisa 2: „Kuusalu valla eelarvestrateegia 2018-2021“ ja „Kuusalu valla arengukava 2012-2032“)

Haljala vald asub Lääne-Viru maakonna põhjaosas, piirnedes idast Viru-Nigula, läänest Kuusalu ja lõunast Rakvere ning Kadrina valdadega. Haldusreformi tulemusel moodustus Haljala vald varasema Vihula ja Haljala valla ühinemisel. Valla pindala on 550,14 km². Valla põhjaosa asub Soome lahe rannikul, keskosa paikneb Viru lavamaal ning lõunaosa Pandivere kõrgustiku jalamil. Valla keskuseks on Võsu alevik, millest maakonna keskus Rakvere asub 35 km kaugusel ning pealinn Tallinn 80 km kaugusel. Vallas on 72 küla ja 2 alevikku. Maadest ca 40% paikneb Lahemaa rahvuspargi territooriumil. (Haljala Vallavolikogu, 2018)

Haljala valla rahvastik: Haljala vallas elab 4 319 elanikku (www.stat.ee 1.01.2018 seisuga), kuid alates 2000. aastast on valla elanike arv olnud langustrendis. Valla elanike arv on tihedalt seotud iibe ja rändesaldoga – viimastel aastatel on mõlemad protsessid olnud miinuses, mistõttu on oodata Haljala valla elanike vananemist. Antud protsessidest tulenevalt on viimase kümne aasta jooksul enamike külade ja alevike rahvaarv vähenenud. Haljala valla rahvastiku koosseisusul on suur osakaal tööealistel elanikel (2661 inimest), kuid ka laste osakaal (kuni 18. a lapsi 683 inimest) võrreldes teiste vanuserühmadega on märkimisväärne. Soolis-vanuselise jaotuse poolest on maakonnas kõige enam esindatud keskealised ja vanemad naised. Nooremas

Haljala vald

Rahvastik: 4319 inimest, tööealisi elanikke ~61% valla elanikest

Ettevõtluskeskkond: mikro- ja väikeettevõtted

- põllumajandus-, metsamajandusettevõtted.
- majutusettevõtteid 55
- toitlustusettevõtteid 18

vanuses on mehi rohkem, kuid mida vanem vanusegrupp, seda rohkem on naisi. Vanemates vanusegruppides (üle 60 eluaasta) on naiste ülekaal. (Haljala Vallavolikogu, 2018)

Haljala valla ettevõtluskeskkond: Enamus Haljala valla suuremaid ettevõtteid paikneb Haljala alevikus. Maapiirkondade peamiseks tegevusalaks on põllumajandus, kus omakorda domineerib teraviljakasvatus. Statistilisse profiili kuuluvaid ettevõtteid oli Haljala vallas 2014. aastal Statistikaameti andmetel 176. Enamus neist ehk 146 on mikroettevõtted, kus töötab alla 10 inimese, lisaks on üheksa keskmise suurusega ettevõtet 10-49 töötajaga ning 50-249 töötajaga on kaks ettevõtet. Riigi ühe suurema maantee, Tallinn-Narva maantee, läbimine annab märkimisväärse eelise ettevõtluse ja elukeskkonna arenguks valla territooriumil. (Haljala Vallavolikogu, 2018)

Haljala valla ligipääsetavus ja transport: Tähtsamatest teedest läbib Haljala valda Tallinn-Narva maantee ja Rakvere-Käsmu maantee. Haljala valda läbib 19 riigile kuuluvat maanteed. Haljala valla teed on valdavalt kõvakattega, kuid endiselt on palju teid, mis on kruusakattega ning mis eeldavad pidevat greiderdamist. Suur osa Haljala valda läbiva Tallinn-Narva maantee äärsetest aladest on valla üldplaneeringu kohaselt kaubandus-, teenindus- ja büroohoonete ala. Ühistranspordi mõttes on piirkondi, mis on paremini ligipääsetavad, kuid näiteks Lahe-Lobi-Pihlaspea-Vergi piirkonna ühendus Võsuga ning Võsu ühendust Tallinnaga peetakse hetkel veel problemaatiliseks. (Haljala Vallavolikogu, 2015; Vihula Vallavolikogu, 2016; Haljala Vallavolikogu, 2018)

Rohkem infot Haljala valla kohta (sh statistilised näitajad ja analüüs) võib saada „Haljala valla arengukava 2015-2030“.

Kadrina vald asub Lääne-Viru maakonna lääneosas. Loodesuunal asub Haljala vald, idasuunal Rakvere vald, lõuna- ja edelasuunal asub Tapa vald. Läänesuunal on naabriks Harju maakonnast Kuusalu vald. Kadrina valla pindala on 353,92 km². Kadrina vallal on 38 küla ja kaks alevikku. Valda läbivad Tallinn-Peterburi raudtee, Tallinn-Narva ja Rakvere (Sõmeru)-Pärnu maantee. Kadrina alevik asub 15 km kaugusel Rakvere ja Tapa linnadest ning 85 km kaugusel Tallinnast. (www.kadrina.ee; Kadrina Vallavolikogu, 2018)

Kadrina vald

Rahvastik: 6500 inimest, tööealisi elanikke ~67% valla elanikest

Ettevõtluskeskkond: mikro- ja väikeettevõtted

- põllumajandus-, metsamajandus-, kalapüügiettevõtted; hulgi- ja jaekaubanduse ning töötleva tööstuse ettevõtted.
- majutusettevõtteid 18
- toitlustusettevõtteid 13

Kadrina valla rahvastik: Kadrina vallas elab 4 958 elaniku (www.stat.ee 1.01.2018 seisuga). Alates 2008. aastast on valla elanike arv olnud pidevas languses, mille põhjuseks on nii kohalike lahkumine vallast (uude elukohta, sh välismaale) kui negatiivne iive. Kadrina vallas elab kõige enam elanikke vanusegrupis 25–29, kellest 228 on mehed ja 158 naised. Järgnevad vanusgrupid 30–34, 55–59 ja 45–49. Kõige vähem elab Kadrina vallas elanikke vanusegrupis 85 ja vanemad, keda on 19 meest ja 85 naist. (Kadrina Vallavolikogu, 2018)

Kadrina valla ettevõtluskeskkond: Kadrina valda registreeritud ettevõtete hulgas on kõige enam põllu- ja metsamajanduse valdkonda kuuluvaid ettevõtteid, kuid suurimad tööandjad on tööstusliku tootmise ettevõtted. Tööstuses on esikohal puitu ja metalli töötlevad ettevõtted. Puhkemajanduse osas on olulisemateks eelkõige Viitna, Neeruti, Ohepalu, Loobu kant ning ka

teised miljööväärtuslikud piirkonnad. Lisaks on Kadrina vallas registreeritud 73 mittetulundusühingut ja kaks sihtasutust (1.01.2016 seisuga), mille hulgas on nii kogudused, garaažiühistud, jahindusühistud, korteriühistud kui ka maaparandusühistud. Piirkonna potentsiaal on seotud Tallinn-Narva maanteel kulgejate (toitlustus, majutus, logistika jms), Lahemaa rahvusparki suunduvate ning Palmse mõisa külastavate inimeste teenindamisega ning lisa võimaluste pakkumisega. (Kadrina Vallavolikogu, 2018; www.kadrina.ee)

Kadrina valla ligipääsetavus ja transport: Valla territoorium on kaetud suhteliselt hea ja tiheda teedevõrguga (teedest umbes 14% on mustkattega). Kadrina valda läbivad mitmed riigimaanteed, suuremad neist on Tallinn-Narva ja Pärnu-Rakvere-Sõmeru. Teede ja tänavate võrk on Kadrina vallas hästi välja arendatud. Ühistranspordi ühendus suuremate linnade ja asulatega on hea, kuid maapiirkonnas on see mõnevõrra problemaatilisem. Kadrina vald asub Tallinnast 90 km ning Rakverest 15 km kaugusel. Olulisel kohal on Kadrina vallas ka rongiühendus.

Rohkem infot Kardina valla kohta (sh statistilised näitajad ja analüüs) võib saada „Kadrina valla arengukava 2018-2035 (eelnõu)“.

Tapa vald asub Lääne-Viru maakonnas. Tapa vald piirneb põhjas Kuusalu, Kadrina ja Rakvere vallaga, idas Vinni ja Väike-Maarja vallaga, lõunas ja läänes Järva vallaga ning läänes Anija vallaga. Tapa valla pindala on 480 km². Tapa valla peamisteks keskusteks on Tapa linn ja Tamsalu, kuid ei saa välistada ka teisi asulaid, mis on erikohtade puhul samuti olulised, nt Lehtse, Porkuni, Uudeküla,Jäneda, Imastu jne (www.tapa.ee).

Rahvastik: Tapa vallas elab 11 049 inimest (1.01.2018 seisuga) ning rahvastikutihedus on 23 inimest/ km². Tegemist on suuruselt teise omavalitsusega Lääne-Viru maakonnas. Ühinenud Tapa vallas (Tapa vald ja Tamsalu vald) elab ligikaudu 19% maakonna rahvastikust. Tapa vallas on kuni 55-eluaastani mehi rohkem kui naisi, sealt edasi on aga rohkem naisi ehk vanuse tõustes naiste osakaal kasvab. Rändesaldo on olnud alates 2016. aastast negatiivne ehk vallast lahkub rohkem inimesi kui asemele tuleb. (www.tapa.ee; Tapa Vallavolikogu, 2015, www.stat.ee)

Tapa valla ettevõtluskeskkond: Tapa valda on registreeritud umbes 13% Lääne-Viru maakonna ettevõtetest. On positiivne, et ettevõtete arv on aasta-aastalt kasvanud. Suures osas on tegemist väikeste ehk vähem kui 10 töötajaga ettevõtetega. Rohkem kui 50 töötajaga ettevõtteid on piirkonnas registreeritud vaid viis ja üle 250 töötajaga ettevõtteid üks. Piirkonna ettevõtetest 23% on seotud põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügiga, järgnevad hulgi- ja jaekaubandus ning mootorsõidukite ja mootorrataste remondiga tegelevad ettevõtted ning ehitusettevõtted. Mõnevõrra vähem on ettevõtete tegevusvaldkonna hulgas töötlevat tööstust, muid teenindavaid tegevusi, veondust ja laondust ja kutse-, teadus- ning tehnikaalast tegevust. (Tapa Vallavolikogu, 2015, www.stat.ee; www.tapa.ee)

Tapa vald

Rahvastik: 11049 inimest, tööealisi elanikke ~62% valla elanikest

Ettevõtluskeskkond: mikro-, väike- ja keskmise suurusega ettevõtted

- põllumajandus-, metsamajandus-, kalapüügiettevõtted; hulgi- ja jaekaubanduse ning ehitusettevõtted.
- majutusettevõtteid 7
- toitlustusettevõtteid 4

Tapa valla ligipääsetavus ja transport: oluliseks transpordiliigiks vallas on raudteetransport, mida kasutades on Tapalt ja Tamsalust võimalik sõita ümberistumisteta nii Tartusse kui Tallinnasse, Tapalt ka Narva. Lisaks läbib valda Pärnu-Rakvere-Sõmeru põhimaantee ning Jägala-Käravate-Jõgeva-Tartu

maantee (Piibe maantee), mis võimaldab vallal olla ühenduses ka läbi bussiliikluse eelmainitud suuremate linnadega. Vallasiseselt on ühistranspordi korraldus heal tasemel, kuid probleemina nähakse ühistranspordi liikumise ebapiisavat sagedust. Vald on kaetud üsna tiheda teede võrgustikuga, mis on suuresti kõvakattega. (www.tapa.ee)

Rohkem infot Tapa valla kohta (sh statistilised näitajad) võib leida „Tapa valla arengukava 2018-2025“.

Loksa linn paikneb Harju maakonnas. Linna pindala on 3,82 km². Linn asub Valgejõe jõe suudmes (jõgi jagab linna kaheks), Pärispea poolsaare lõunaosas Hara lahe ääres. Linn on ümbritsetud Lahemaa rahvuspargi ja Kuusalu valla territooriumiga. Loksa linna keskkonna põhiväärtusteks on selgepiiriline asustusstruktuur, kus korruselamud on koondunud linnakeskuse ümber ja väikeelamud peaasjalikult Nõmme linnaossa mere pool Valgejõge. Kaht peamist elamuala eraldab ja seob Valgejõe kallastel paiknev roheala koos parkmetsaga. (www.loksa.ee; Loksa Linnavolikogu, 2018)

Loksa linna rahvastik: linna elanike arv on 2 568 (www.stat.ee, 1.01.2018 seisuga) ning asustustihedus umbes 717 inimest/km². Loksa linna elanike arv on alates 1992. aastast vähenenud ning seda umbes 20-30 inimest aastas. Peamine põhjus on väljaränne linnast. Linnas on kõige arvukamalt elanikke vanusegrupis 50-64. Kui 0-49 eluaastates ületab meeste arv naiste oma, siis alates 50. eluaastast algab naiste osakaalu tõus. Alates 75. eluaastast on vanusegrupis naisi vähemalt kaks korda enam kui samaealisi mehi. Loksa linna elanikest on 63% vanuses 18-64, 14% rahvastikust on 0-18 ning vanuses 65 ja enam 23% (01.01.2018 seisuga). (www.stat.ee; Loksa Linnavolikogu, 2015; Loksa Linnavolikogu, 2018)

Loksa linn

Rahvastik: 2568 inimest, tööealisi elanikke ~63% valla elanikest

Ettevõtluskeskkond: mikro- ja väikeettevõtted

- metallitöötlemise, ehitus-, elektroonika, õmblus- ja teenindusettevõtted, jae- ja hulgikaubandus.
- majutusettevõtteid 1
- toitlustusettevõtted puuduvad

Loksa linna ettevõtluskeskkond: Loksa linna põhilised majandussuunad on metallitöötlemine, ehitus, elektroonika, õmblus ja teenindus. Suur osa elanikkonnast on hõivatud hariduses, tervishoius, kaubanduses ning muus elukondlikus teeninduses. Äriregistri andmetel on 27.05.2016 seisuga Loksa linnas registreeritud 105 äriühingut, kellest 67 on osaühingud, 33 füüsilisest isikust ettevõtjad, kolm tulundusühistud ja kaks aktsiaseltsid. Suur osa osaühingutest tegeleb jae- ja hulgikaubanduse, ehituse, metallitöötluse, transporditeenuste osutamise ja tekstiilitoodete valmistamisega. Füüsilisest isikust ettevõtjate põhilisteks tegevusaladeks on jaemüük, iluteenindus (nt juuksur, kosmeetik, küünetehnik), kalapüük ja müük, mootorsõidukite hooldus ja remont ning sotsiaalhoolekande ja tervishoiuteenuste osutamine. Alates 2015. aastast töötab linnas üks suurettevõte ning kuni kaks keskmise suurusega ettevõtet. Loksa linnas on valdavalt esindatud mikroettevõtted (kuni 10 töötajaga). (Loksa Linnavolikogu, 2018)

Linna suurematekst tööandjateks on Loksa Linnavalitsus koos hallatavate asutustega, Marsalis Metall OÜ, õmblustööstused. Linnas tegutseb Swedbank pangapunkt ja Eesti Posti Loksa postkontor, mis pakub lisaks SEB postipanga teenust. Avatud on ka Loksal Benu apteek. Linnas tegutseb 40 mittetulundusühingut (s.h 17 korteriühistut) ja 3 sihtasutust (27.05.2016 seisuga). (Harju maakonna arengustrateegia 2025 viidatud Loksa Linnavolikogu, 2018 vahendusel)

Pinnaselt on Loksa maa liivane, suures osas metsastunud ja madala põlluviljakusega. See koos Valgejõe oru ning männimetsaga annavad hea eelduse puhkemajanduse arendamiseks. Lisaks toetab ettevõtluse arengut looduslik asend Valgejõe suudmes (sadamakoht) ning pealinna lähedus. Viimasel on aga Loksa linna arengukava kohaselt nii positiivsed (potentsiaalne turg) kui ka negatiivsed küljed (nt Tallinna maakonnakeskuse üleolek, mis on pidurdanud Loksa linna kui piirkonna tõmbekeskuse terviklikku väljaarenemist). (Loksa Linnavolikogu, 2018)

Loksa linna ligipääsetavus ja transport: Loksa linn asub 65 km kaugusel Tallinnast ca 15 km Tallinn-Narva maanteest põhja pool. Mitmed linnas olevad tänavad on üks osa riigimaanteedest (riigiteid on linnas ca 5,5 km, kohalikke teid 20,4 km). Viimane omakorda tingib selle, et raskeveokite osakaal liikluses on suur, kuna linna läbivad riigiteed. Lisaks on linna ümbruskonnas mitmeid olulise tähtsusega teid (nt Loksa-Kotka-Võsu-Rakvere; Loksa-Kasispea-Ilumäe-Palmse-Viitna; Loksa-Kotka-Valgejõe). Suur osa teedest on asfalteeritud. Loksa bussiühendus naaberasulatega Kuusalu vallas ja Tallinnaga on üsna hea (sõidugraafikute osas). Samas puudub Loksa linnal otsene bussiühendus Lääne- ja Ida-Virumaaga. Täiendavalt ühistranspordile on käigus Kuusalu valla õpilasliinid ja ettevõtete bussiliinid. Loksal puudub linnasisene transport kuna selleks pole vajadust. (www.loksa.ee; Loksa Linnavolikogu, 2015 / 2018)

Rohkem infot Loksa linna kohta (sh statistilised näitajad ja analüüs) võib leida „Loksa linna arengukava aastani 2021“.

Lahemaa rahvuspargi ja MTÜ Arenduskoda tegevuspiirkonna ehk Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna määratluse ja kirjelduse tulemusel (lähtuvalt omavalitsuste ning MTÜ Arenduskoda arengukavadest, veebilehtedelt saadavast infost, uuringute tulemuste analüüsides jne) **võib kokkuvõtvalt öelda,** et piirkonnas ja sinna jäävate valdade prioriteediks on kultuuri- ja loodusväärtuste kaitsmine ja säilitamine ning koostöö edendamine erinevate huvirühmade vahel tagamaks säästvat ning jätkusuutlikku sihtkoha haldamist ja arendamist.

Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna pindala on ligi 2 098 km² ning rahvaarv seisuga 1.01.2018 on 29 394 inimest. Rahvaarv on Statistikaameti andmetel stabiilselt kahanenud, kuid viimastel aastatel on langus pidurdunud. Lisaks negatiivsele iibele mõjutab kohalikku majandust ka pendelrände suur osakaal, mis on tingitud suurte keskuste lähedusest (nt Tallinn, Rakvere jne). Eelkõige lahkuvad piirkonnast tööealised, haritud ja aktiivsemad inimesed, mis kahandab piirkonna arenguvõimalusi. See omakorda võib edaspidi tingida tööjõupuudust piirkonnas

Naiste osakaal on piirkonnas mõnevõrra suurem (umbes 52% elanikest) kui meeste ning vanuse lõikes on mõnevõrra domineerivam vanuserühm 40-64 ning vähem elanikke on vanuses 0-20 (ka võrreldes Eesti keskmisega). Piirkonnas on ka suhteliselt suur muukeelse elanikkonna osakaal. Tegevuspiirkonna asustustihedus on pigem väike. Valdav osa piirkonna elanikest koonduvad asulatesse (linnad, alevikud, külad). (MTÜ Arenduskoda, 2014; stat.ee; Loksa linna, Tapa, Kuusalu, Haljala ja Kadrina valla arengukavad)

Ettevõtluskeskkond: peamised tegevusvaldkonnad on seotud põllumajanduse, metsatööstuse, kalanduse ja jaekaubandusega ning valdav osa ettevõttest on mikroettevõtted (töötajate arv kuni 10). Seejuures on Tallinna lähedastes omavalitsustes enim levinud ettevõtete tegevusaladeks hulgi- ja jaekaubandus ning töötlev tööstus ning kaugemal metsandus ja põllumajandus. Vähem on piirkonnas töötleva tööstusega ja metalli töötlusega tegelevaid ettevõtteid. Olulisel kohal on piirkonnas mittetulundussektor. MTÜde arvukus on viimastel aastaga kasvanud ligi 43% ning nende tegevusvaldkond on väga mitmekesine. Kohalikud MTÜd ja seltsingud on aktiivselt panustanud kohaliku kultuuri- ja seltsielu edendamisse.

Piirkonnas on üsna palju ka puhke- ja turismimajandusega seotud ettevõtteid ning muid pakkujaid, kuid arvestades sihtkoha võimalusi, näevad mitmed kohalike omavalitsuste arengukavad selle valdkonna

suuremat potentsiaali, kui see hetkel on. Lisaks on oluline märkida, et piirkonnas tegutsevad ettevõtted, kes on registreeritud Tallinnas (nt mitmed reisikorraldajad). Piirkonna maaturismiettevõtted on oma tegevuse suunanud eelkõige säästvale turismi arendamisele, mille põhimõtteks on olla keskkonnateadlik ja keskkonnahoidlik turismiteenuse pakkuja. Seda tingib muuhulgas asumine Lahemaa rahvuspargis või selle läheduses. Samas tuuakse välja ka vastutustunde suurendamise vajadust ning inimeste teadlikkuse tõstmist seoses keskkonna ja kultuuri säilitamise ja jätkusuutliku majandamisega.

Suur osa teenustest on üldiselt kättesaadavad kõikides suuremates keskustes, va pangateenus (viimasel ajal suletakse pangakontoreid ning suletakse ka pangaautomaate). Sarnane olukord on ka postiteenusega. Probleemiks on avalike teenuste ning elukondlike teenuste kättesaadavus ääremaadel ja piirkonniti külades. Esmatasanditeenused on enamjaolt olemas, kuid valdavalt on need koondunud keskustesse. Kui rääkida külastajatele pakutavatest teenustest, siis erinevates arengudokumentides ning uuringu tulemustes tõdetakse, et piirkonnas on erinevaid võimalusi ja teenuseid, kuid sageli ei vasta nende kvaliteet klientide ootustele.

Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna ligipääsetavus ja transport: Piirkond on hästi ligipääsetav, soodsa asukoha ja üsna hästi arendatud taristuga. Piirkonna asukoht, Tallinna kui Eestile olulise „värava“ lähedal, võimaldab olla kiiresti ja lihtsasti kättesaadav ka külastajatele, kes saabuvad Tallinna laeva, lennuki või rongiga. Tallinnast on võimalik Lahemaale liikuda kasutades ühistransporti, isiklikku või rendiautot või jalgratast. Rongiga on võimalik tulla ka näiteks Tapale ning sealt edasi liikuda kas jalgratta või renditranspordiga Lahemaa rahvusparki. Sihtkohta läbivad ka mitmed olulised riigimaanteed (nt Tallinn-Narva-Peterburi, Tallinn-Tartu-Valga) ning Tallinn-Pärnu-Riia maantee lähedus, mis võimaldavad mugavat ligipääsu ka kaugemalt isikliku või renditranspordiga sihtkohta tulevatele külastajatele.

Teede võrgustik on üsna hea, kuid piirkonniti võib see olla erinev. Paljud teed on sihtkohas kõvakattega ning hooldatud. Ühistranspordi puhul on oluline arvestada sõidugraafikute ja marsruutidega – Tallinnast ja Rakverest Lahemaale sõidab mitmeid busse, kuid üldjuhul on nende sihtkohaks või peatumiskohtadeks asulad. Sealt edasi liikumisel saab kasutada jalgrattaid või muid liikumisvahendeid või võtta ette jalgsimatku. Bussid väljuvad sisuliselt iga tunni järel, mis muudab neid sihtkohta jõudmiseks kasutamist arvestavaks võimaluseks. Samas analüüsides kogu piirkonna ulatuses erinevate paikade kättesaadavust ühistranspordiga, siis see on pigem problemaatiline (kohati pigem hõre ühistranspordi teenus).

Sihtkohta on võimalik jõuda ka jahi või väikelaevaga, kuid väikesadamate olukord (korrashoid, võimalused) on ebaühtlane ning eeldab suuremat tähelepanu ka arendustegevuste ja investeeringute planeerimisel.

2. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna hetkeolukorra analüüs

Antud osa annab ülevaate Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna erinevatest ressurssidest (loodus, kultuur (sh sündmused, ajaloo ja militaarpärandi objektid), aktiivsed tegevused, turismitaristu ning seda toetavad võimalused), sihtkoha külastajate profiilist, maailmas ja Eestis valitsevatest trendidest. Seejuures on info esitlemisel toodud välja kõigepealt Lahemaa rahvuspargi olukord ja seejärel Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna ressursside kirjeldus ja hinnang, mis võimaldab ühelt poolt vaadelda rahvuspargi kui peamise turismimagneti võimalusi ning teiselt saada ülevaate tervikpiirkonna võimalustest. Tekstis on välja toodud mõned näited ning täpsemad loetelud ressursside liikide ja valdade alusel on esitatud lisas 3.

Ressursside kaardistamiseks ning hindamiseks kasutati erinevaid allikaid: Lahemaa rahvuspargi kaitsekorralduskava, kohalike omavalitsuste arengukavad ja kodulehed, MTÜ Arenduskoda tegevuspiirkonna arengukava, puhkaeestis.ee, visitestonia.com ja lahemaa.ee veebilehti, kohalike ettevõtjate kodulehti, arengustrateegia koostamise seminarides saadud infot, ja lisaks erinevate asjaliste ja kohalike omavalitsuste poolseid hinnanguid ja tagasisidet (sh RMK poolt teostatud külastaja seire).

Kuna põhjalikud ressursside analüüsid on erinevate valdade lõikes varasemalt tehtud, siis käesolev peatükk keskendub eelkõige koondülevaate ja hinnangute kajastamisele, millele lisatakse viited allikmaterjalidele. Näiteks saab **lisainfot**:

- Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirjast;
- Kaitsekorralduskavast;
- Lahemaa rahvuspargi maastikust ja kooslusest, elurikkusest, kultuuripärandist, matkamise läbi õppimise võimalustest ning soovitustest looduses liikumiseks saab lugeda järgmisest Keskkonnaameti poolt koostatud kogumikust „Lahemaa“.

Osas 2.1. kajastatud ressursside ja osas 2.2. külastaja profiili ülevaate ning eelnevas osas välja toodud tegurite ja tulemuste alusel koostatakse hetkeolukorra analüüs (SWOT), milles vaadeldakse Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna olukorda võrdluses maailmas valitsevate trendide ja suundumustega ning lähtuvalt EUROPARCi põhiväärtustest (kajastatud sissejuhatuses).

2.1. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna ressursside ülevaade ja hinnang

2.1.1. Loodusressursid Lahemaa rahvuspargis ja Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas

Lahemaa rahvuspargis kaitstakse Põhja-Eestile iseloomulikke maastikke ja loodusväärtusi, sh meri, jõed, järved, metsad, niidud ja sood ning tegemist on kindlasti ühe olulisima ressursiga. Lahemaa rahvuspark on üks Euroopa suurimaid metsakaitsealasid ning piirkonnas on arvukalt rändrahne. Erinevad kaitsealad on piirkonda loodud eesmärgiga säilitada olemasolevaid ressursse. Loodus on ka Lahemaa rahvuspargis tegutsevate turismiettevõtjate jaoks oluliseks ressursiks ning võimaldab pakkuda eripäraseid turismitooteid.

Umbes 1/3 (26 874 ha) Lahemaa rahvuspargist hõlmab Soome laht, mille rannajoon on Lahemaal tugevasti liigestatud ning **rannajoon** on rahvuspargi piires umbes 145 km. Enamus randadest jäävad Haljala ja Kuusalu valda. Lahemaal leidub nii kiviseid kui liivaseid randu. Liivarandadest enim tuntud on Võsu rand eelkõige tänu välja arendatud infrastruktuurile. Sinna on loodud hea ligipääs ning arendatud suviseks hooajaks võimalused puhkamiseks ja ürituste läbiviimiseks. Lisaks on piirkonnas palju teisi randu, mida külastada (Vainupea, Koolimäe, Pihlaspea, Altja-Mustoja rand). Asjaliste poolt on aga välja toodud, et rannikule ligipääs eravalduste tõttu on kohati raskendatud. Merel puhul võib välja tuua kinnikasvanud alasid (roog- ja roostikud), mis samuti rakendavad kohati ligipääsu veele.

Lahemaa jõed on väikesed, kuid kiirevoolulised. Lahemaa rahvuspargi peamised **ojad ja jõed** on Altja oja, Kolga jõgi, Loobu jõgi, Mustoja, Pudisoo jõgi, Valgejõgi ja Võsu jõgi. Lisaks asuvad Lahemaa rahvuspargis neli **juga ja joastikku** – Turjekeldri juga, Vasaristi joastik, Nõmmeveski juga ja Joaveski joastik. Lisaks vooluveekogudele jääb Lahemaa rahvuspargi piiridesse ka mitmeid **järvesid.** Neist suurim on Kahala järv, kuid see on pigem raskesti kättesaadav/ligipääsetav. Rannalähedastest järvedest on suurim Lohja järv. Lisaks on rahvuspargis ka Käsmu järv. Rabades leidub laukaid ja väikseid rabajärvi.

Järvede, jõgede ja mereranna ressursse saab kasutada kalastamiseks, kuid seejuures tuleb kindlasti järgida nõudeid, et kaitsealal on lubatud kalapüük kalapüügiseaduse alusel kehtestatud kalapüügikorra (kalapüügieeskirja) alusel. Mitmetes jõgedes on aastaringselt kalapüük keelatud. Veeressurssidest leidub piirkonnas veel **allikaid** – enam kui 150. Näiteks on rahvuspargis Koljaku-Oandu allikad. Põhja-Eesti paesele pinnasele iseloomulikke karstiallikaid on rohkesti Vasaristil ja Palmses.

Kuna piirkonna rannajoon on liigestatud, siis on piirkonnas mitmeid **poolsaari** (Käsmu, Pärispea, Juminda) ning **saari** (näiteks Mohni, Hara). **Geoloogilistest moodustistest** on olulisim piirkonda jääv balti klint, lisaks on palju rändrahne, sh hiidrahne ja kivikülve. Eraldi võiks näitena välja tuua Käsmu poolsaarel asuva 400 ha suurune kivikülvi ning Palmse parkmetsas oleva rändrahnude rühma Kloostrikivid. Üksikobjektina on Lahemaal kaitse alla võetud 32 rändrahnu ja rahnude rühma ning Näljakangrud, millest 20 jäävad Harjumaale ning 12 Lääne-Virumaale. Täpsema ülevaate neist leiab Lahemaa rahvuspargi kaitsekorralduskavast 2016–2025.

Silmailu pakkuvad erinevad **pargid**. Pargid on kuulunud piirkonnas paiknevate mõisate juurde ning on kindlasti eraldi vaatamisväärsusteks. Mõisaid ja parke leidub kõigis piirkonda kuuluvates valdades, kuid Lahemaa rahvusparki jäävad näiteks Kuusalu vallas Kolga mõisa park ning Haljala vallas Palmse mõisa park ja parkmets, Sagadi mõisa park, Vihula mõisa park ja parkmets. Haljala vallas on veel ka Helle Väärsi iluaed, mis laiendab külastajate valikuvõimalusi.

Lisaks on Lahemaal palju **üksikobjekte**. Nende hulgas on mitmeid looduskaitsealuseid tammesid, mände, kivisid. Näitena võib tuua 15 üksikpuud, sh Ilumäe hiiepärn, Kolgaküla mänd, Lauli kadakad, Lobi ussikuusk, Mohni pärn jne. Täpsema ülevaate neist leiab samuti Lahemaa rahvuspargi kaitsekorralduskavast 2016–2025.

Soid ja rabamaastikke leidub piirkonnas mitmeid. Soid jääb kaitsealale ligikaudu 3 425 ha, mis moodustab 4,6% kogu rahvuspargi pindalast. Suurimad neist on Laukasoo, Hara soo, Aabla soo ja Viru raba. Neist Viru raba puhul on vajalik pöörata enam tähelepanu jätkusuutlikule majandamisele ning külastajate voogude juhtimine, kuna asjaliste poolt on välja toodud, et selle külastus on ületamas taluvusvõimet. Selle populaarsus seisneb suuresti heas ligipääsetavuses. Lisaks on astangute jalamil allikasoid ning siirde- ja õõtsiksoid. Allikasoodest tähelepanu väärivamad asuvad Muuksis ja Tsitres. Lisaks asuvad piirkonnas veel Karupõllu raba, Kahala soo ja Uuemõisa ehk Vanasilla soo.

Lahemaa rahvuspargi turismipiirkond: lisaks Lahemaa Rahvuspargi territooriumil paiknevatele loodusressurssidele on seda ümbritsevas piirkonnas mitmeid külastusobjekte ja tõmbetegureid. Tuntuim **rand** asub Lahemaa rahvuspargis Võsul, kuid väljapoole rahvuspargi ala jääb veel mitmeid randasid, mida külastatakse (näiteks Salmistu rand Kuusalu vallas, Karepa ja Eisma rannad Haljala vallas ning Loksa rand Loksa linnas). Lisaks rahvuspargi territooriumil olevatele **jõgedele**, asub turismipiirkonnas ka Soodla jõgi. **Järvedest** on lisaks rahvuspargis asuvale kolmele suuremale järvele ka Neeruti ja Viitna järved ning Rummu järv. **Allikaid** leidub samuti väljaspool rahvusparki, näiteks Jäneda allikad, Imastu ja Konnavere allikad. **Saartest** asub väljapool rahvusparki Pedassaar, mis jääb Kuusalu valla territooriumile.

Parkidest jäävad väljapoole Lahemaa rahvuspargi piire Arbavere mõisa, Kolu, Neeruti, Undla, Vohnja ja Udriku mõisa pargid. Tapa vallas on muuhulgas sellised pargid nagu Imastu, Saksi, Jootme, Moe, Linnape ja Jäneda, Kuusalus Kiiu mõisa park ning Haljalas Toolse park. Haljala vallas on veel ka Karepa

Ravimtaimeaed. Seega erinevaid looduslikke ressursse leidub nii Lahemaa rahvuspargi piirides kui ümbritsevas piirkonnas ning mitmed neist on olulised nii kohalikule kogukonnale kui ka oluliseks ressursiks turismiettevõtjatele.

2.1.2. Kultuuriressursid Lahemaa rahvuspargis ja Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas

Kultuuriressursse moodustavad ajaloolised paigad, sündmused, kultuuri- ja ajalooga seotud objektid ja vaatamisväärsused, kultuuri mõttes erilised elukeskkonnad jne. Järgnevalt on välja toodud täpsem ülevaade erinevatest kultuuriressurssidest liikide alusel.

Lahemaa rahvuspark on rikkalik heas korras kultuuriressursside poolest, mis on olulised kohaliku kultuuri ja identiteedi ning rahvastiku säilitamise seisukohast ning mis loovad mitmeid võimalusi erineva huviga külastajatele (ajaloo-, militaar- ja kultuurihuvilised nii Eestist kui välismaalt, pered, koolid jne). Lahemaa rahvuspargi pindalast umbes poole moodustab pärandkultuurmaastik ning selle külamaastikud ja arhitektuur on mitmekihiline. Lahemaa rahvuspargis on 68 olulise väärtusega asulat, kus on esindatud nii maa- kui ka rannakülad. Nendest tuntumad on Käsmu kaptenite küla, Altja kaluriküla, Lahe, Juminda ja Vergi rannakülad, Viinistu, Pärispea ja Virve küla, kuid lisaks neile on ka teisi kultuuri- kui ka ajaloopärandi kontekstis erilist tähendust omavaid, eriilmelisi ja kultuuri pärandi tutvustamist ning säilitamist toetavaid külasid.

Lahemaa rahvuspargis on arvukalt **ajaloolis-kultuurilise-militaarpärandi väärtusega elemente ja maastike**. Esiajaloolistest maastikest on näiteks Kahala järve ümbruses, Palmse-Vihasoo, Palmse-Karula ja Kõnnu piirkonnas, ajaloolis-kultuurilise väärtusega mõisakohad ja mõisad, mõisapargid, alleed, kõrtsikohad ja ajaloolised teed, veskid, kalmistud, kabelid ja looduslikud pühapaigad, kooli- ja seltsimajad, söepõletuskohad, lubjaahjud, telliselöövid- ja tehased, piirded ja kiviaiad, põlised kohanimed, sisemaakülade ja rannakülade ajaloolis-kultuurilise ja arhitektuurilise väärtusega hoonestus ja põlised talukohad ning traditsiooniline asustusstruktuur. Rahvakultuuri mõttes on piirkonnas oluline ka unikaalse vaimse pärandi ja rahvakultuuri säilitamine – kohapärimus, töötraditsioonid, käsitööoskused. Lahemaa rahvusparki peetakse ka üheks tähtsamaks regilaulu piirkonnaks.

Lahemaa rahvuspargis asuvad mitmed **mõisad** (Sagadi, Vihula, Palmse, Kolga, jne), mis pakuvad võimaluse tutvuda arhitektuuri ja ajaloopärandiga ning lisaks majutust, toitlustust ja vaba aja veetmise võimalusi (läbi erinevate tuuride, sündmuste, töötubade jne). Mõisad omavad olulist rolli külastusobjektina ning seda juba alates aastast 1970 ja erinevate sihtrühmade osas. Kõik Lahemaa rahvuspargis asuvad mõisad on täielikult või osaliselt taastatud.

Ka **kirikud, kabelid ning kalmistud** omavad külastajate jaoks üha olulisemat rolli. Lahemaa rahvuspargis on võimalik külastada Vainupea, Käsmu, Esku, Ilumäe, Leesi kabelit ja kalmistut. Arvukat ajalugu, kultuuri, traditsioone ning looduskeskkonda tutvustavad eriilmelisi **muuseumid, galeriid ja looduskeskused** pakuvad mitmekülgsed ja harivat kogemust. Rahvuspargis on võimalik külastada näiteks Kolgaküla Traktorite ja Tööriista Muuseumi, Toomani või Kaarli Talumuuseumi, Viinistu või Ilumäe Külamuuseumi, Viinistu Kunstimuuseumi, Kõnnu Viinaköögi galeriid, Käsmu Meremuuseumi, RMK Sagadi metsakeskust, Lahemaa rahvuspargi looduskeskust, Kolga Mõisa Galerii.

Muudest ajalooga seotud objektidest on esindatud nii erilised kultuurimaastikud, linnused, kindlused kui ka muud objektid. Näidetena võib tuua välja Käsmu kivikülvi ja Muuksi linnamäge, Palmse kloostrikive, kiviristkalmed, II Maailmasõjas hukkunute ühishaud jne. Lisaks on rahvuspargis mitmeid mälestusmärke, näiteks Põhjatähe mälestusmärk ja Juminda miinilahingute mälestusmärk. Rahvuspargi oluliste objektide nimekirja kuuluvad ka Käsmu tuletorn, Hara sadam, Suurpea Instituudi endine hoone ja Juminda laevavrakid (64).

Kõik eelmainitud objektid, rajatised ning muud võimalused on viidatud ning omavad olulist rolli sihtkoha eripära kujundamisel ning külastuspõhjusena. Rohkem infot Lahemaa rahvuspargi kultuuriressurssidest, võimalustest ja objektidest, sh hinnangud nende olukorrale, olulisusele ning korrashoiule on leitav Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskirjas ning kaitsekorralduskavas.

Lisaks eelnevalt mainitutele ressurssidele on Lahemaa rahvuspargis mitmeid **harivaid teenuseid ja võimalusi.** Näiteks pakutakse Palmse mõisas töötuba „soss-sepast sepaselliks“, Võsul Mamsli mängumaa muinasjutumänge lastele, Uuri külas Iisaka Lambakasvatus- ja Käsitöötalus töötuba „Muinasajast tänapäevase toimiva peretaluni“ ning mujal mitmeid kunsti ja käsitöö õpitubasid. Nagu eelnevalt mainitud on olulisel kohal ka loodusharidus ning mitmes keskuses pakutakse erinevaid teemakohaseid harivaid programme, mis toetavad rahvuspargi eesmärki harimise, säilitamise ja hoidmise propageerimisel.

Ka **sündmuskalender** on Lahemaa rahvuspargis mitmekülgne pakkudes arvukalt erineva suuruse, liigi, olulisuse ja mõjukusega sündmusi. Esindatud on nii spordi-, ajaloo-, kultuuri-, muusika- kui ka loodusega seonduvad sündmused. Näidetena võib tuua Võsu-Oandu suusamatk, Võsu Männiku Cup ja Filmifestival Võsu Glämm (kõik kolm toimusid viimati 2016. aastal), Kaunid Kontserdid Käsmus, Võsu südasuve maraton (viimati toimus 2014), Viru Folk, Võsu Rannafestival, Võsu muusikapäevad ja Võsu jazz, Filmi- ja Muusikafestival Georg Ots, Sagadi puupäevad, Sagadi seenepäevad, Suvised teatrietendused / lavastused jne. Lisaks eelnimetatutele toimuvad erinevad õppepäevad ja -programmid.

Valdav osa suurematest ja laialdasemale publikule huvipakkuvaid sündmused leiavad aset Lahemaa rahvuspargi idapoolses osas, kuid väiksemaid ning eelkõige kohalikele inimestele suunatud üritusi toimub ka mujal. Võib öelda, et suurem osa suurematest ja laialdasemale publikule suunatud sündmustest koondub Võsu piirkonda ning seda nii spordi kui ka muude sündmuste liikide kontekstis. Enamus sündmustest toimuvad suvekuudel (juuni-august), kuid on ka üritusi, mida korraldatakse talvel või sügisel, kuid neid on arvuliselt oluliselt vähem. Valdavalt on need seotud kas talve spordialadega nagu suusatamine, jõulukontsertidega kirikutes või aastaaegadest lähtuvalt (nt Sagadi seenepäevad). Sündmuste sihtrühmad on valdavalt piirkonnas või lähedal olevates suuremates linnades (Tallinn, Rakvere) elavad inimesed. Mõned sündmused on ka rahvusvahelise tähtsusega, nt Viru Folk, Kaunid Kontserdid Käsmus, Veteranide MM orienteerumises (2016). Valdav osa sündmustest on saanud positiivse vastukaja kohalikult elanikkonnalt, kuid on ka sündmusi, mille korraldamises nähakse pigem probleemi kui võimalust (nt Võsu Rannafestival), mis ei vasta rahvuspargi imagole ning selle korraldamisel ja osalemisel eiratakse mitmeid rahvuspargi väärtusi ning hetkel on selle sündmuse majanduslik mõju küll pigem positiivne, kuid kogukonnale ja keskkonnale avaldatav mõju negatiivne, mis omakorda eeldab suuremat tähelepanu erinevate asjaliste (eelkõige omavalitsused) poolt.

Lahemaa rahvuspargi turismipiirkond: Vaadates kõiki võimalusi Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas, siis **mõisaid** on sihtkohas palju. Haljala vallas on 20 mõisa (nt Palmse, Vihula, Sagadi, Haljala, Vanamõisa, Essu) Kadrina valla 14 (näiteks Arbavere, Vohnja, Udriku, Kolu), Tapa vallas 25 mõisa (nende seas Jäneda, Porkuni, Moe ja Võhmuta) ning Kuusalu vallas 9 mõisa (näiteks Kolga, Valkla, Kiiu). Loksa linnas mõisaid ei ole, kuid ajalooliselt on see linn olnud seotud Kolga mõisaga, mis rajas 1874. aastal uue ajakohase tellisetehase Loksa linna. Lihtsamini leitav ja terviklikum informatsioon mõisatest ja nende olukorrast on Lahemaa rahvusparki ning Tapa ja Kadrina valda jäävate mõistate kohta.

Mõisad on Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas olulised külastusobjektid, kuid nende korrashoid on erinev. Esindatud on nii hästi säilinud, renoveeritud ja turismiobjektidena tegutsevad mõisad, mis pakkuvad ka erinevaid teenuseid (nt Vihula, Sagadi, Jäneda), kui ka pikemalt kasutuseta ja halvas olukorras mõisahooneid ja -parke. Seejuures on viimane omane eelkõige Lahemaa rahvuspargist väljapoole jäävate objektide puhul.

Kirikud, kabelid, kalmistud on valdavalt heas korras ning paiknevad üle kogu piirkonna. Näiteks Kuusalu Püha Laurentsiuse kirik, kirikuaed ja kirik, Leesi kirik ja kalmistu, Loksa Püha Neitsi Maarja kirik ja kalmistu,

Kadrina kirik, kirikuaed ja kalmistu, Tapa Jakobi kirik, Vainupea kabel ja kalmistu, Esku kabel ja kalmistu, Käsmu kabel ja kalmistu. Peamiselt on külastusobjektidena huvipakkuvad kirikud ja kabelid, kalmistud mõnevõrra vähem. Kirikud, kabelid ja kalmistud on erineva suurusega, kuid enamus neis on heas korras. Kirikutele ja kalmistutele pööratakse tähelepanu kogu Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas, kuid seda eelkõige kogukonna kontekstis ja vähem külastusobjektina, kuigi kirikute ja kalmistute roll külastusobjektina ja ka kirikute roll kontserdikohana on suurenemas.

Muuseumid, galeriid ja looduskeskused pakuvad mitmekesiseid võimalusi kultuuri-, ajaloo- ja looduspärandiga tutvumiseks ning seejuures on mitmes kohas võimalik osa saada ka töötubadest ning muudest harivatest programmidest ning tegevustest (sh looduses, näiteks matkaradadel). Muuseume, galeriisid jne on enam esindatud Haljala ja Kuusalu vallas, mitmeid muuseume on ka Tapa ja Kadrina vallas, vähem Loksa linnas. Lahenduste ja pakkumiste poolest domineerivad talumuuseumi tüüpi asutused ja need, mis on seotud käsitöö või koha ajaloo tutvustamisega (nt külamuuseumid). Kuusalu vallast võib näitena tuua Kolga muuseumi, Toomani Talumuuseum, Viinistu Külamuuseumi, Virve Talumuuseumi ja Kõnnu Viinaköögi Galerii. Haljala vallas asuvad näiteks Kalame talumuuseumid, Käsmu Meremuuseum, Lahemaa Rahvuspargi looduskeskus, Ilumäe külamuuseum. Tapa vallas on võimalik külastada Jäneda muuseum ja käsitöökeskust, Porkuni paemuuseumi, Moe Peenviinavabriku juures asuvat Piiritusmuuseum ning Tapa muuseumi. Kadrina vallas asub Pihlamäe käsitöötuba-muuseum. Valdavalt on muuseumid avatud aastaringselt, kuid lähtuvalt aastaajast võivad külastuskellajad olla erinevad.

Muud objektid ja võimalused nagu ausambad, mälestusmärgid, (olulise väärtusega) hooned paiknevad kogu piirkonnas, kuid erinevalt eelnevalt kajastatud ressursside kategooriatest, on nende suurem esindatus ja olulisus Kuusalu ja Kadrina vallas. Sarnaselt mõisatele ja mõnedele muudele objektidele, on ka siinkohal nii kohti, mis on aktiivses kasutuses või heas korras (näiteks Viitna kõrtsihoone, Kadrina rahvamaja; Kuusalu vallast Leesi ja Joaveski rahvamaja) kui ka kohti, mis vajavad renoveerimist või taastamist (Loksa bussijaama hoone). Teistest esile toodud objektidest on Kuusalu vallas näiteks Kiiu vasallilinnus ehk Kiiu Torn, Juminda tuletorn, Muuksi Põhjatähe mäletusmärk, Juminda laevavrakid (64), Juminda miinilahingu mälestusmärk, Hara sadam, Hara sõjaväeosa, Leesi, Hara ja Uuri koolimajad ning rahvamajad. Kadrina vallas on esile toodud objektidest näiteks Kadrina jaamahoone, emakeele ausammas ja Vabadussõja mälestussammas, Neeruti Kalevipoja monument. Haljala valla puhul on selles kategoorias kajastatud Käsmu tuletorn. Loksa linnas nähakse lisaks bussijaama hoonele olulist väärtust ka SA Loksa Kultuur hoones ning Lahemaa Kaubamaja hoones.

Kivid, linnamäed, linnused, varemed on seotud ajaloopärandiga ja need on esindatud kogu piirkonnas, vähem Tapa vallas. Nende kvaliteet (sh viidastus ja ligipääs) ning roll on erinev – parema viidastuse ja ligipääsuga on Lahemaa rahvuspargis olevad objektid, kuid väljaspool seda on olukord erinev. Samas peab siinkohal ligipääsu mõttes arvestama rahvuspargi territooriumil ka kaitseala erinevate vööndite ga ning nendest tulenevate liikumis- ja tegutsemispiirangutega. Antud kategooria objektidest on esindatud Kuusalu vallas näiteks Hundikangrud kivikirstkalmed, Kuusalu Lauritsakivi, Juminda laevavrakid, Muuksi linnamägi, Hara kalatööstuse varemed, Hara tsaariaegne piirivalvekordon. Kadrina vallas võib külastada Linda-Neitsi Lodikivi, Neeruti ja Sadulamägi linnuseid. Haljala vallas on Käsmu kivikülv, Vihula linnamägi, Toolse Ussimägi ja linnamägi ja Ordulinnuse varemed, Palmse kloostrikivid. Tapal asub Jäneda linnamägi ja Eltmaa linnus. Loksa linnas vastavaid objekte ei esine.

Sündmused: Piirkonnas toimub palju erineva sisu (sport, kultuur, tähtpäevade tähistamine), külastajaskonna ja suurusega sündmusi. Näitena võib tuua Viru Folki, Jäneda aia- ja lillepäevad, Eesti Talupäevad Jänedal, Tapa linnapäevad, Tallinn-Tamsalu-Tartu rattamatk, Jäneda Sügislaat, Võsu-Oandu suusamatk, Võsu Männiku Cup, muusikapäevad, Sagadi puu- ja seenepäevad, Loksa Linnapäev ja rannavõrkpalli turniir ning paljud teised. Kuusalu valla olulisemateks sündmusteks on Mailaat, Lauritsapäeva üritused, Filter maanteekarikasari (Kuusalu etapp), külade kümnevõistlus. Lisaks toimub piirkonnas arvukalt suvelavastusi ja kontsere, kuid seda valdavalt suvel ning kontserdid ka jõulude ajal. Peaaegu kõiki sündmusi on kohalikud asjalised pidanud olulisteks ning hea kvaliteediga.

Mitmed sündmused on tuntud üle Eesti ja on oluliseks tõmbeteguriks ka väliskülastaja jaoks (nt Viru Folk, Jäneda aia- ja lillepäevad), kuid siiski on valdav osa sündmustest suunatud eelkõige kohalikele piirkonnas elavatele inimestele. Spordiüritustele, sõltuvalt nende suunitlusest, tulevad osalejad, aga kõikjalt Eestist. Regioonis toimub kõige enam üritusi Haljala ja Tapa vallas, kuid nagu eelnevalt mainitud, leiab erinevaid võimalusi ka teistes piirkonda jäävates omavalistustes. Valdav osa sündmustest on korduvad ning toimuvad igal aastal (näiteks TON ehk RMK orienteerumisneljapäevakud), kuigi mõne (eelkõige spordi) ürituste puhul võib täheldada kaduvat tendentsi (nt mitmed spordisündmused vaatamata pikale ajaloole alates 2016 aastast enam ei toimu, nt Võsu-Oandu suusamatk ja Võsu Männiku Cup). Eristuvaks asjaoluks võib tuua välja sündmuste toimumisaegu. Nimelt kui Lahemaa rahvuspargis ja Kadrina vallas toimuvad sündmused valdavalt suvekuudel (eriti need, mis on suunatud laialdasemale publikule), siis Tapa vallas toimuvad suuremad tähtsündmused talvel, kevadel või sügisel (nt Jäneda Sügislaat, Tallinn-Tamsalu-Tartu rattamatk, Tapa valla Muusikapäevad). Ka Loksal toimuvad sündmused pigem madalhooajal (nt XT SÜGISROGAIN, Sügislaat).

Teadlikkus erinevatest väiksematest või spetsiifilisematest sündmustest on piirkonnas erinev. Sageli ühes vallas tegutsevad ettevõtjad või elavad inimesed ei tea teises vallas või isegi sama valla erinevates kohtades toimuvatest väiksematest sündmustest. Samas on need sündmused kohalikul tasandil olulised ning kultuuri, traditsioone ja rahvasporti edendavad. Sündmuste korraldamisel, eelkõige Lahemaa rahvuspargi territooriumil, on oluline teha koostööd kaitseala valitsejaga ehk teavitada Keskkonnaametit planeeritavatest sündmustest ning kooskõlastada nendega tegevusi. Väljaspool rahvusparki kehtivad sündmuste korraldamisele üldjuhul tavanõuded (kui tegemist ei ole kaitsealal korraldatava sündmusega) ehk siis omavalitsuse teavitamine üritusest, kuid muus osas on piiranguid vähem.

2.1.3. Aktiivsed tegevused Lahemaa rahvuspargis ja Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas

Lahemaa rahvuspargi eripärast tulenevalt on paljud aktiivsete tegevuste võimalused seotud looduses liikumisega. Kõige rohkearvulisemalt on erinevaid **matkade ja maastikumängude** pakkumisi ning selleks kasutatakse muuhulgas olemasolevaid **õppe- ja matkaradasid.** Viimaseid on rajatud erineva pikkuse ja võimalustega. Lahemaa rahvuspargis paiknevad õpperajad on: Majakivi-Pikanõmme õpperada, Tsitre puuderada, Viru raba õpperada, Mohni õppe- ja matkarada, Oandu loodusmetsarada, Oandu pärandkultuurirada, Käsmu ja Altja loodus- ja kultuuriloolised õpperajad, Koprarada, Oandu taimetarga rada, Hara lahe rannalooduse, Pähkneeme luitemänniku ja mereranna rada ning Mähu otsa ja Purekkari neeme linnuvaatlusrajad, Võsu koduloorada. Lisaks õpperadadele on rajatud matkaradu: Oandu-Nõmmeveski-Liiapeksi matkarada, mis on Oandu-Ikla matkaraja alguslõik, Käsmu jalgratta- ja matkarajad. Viru raba õpperaja esimene lõik kuni tornini on ligipääsetav liikumise erivajadusega inimestele.

Lühemad õppe- ja matkarajad algavad poolest ja ühest kilomeetrist (näiteks Tsitre puude rada 0,5 km; Koprarada 1 km; Oandu taimetarga rada 1 km), vahe-peale jääb erineva pikkusega radasid (näiteks Viru raba õpperada 3,5 km; Oandu-Võsu matkarada 9,5 km; Nõmmeveski-Liiapeksi matkarada 16km) kuni Oandu-Aegviidu-Ikla matkateeni, millest Lahemaa rahvuspargi piiresse jääb 40 kilomeetrine lõik. Õpperadade külastusmahu seire järgi (perioodil 2013-2015) on kõige külastatavamad Käsmu matkarajad (Vana-Jüri ots, Käsmu loodus- ja kultuurilooline rada ja Käsmu matkarada) ja Viru raba õpperada. Koprarada ning Altja loodus- ja kultuurilooline rada on samuti ühed sageli külastatud radadest. Enimkülastatud radadel on oluline järjepidevalt teostada külastajate seiret, et hinnata radade taluvusvõimet. Lisaks eespool nimetatud populaarsetele radadele on piirkonnas palju teisi radasid (vt lisas 3 olevat ressursside tabelit) ning teadlikul suunamisel ning külastajate juhtimisel on võimalik koormust erinevate radade vahel võrdsemalt jaotada.

Matkade puhul pakutakse võimalust matkata lihtsalt jalgsi, kuid lisaks ka kanuu-, süsta-, parve-, jalgratta-, laternamatkasid, ratsamatkad jne. Matkasid pakutakse nii veekogude peal kui ka maastikul (nt metsas, rabas). Võimaluste hulgas leidub matkasid erinevate huvidega külastajatele – loodusmatkad, aardejahid,

maastikumängud, ratsamatkad jne. Aktiivse puhkuse huvilistele on rajatud ka mini-golfi rada Vihula mõisa juurde.

Jalgrattaid on võimalik rentida näiteks Võsul ja Sagadi mõisas ning mitmed ettevõtjad plaanivad lähiaastatel hakata lisaks rattarendi võimalusi pakkuma (näiteks Hara sadamas). Jalgratastega pakutakse erinevaid matkamisvõimalusi ühest päevast kuni mitmepäevasteni nii giidiga kui ilma.

Maastikuviburajal on huvilistel on võimalus katsetada veretut **vibujahti** Lahemaa metsades ja kogeda erinevaid elamussaunasid (näiteks Lahemaa Metsakeskuse metsasaun, Sagadi mõisa jääkeldri saun). Piirkonnas korraldatakse ka erinevaid **laagreid** noortele, jooga-, merepääste-, ratsutamishuvilistele. Planeeritakse kindlasti laiendada keelekümbluslaagrite pakkumist.

Kuna piirkonnas on erinevaid veekogusid, siis pakutakse võimalusi nii **paadi- ja kanuusõiduks** kui **purjetamiseks**. Erinevaid matkasid pakutakse näiteks Valgejõel, Käsmus, Hara sadamas jne. Samuti on võimalused **kalastuseks** ning korraldatakse ka kalastusretki ja pakutakse võimalust minna kalastama koos kaluriga, kuid ka siin on mitmeid piiranguid, millega peab arvestama. Peredega külastajatele ning kohalikele kasutamiseks on rajatud kõigis valdades mitmeid **lastemänguväljakuid**. Lastele pakuvad kindlasti huvi loomad ning piirkonnas on mitmeid talusid, kus võimalik kohtuda erinevate loomadega (näiteks lisaka lambakasvatus) või käia ratsutamas (näiteks Kolgaküla Tallis).

Lahemaa rahvuspargi turismipiirkond: Väljaspool Lahemaa rahvuspargi ala on samuti mitmeid aktiivse puhkuse võimalusi. Näiteks on rajatud **discgolfi** rajad Kiiule Kuusalu vallas. Samuti saab piirkonnas mängida **bowlingut** näiteks Essu mõisas või mini-golfi nii Essu kui Vihula mõisas. K**elgutada ja suusatada** saab näiteks Pariisi Puhkekeskuses ja Kõrvemaal. Samuti rajatakse sobilike ilmaolude korral uisuväljakuid näiteks Kõrvemaale, Kiiule ja Jänedale. Muuhulgas saab näiteks Jänedal ja Kõrvemaal suuski ja kelke ka laenutada. **Ujumisvõimalusi** pakuvad ujulad näiteks Kadrina vallas, Loksa linnas ja Kuusalus.

Jalgrattaid on võimalik rentida rahvusparki ümbritsevas turismipiirkonnas näiteks Eisma sadamas ning näiteks Toolsel plaanitakse hakata lähiaastatel jalgrattarenti pakkuma. Elamusi pakub Adami talu suitsusaun. Näkiallikal asub tööriistamuuseum, kus lisaks sepikojale pakutakse mitmeid aktiivsete tegevuste võimalusi. Erinevate loomadega on võimlik tutvuda näiteks küülikufarmis Kuusalus, ja Hõbeda kitsefarmis Kadrina vallas või käia ratsutamas näiteks Arma Ratsatalus, Pariisi Puhkekülas, Jäneda, Mätta ja Kuusekännu Ratsatalus.

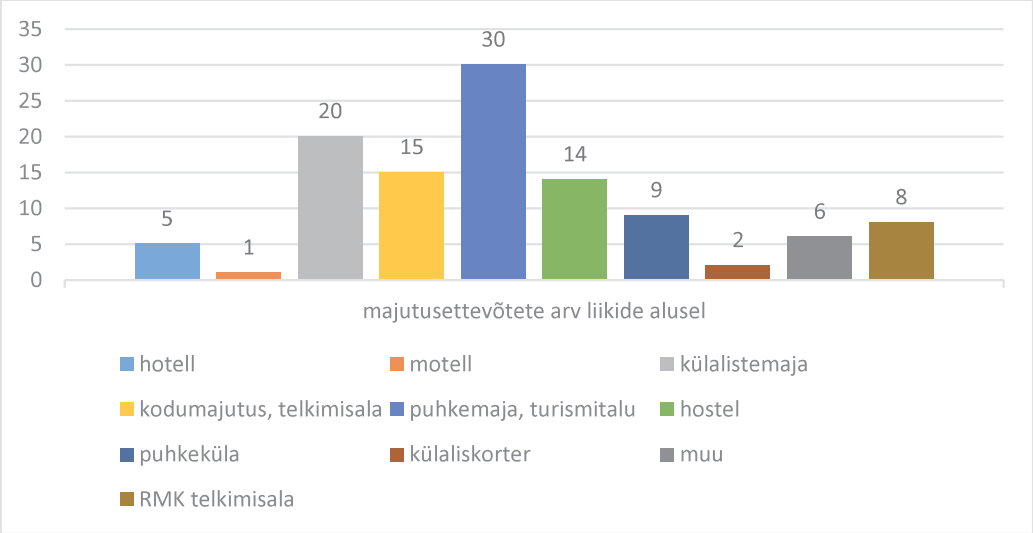
Regioonis tegutseb mitmeid jahiseltse ning kõikidesse valdadesse jäävad kindlad **jahipiirkonnad**. Jahiturism näitab kasvutrendi ning piirkonnal on vajalik läbi mõelda, kas ja kui palju arendatakse Lahemaa rahvuspargi piirkonnas jahiturismi. Lisaks on olemas supluskohad, mida käsitleti osaliselt loodusressursside randade osas.

Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas (sh rahvuspargi territooriumil) leidub rohkelt erinevaid aktiivsete tegevuste võimalusi erinevate huvidega tegelemiseks. Aktiivsete tegevuste arendamisega pidevalt ja ettevõtjatel on plaanis tegevust laiendada. Aktiivsete tegevuste puhul on üks olulisemaid ressursse loodus, seega tuleb kogu arendustegevust arendada säästva arengu printsiipidest lähtuvalt, et looduslikel ressurssides tuginevad tegevused ei kahjustaks oluliselt olemasolevat loodusressurssi.

2.1.4. Turismitaristu ja toetavad võimalused Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas

Majutusteenuse pakkumine on suures osas koondunud Lahemaa rahvuspargi alale, rahvuspargi alast välja jäävad vaid üksikud majutusettevõtted. Rahvuspargi territooriumil tegutseb puhkaeestis.ee andmetel 91 erineva liigi majutusettevõtet, millele lisanduvad kaheksa RMK hallatavat telkimisala ja üks RMK metsamaja. Valdade andmetel tegutseb piirkonnas kokku 110 majutusettevõtet (vt joonis 3). Lahemaa rahvuspargis pakuvad kvaliteetset majutus- kui toitlustusteenust 4 hotelli (Viinistu hotell, Vihula Manor

Country Club & Spa, Park-Hotell Palmse, Sagadi mõisa hotell) ja üks motell (Tee motell), domineerivaks on lihtsamat teenust pakkuvad majutuskohad nagu kodumajutus, puhkemajad, hostelid, puhkekülad. Piirkonnas on kõige rohkemaarvuliselt esindatud puhkemajad, mis on mõeldud ühise reisiseltskonna majutamiseks. Kolmandik puhkemaju on mõeldud eeskätt väikese arvu inimeste majutamiseks (2-6 inimest), enamus pakub teenust 10-12 inimesele ning viis ettevõtet pakuvad majutust reisiseltskonnale suuruses 24-38 inimest. Kogu piirkonnas on majutusettevõtete juurde külastajate jaoks ka telkimisevõimalused loodud. Külastaja jaoks on info kättesaadav läbi puhkaeestis.ee portaali ja valdade kodulehtede kaudu, kuid ettevõtete leidmisel puudub enamasti viide Lahemaa rahvuspargile, need on leitavad valla ja küla järgi. Mitmepäevase rahvuspargi külastuse korraldamiseks leidub erinevaid ööbimisvõimalusi, kuid asjalised on hinnanud majutusteenuse üldise kvaliteedi pigem madalaks ja lisateenuste valiku kesiseks. Väikesed majutusettevõtted võtavad enamasti külastajaid ainult ettetellimisel vastu ning juhukülastajal võib seetõttu olla keeruline ööbimisvõimalust leida.

Joonis 3. Majutusettevõtete arv Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas (1.11.2018 seisuga)

Haljala vallas on kokku 55 majutusettevõtet (4hotelli, 12 külalistemaja, 10 puhkemaja, 11 kodumajutust, 7 hostelit, 4 puhkeküla, -laagrit, 1 külaliskorter, muu liigi all 4 majutusettevõtet ning 3 RMK telkimisala). Mahutavuselt suurimad on Vihulas paiknev Vihula Manor Country Club & Spa hotell (150 kohta), Tallinna Huvikeskus Kullo Karepa Noortelaager Karepa külas (160 kohta), Võsu alevikus Männisalu hostel (90 kohta) ja Lepispea Caravan & Camping (146 kohta) ja Käsmu külas Lainela Puhkeküla (190 kohta).

Kadrina vallas on kokku 18 majutusettevõtet (1 motell, 2 külalistemaja, 4 hostelit, 3 kodumajutust, 3 puhkeküla, -laagrit, 4 puhkemaja, 1 muu liigi alla kuuluv majutusettevõte). Mahutavuselt suurimad on lihtsamat majutusteenust pakkuvad majutusettevõtted – Arbavere Puhkekeskuse hostel (126 kohta), Kadrina Spordikeskuse hostel (80 kohta) ja Viitna Puhkekeskuse hostel (60 kohta).

Kuusalu vallas on kokku 29 majutusettevõtet (1 hotell, 3 külalistemaja, 3 puhkeküla, -laagrit, 1 hostel, 14 puhkemaja, 1 kodumajutus, 1 muu liigi majutusettevõte), millele lisanduvad 5 RMK telkimisala ja RMK üks metsamaja. Valla suurimad majutusteenuse pakkujad on Viinistu hotell (89 kohta), Puhkekeskus "Valkla Rand" (93 kohta) ja Jõekääru Puhkekeskus (60 kohta).

Tapa vallas on kokku 7 majutusettevõtet (2 külalistemaja, 2 hostelit, 2 puhkemaja ja 1 külaliskorter). Suuremad teenusepakkujad on Jäneda külalistemaja (120 kohta), Tamsalu Spordikompleksi hostel (40 kohta) ja Kõrveküla Puhkekeskus (38 kohta).

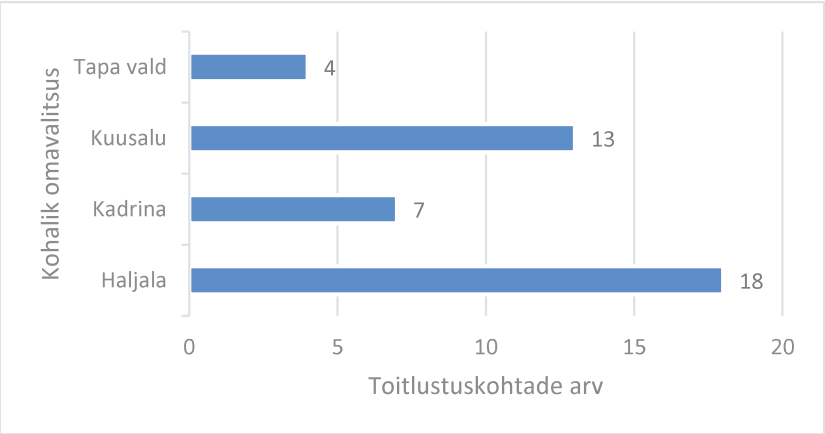
Loksa linnas asub 1 majutusettevõte, milleks on 25 kohaga Kuivoja Puhkekeskus.

Tabel 1. Majutusettevõtete jaotus liikide ja omavalitsuste lõikes

	Kokku	Hotell	Motell	Külaliste-maja	Hostel	Kodu-majutus	Puhke-maja	Puhke-küla	Külalis-korter	Muu
Haljala vald	55	4	0	12	7	11	10	4	1	4
Kadrina vald	18	0	1	2	4	3	4	3	0	1
Kuusalu vald	29	1	0	3	1	1	14	2	0	1
Loksa linn	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Tapa vald	7	0	0	2	2	0	2	0	1	0

Toitlustusteenuse pakkumine on, nagu majutusteenuse pakkuminegi, suures osas koondunud Lahemaa rahvuspargi alale, rahvuspargi alast välja jäävad vaid üksikud toitlustuse pakkujad. Nii Lahemaa rahvuspargi kui kogu turismipiirkonna toitlustusvõimalustest tervikliku ülevaate loomine on keeruline, kuna puudub ühtne ja uuendatud info, mille alusel seda teha. Ülevaade on koostatud puhkaeestis.ee portaali ja valdade kodulehtede alusel. Toitlustusteenuse sisu nägemiseks tuleb avada konkreetse teenusepakkuja koduleht ning otsida sealt, mida pakutakse. Paljudel piirkonna ettevõtetel (sh majutusettevõtted, aktiivse tegevuse pakkujad) on toitlustusvalmidus olemas, aga ettetellimisel. Piirkonnas liigub palju loodushuvilist seljakotituristi, kes ei telli toitu ette ja ei oska sellise infoni ka jõuda. Külastaja peab oskama otsida konkreetset teenusepakkujat, et vajaliku infoni jõuda.

Lahemaa rahvuspargi territooriumile jäävad olemasolevate andmete alusel 43 toitlustusteenust pakkuvat ettevõtet (vt joonis 4), lisaks erinevad majutus- ja vabaaja tegevusi pakkuvad ettevõtted, kes samuti pakuvad ettetellimisel toitlustamist, kuid ei ole ennast määratlenud toitlustusteenust pakkuva ettevõttena. Nendele lisanduvad veel 4 Tapa vallas olevat söögikohta. Piirkonnas tervikuna on olemas erinevat tüüpi toitlustusteenuse pakkujaid, kes on ennast määratlenud kas restorani, kõrtsi või pubina, kuid väga vähe kohvikuid. Piirkonnas tegutsevatest söögikohtadest suurima toitlustusvõimekusega ehk siis kõige rohkem inimesi suudavad toitlustada Musta Täku Tall Tapa vallas (350 kohta aastaringselt), Viitna kõrts (205 kohta aastaringselt, suvel lisandub 60 kohta), seejärel Vergi Sadama Kõrts (100 kohta aastaringselt, suvel lisandub 60 kohta), Altja kõrts (90 kohta aastaringselt, suvel lisaks 60 kohta), Roger Resto Tapa vallas (120 kohta aastaringselt, suveterrassil 30 lisaks) ja Sämmi Grill Haljalas (90 kohta aastaringselt, suvel lisandub 40 kohta). Restoranidest saab välja tuua Vihula Mõisa Restorani (50 kohta), Park-Hotell Palmse restorani (125 kohta), Sagadi mõisa restorani (80 kohta, suveterrass 31 kohta), Valkla ja Viinistu rannaresto, Wöse sadamarestorani, kodurestorani MerMer. Haljala vallas tegutseb kaks elamustoitlustuse pakkujat, kes viivad läbi ka õpitubasid (Magasimaa, Sagadi mõisa Mõisanapsi villimistöökoda). 2018. aasta suvel pakkus toitlustust esimest korda ka Kolga Mõisa Kohvik.

Joonis 4. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna toitlustuskohtade arv kohalike omavalitsuste lõikes (1.11.2018 seisuga)

Muud toetavad ressursid (nt ostlemisvõimalused, teenused nagu toidupoed, tanklad, pangateenused või sularahaautomaat, arstiabi): Piirkonnas saab arstiabi (Kadrina, Kuusalu ja Sõmeru Tervisekeskused, Tapa, Võsu ja Loksa Perearstikeskus), suuremates keskustes (sh Loksal) on olemas apteegid. Suuremates keskustes (Tapa, Kadrina, Haljala, Võsu, Loksa) on olemas postkontorid, lisaks jäävad piirkonda mõned postipunktid (näiteks Kuusalu vallas). Tanklad (sh automaattanklad on samuti olemas keskustes. Pangakontor on olemas Tapal ja Loksal, mujal piirkonnas (nt Kuusalus, Haljalas, Jänedal ja Võsul) on sularahaväljavõtuks kas sularahaautomaadid või siis saab sularaha välja võtta mõnes kaupluses. Kõikides valdades on olemas raamatukogud. Avalikud internetipunktid on olemas raamatukogudes ja rahvamajades, kuid ka erinevates avalikku teenust pakkuvates keskustes.

Piirkonna suveniire ja käsitööd saab soetada näiteks Sagadi mõisa muuseumipoest, Võsu Kunstikuurist, Jäneda käsitöökeskusest, Käsitööpoest Piibe butiik, Kakuvälja Käsitöökambrist, Käsmu Meremuuseumist ning Loksal MTÜ Rannamännid käsitöötegijatelt.

2.2. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna külastajate sihtrühmade ülevaade

Lahemaa rahvuspargi ja Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna kliendiprofiili (sh külastajate arv, huvi, nende päritolu, viibimise kestus, kulutused, reisimotivatsioon, reisiseltskonna suurus jne) ei saa üheselt määratleda, sest kuigi Lahemaa rahvuspargis kogutakse andmeid pidevalt[2] ning omatakse teatud ülevaadet külastajatest, puudub ühtne ja piisav info väljaspool rahvuspargi piire olevatelt aladelt. Vaatamata sellele on siiski võimalik määratleda Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna külastajate iseloomulikud jooned tuginedes kohalikelt turismiasjalistelt ning erinevatest uuringutest saadud andmetele. Peamiselt on sisendina kasutatud RMK uuringute tulemusi, kohalike ettevõtjatega kohtumisel saadud infot nende külastajate arvu ja profiili osas, Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse uuringute aruandeid, Statistikaameti andmebaasis leiduvat teavet ning rahvusvahelisel tasandil tehtud teadusuuringuid loodusturisti ja loodushuvilise külastaja käitumise ja nende käitumist mõjutavate tegurite kohta.

Lahemaa rahvusparki külastab aastas ligi 178 500 inimest (RMK uuringu tulemused aastatel 2002-2017). Kuigi info on kogutud eelkõige matkaradadel, võib tulemusi laiendada ka kaitsealadele. Peamiste looduskaitsealade külastamise eesmärkidena saab esile tuua järgmisi: looduse vaatlemine, jalutamine, metsas olemine, matkamine, ujumine, telkimine ja pikniku pidamine. Lahemaa rahvuspargi külastamise põhjused on sarnased, kuid selle piirkonna puhul on oluliselt vähem ujumise ja pikniku pidamise eesmärgil külastusi. Peamisteks motiivideks, miks looduskaitsealasid külastatakse on ilusad maastikud, looduse tunnetamine, mürast ja saastest eemale saamine, stressi maandamine ning koos oma seltskonnaga looduses viibimine. (Karoles-Viia, 2018)

Lahemaa rahvuspargi külastaja keskmine vanus on 39,5 eluaastat, kuid suuremate külastajarühmadena saab välja tuua 25-34-aastased (29%) ja 35-44-aastased (27%). Enam külastatakse looduslikke kohti väiksema seltskonnaga (2-5 inimesega rühmades 65%, üle 6 inimese 23%) ning reisiseltskonnaks kas pere (50%) või sõbrad (35%). Üksi külastab rahvusparki u 12 % kõikidest külastajatest. Üldjuhul on kõige suurem nõudlus looduslike kohtade külastuse vastu just keskealiste ja vanemate inimeste seas, kes on kõrgema haridustaseme ja suurema sissetulekuga. Suure osakaalu külastajatest moodustavad koolilapsed ja ekskursandid. Üha enam külastab sihtkohta ka nn jahi- ja mereturist ning sündmustel (seminarid, kontserdid, spordisündmused) osaleja. (Karoles-Viia, 2018; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2007)

Arengustrateegia koostamise ajal on sihtkoha peamine külastaja eestlane. Samas võib varasemate külastajaandmetega võrreldes öelda, et eestlaste osakaal on väliskülastajate kõrval langemas ning üha

[2] *RMK poolt teostatud külastajaseire, kus külastajamahu seirega kogutakse andmeid RMK puhke- ja kaitsealade kasutuse, mahu ning külastuse geograafilisi ja ajalise jaotuse kohta.“*

enam kasvab väliskülastajate hulk näiteks Saksamaalt, Soomest, Lätist, Hollandist ning Aasia riikidest. Väliskülastajaid tuleb piirkonda tõenäoliselt tänu Tallinna kui Eesti väravalinna lähedusele. Populaarseim matkarada Viru rabas asub näiteks Tallinna kesklinnast umbes 50 kilomeetri kaugusel. Samas Tallinnast kaugel ning vähem kättesaadavad kohad Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas võõrustavad vähem välisturiste ning üldiselt võib öelda, et kogu piirkonnas on sise- ja väliskülastajate osakaal 50:50. (Karoles-Viia, 2018; Kose, 2018; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus)

Külastajad tulevad üldjuhul Tallinnast (29%), Tartust (12%) või Pärnust (3%) ning ligikaudu pooled on esmakülastajad, kuid iga aastaga suureneb korduvkülastajate osakaal. Väliskülastajate puhul domineerivad suurema rühmaga reisijad, paarid või pered, kuid piirkonniti on see erinev, mis on muuhulgas mõjutatud piirkonnas olevate ettevõtete suurusest, pakkumistest ning ligipääsetavusest (nii füüsiliselt kui ka info mõttes). Külastajad jõuavad sihtkohta nii iseseisvalt (korraldades kogu reisi ise) kui ka reisikorraldusettevõtete vahendusel. (Karoles-Viia, 2018; Kose 2018; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2007; Consumetric 2008)

Külastuse kestus on samuti varieeruv, kuid valdavalt on tegemist ühepäeva külastajatega (sh kruiisituristid, õppeekskursioonid) või nendega, kes viibivad sihtkohas ühe öö. 3 ja enam ööd viibivaid külastajaid on vähem. Välisturistid peatuvad sihtkohas kauem, siseturisti viibimise kestus jääb üldjuhul 3 päeva raamidesse. Kauem viibib kohapeal karavaniturist (4-5 päeva), rattaga reisija (4 päeva), välisturistist perega reisija (7 päeva), loodusturist (4-6 päeva), jahi- ja mereturist (4-5 päeva). Lühemaks ajaks jääb sihtkohta sündmustel osaleja (1-3 päeva), loodushuviline turist (1-2 päeva), kruiisiturist (1 päev). Külastusaegades on populaarseimaks perioodiks suvi, nädalavahetus (reede-pühapäev või vaid laupäev või pühapäev) ning koolivaheajad. (Karoles-Viia, 2018; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2007; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, n.d.)

Teenustest kasutatakse nii majutus-, toitlustus- giidi-, kultuuri ning ajalugu tutvustavaid võimalusi (mõisad, muuseumid, muud vaatamisväärsused) kui ka aktiivse ajaveetmise teenuseid (jalgrattad, matkamine, saun). Külastajad otsivad rahu, vaikust, mere lähedust, uusi teadmisi ja nn harivat meelelahtust, võimalust osa saada sündmustest, osta suveniire või kohalikku toodangut, põgenemist tavapärasest keskkonnast. Üha tähtsamaks muutub külastajale mahe-toodang, kohalik käsitöö ja kultuur ning tervisega seonduvad teemad ja tegevused. Samas võib erinevate sihtrühmade ja -turgude puhul täheldada erinevusi. Näiteks Soome turist eelistab ühepäevaseid

Lahemaa rahvuspargi ja rahvuspargi turismipiirkonna külastaja profiil

Külastuseesmärgid: õppeekskursioonid, looduse vaatlemine, matkamine, seente ja marjade korjamine, telkimine, pikniku pidamine, stressi maandamine

Peamised vanuserühmad: 25-34-aastased ja 35-44-aastased

Kes külastab:

- sisekülastaja Tallinnast, Tartust ja Pärnust;
- väliskülastaja Saksamaalt, Soomest ja Lätist;
- kõrgema haridustaseme ja suurema sissetulekuga;
- koolilapsed;
- ekskursandid;
- sündmustel osaleja.

Kuidas külastab: väikestes rühmades, pere ja sõpradega või suurema rühmaga (~30)

Kui kaua viibib: individuaal ja siseturist viibib 1-2 ööd ning välismaalane viibib sihtkohas pikemat aega (3-6 ööd).

Millal külastab: peamiselt suvel ja nädalavahetustel

Milliseid teenuseid kasutab: giidi- ja aktiivse ajaveetmise võimalused, majutus, toitlustus

Keskmised kulutused: ~60-80 eurot päevas

Kust infot saab: suust-suhu leviv info, puhkaeestis.ee, visitestonia.com, Tripadvisor, printmeedia,

Millist elamust otsivad: puutumatu loodus, ilusad vaated, aktiivsed tegevused looduses, vaimne elamus, ostlemine, autentsed tooted, käsi külge“ tegevused“, mahetoodang.

väljasõite linnast loodusesse (loodusvaatlus ja / või matkamine), samas kui valdav osa Lätist tulevatest turistidest peavad looduslikult kauneid kohti, looduse kogemist ja aktiivseid tegevusi looduskeskkonnast kõige olulisemaks. Samas on ka teist tüüpi külastajat, kes kohapeal kulutab vaid majutusele ning toob söögi ja joogid kaasa ning kelle eesmärk on eelkõige pidutsemine. (Karoles-Viia, 2018; Kose, 2018; Cochrage, 2006; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2007; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2009; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, n.d., Consumetric, 2008)

Keskmiselt kulutavad kaitsealade külastajad 60 eurot päevas, kasutades seda ostude sooritamiseks kauplustes, bensiinijaamades ning toitlustus- ja majutusteenusele. Samas on ka ettevõtteid, mille kliendid kulutavad päevas 200 ja enam eurot. Siiski on täheldatud, et külastajad on muutunud hinnatundlikumateks ning nende jaoks on üha olulisem hinna ja kvaliteedi mõistlik suhe. (Karoles-Viia, 2018, Kose, 2018, Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2007).

Peamised infoallikad on suust-suhu leviv info, puhkaeestis.ee või visitestonia.com, Tripadvisor ning internetis erinevad otsingusaidid (nt Google). Samas on ka sihtrühmi (nt Saksamaalt, Soomest) kelle jaoks on endiselt oluline printmeedia (nt voldikud). Paljud külastajad soovivad kohapeal saada paberkandjal kaarti ning seda vaatamata sellele, et nad kasutavad aktiivselt ka erinevaid mobiilirakendusi ja internetti. (Kose, 2018; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2009; Cochrage, 2006)

Huvide analüüsi kohaselt suureneb loodushuviliste osakaal ning väheneb loodusturisti ehk n-ö sügava loodushuviga külastajate osakaal. Viimased on üldjuhul spetsiifilise huviga ning nende jaoks on oluliseks uute teadmiste saamine puutumatu loodusega piirkondadest ning nad on valmis looduses kauem viibima. Samas loodushuvilised külastajad soovivad pigem vaheldust igapäeva keskkonnale, nautida ilusaid vaateid, liikuda looduses ning ühildada külastus sageli kultuuri- või ajaloopuhkusega. Nemad otsivad ka enam aktiivseid tegevusi (seenel käimine, rattasõit, matkamine, pikniku pidamine, kalastamine jne) ning nende jaoks on oluline vaimne elamus (vajadus vaimse stimulatsiooni järele õppimise kaudu), inspiratsioon (meelte stimuleerimine looduse-, muusika- ja kultuurikontaktide kaudu), teave (kogemuse toetamine detailse infoga) ning osalemine (vajadus aktiivselt osaleda harrastustegevuses ehk „käsi külge“ lähenemine). Lisaks sellele on nad lojaalsemad ning neil on valmisolek kasutada kohapeal pakutavaid teenuseid, kuid nad eeldavad elamust ning erihuvidele vastavaid teenuseid. (Cochrage, 2006; Consumetric, 2008; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2007; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2009)

2.3. Maailma- ja Eesti turisminäitajad ning -trendid

2.3.1. Maailma ja Eesti turisminäitajad

Maailma turismi-näitajad (2017 / 2018)	•1,32 miljardit ööbimisega välisreisi maailmas (+6,7% võrreldes 2016. aastaga) •2018. aasta esimene pool näitas samuti kasvutrendi (+6%). •Reisimise piirkonnad muutuvad – suurenenud Aasia, Lähis-Ida ja Aafrika osakaal, kuid lähimad sihtkohad ja viimase hetke broneeringud on endiselt populaarsed •Reisimine kasvas Aasia ja Vaikse ookeani piirkonda 5,8%, Ameerikasse (Põhja- ja Lõuna-Ameerika) 2,9%, Aafrikasse 7,8% ja reisid Lähis-Idasse 4,8%. •Elanike reisikulutused kasvavad (näiteks USA, Saksamaa, Venemaa, Rootsi, Hiina jne). •Reisimise üldine tõusutrend nii riikidest, kust see eelnevatel aastatel kasvas, kui ka riikidest, mille turisminõudlus eelnevatel aastatel vähenes (näiteks Venemaa ja Brasiilia).
Euroopa turismi-näitajad (2017 / 2018)	•Ööbimisega reisijate arv 671 miljonit (+8,4% võrreldes 2016. aastaga) •Tulemused regiooniti: Lõuna-Euroopas suurenes ööbimisega turistide arv 12,6%, Lääne-Euroopas 6,6%, Põhja-Euroopas ning Kesk- ja Ida-Euroopasse 5%. •Euroopa kõige suuremat kasvu näidanud regioon maailmas. •Reisid Euroopa riikidesse kasvasid 2018. a. esimese nelja kuuga 7%. Seejuures suurenes Lõuna- ja Lääne-Euroopa ööbimistega külastajate arv 8%, Kesk- ja Ida-Euroopas 6% ning Põhja-Euroopas vaid 1%.
Eesti turismi-näitajad (2017 / 2018)	•2017. aastal oli 3,54 miljonit turisti (+ 6,6% võrreldes 2016. aastaga), välisturiste oli 2,16 miljonit (+4,8%) ja siseturiste 1,39 miljonit (+9,7%) ning ööbimiste arv kasvas 4,5%. •2017. a. kasvas majutusettevõtete sissetulek majutusteenuste müügist 12% (245 milj.). •Enam lisandus veedetud öid Tartus (+31% ehk 117 528 võrra), Tallinnas (kasv 101 946 võrra), Saare maakonnas (kasv 39 380 võrra) ja Ida-Virumaal (kasv 27 185 võrra). •Välisturistide ööbimistest oli Soome turu osatähtsus 41%, Vene 11,6%, Saksa 6,3%, Läti 5,9% ja Rootsi 3,5%. Nende ööbimised moodustasid 68% välisturistide ööbimistest. •2018. aasta (jaanuar-juuni) peatus Eesti majutusettevõtetes 1,58 miljonit turisti (+1,8%), neist välisturiste 950 241 (+1,4%) ja siseturiste 631 638 (+2,5% võrreldes eelmise aastaga). Kui vaadata juuli ja augusti tulemusi, siis välisturistide reisimine vähenes ning seda eelkõige Soome ja Läti külastajate arvu languse tõttu. •Turistid veetsid kokku 2018. aastal (jaanuar-juuni) 2,93 miljonit ööd (+3,1%), seejuures välisturistide ööde arv oli 1,86 miljonit (+3,5%) ja siseturistide ööde arv 1,06 (+2,4%). •Enam lisandus 2018. aasta esimeses pooles siseturiste ja Vene turiste. Lisaks näitasid kasvu turistide arvud Saksamaalt, Jaapanist, Hiinast, Poolast, Rootsist , •Kõige enam vähenes turistide arv Soomest (-6%), mis avaldas mõju ka üleüldisele tulemusele ning alates juulist hakkas langema ka Läti turistide arv. •2018. aasta esimesel poolel suurenes väliskülastajate puhul enam tööreisidel tehtavate reiside ööbimiste arv (+8%). Ööbimised puhkusereisi eesmärgil moodustasid 64%, tööreisil 23% ja muudel põhjustel reisidel 12% kõikidest väliturististe ööbimistest. Siseturistide ööbimistest lisandus enam puhkusereisidel.

Joonis 5. Maailma, Euroopa ja Eesti turisminäitajad 2017. ja 2018. aastal (allikad: United Nations World Tourism Organization, 2017; United Nations World Tourism Organization, 2018; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2018a; Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2018b; Statistikaamet, 2018)

Eesmärk ja huvi: Eesti riikliku turismiarengukava kohaselt (MKM, 2013) on loodus- (sh looduspõhine turism) ja kultuuriturism (sh ajalugu) lisaks linna-, mere- ja terviseturismile üheks Eestile iseloomulikuks turismivormiks. Loodus- ja kultuuriturism on mitme sihtturu (näiteks Soome, Saksamaa, Suurbritannia, Läti) puhul oluline Eesti külastamise põhjus (sh omal käel jalgrattaga või autoga reisimisel) ning mitme sihtturu (Vene ja üha enam ka Aasia riigid) puhul pakub see olulist lisandväärtust linna- ja terviseturismile. Võib öelda, et enam pakuvadki väliskülastajatele huvi kombineeritud võimalused (nt kultuur ja loodus; ajalugu ja tervis; loodus ja tervis) ning seda nii loodusturisti kui ka loodushuvilise turisti seisukohalt.

Kuna Lahemaa rahvuspargi turismipiirkond paikneb Harju maakonna ida osas ja Lääne-Viru maakonna lääne osas, siis järgnevalt on kajastatud nende kahe maakonne turismi olukord, mis annab parema ülevaate ka rahvuspargi turismipiirkonna olukorrast (vt joonis 6).

Harju maakond (2017)	•Harju maakonnas veetsid sise- ja välisturistid 2017. aastal 302 942 ööd (Tallinna külastajad ei ole siia sisse arvatud) •Harju maakonnas oli turistide arv kasvavas trendis võrreldes 2016. aastaga (+1%), vaatamata sellele Harju maakonna osakaal välisturistide ööbimise lõikes tagasihoidlik. •Sihtturgudena domineerisid: eestlased, soomlased, venelased, lätlased, sakslased ehk sama olukord, mis Eestis üldiselt, kuid Harju maakonnas oli suur ka Leedulaste osakaal. •Soomlaste osakaal oli 2017. aastal languses (-4%), nagu ka Saksa turistide osakaal. •Vene turistide osakaal kasvas (+14%) ning kasvas mõnevõrra ka siseturistide arv •Kaugemate turgide osakaalu tõus, kuid võrreldes peamiste sihtturgudega on nende roll veel tagasihoidlik.
Lääne-Viru maakond (2017)	•Lääne-Viru maakonnas veetsid sise- ja välisturistid 2017. aastal 222 936 ööd. •Lääne-Virumaal oli turistide arv langustrendis (-2%) võrreldes 2016. aasta tulemusega. Lääne-Viru maakondade külastanud välisturistide ööbimised on üsna tagasihoidlikud võrreldes Eesti üldiste näitajatega. •Sihtturgudena domineerisid: eestlased, soomlased, venelased, lätlased, sakslased. •Soomlaste osakaal oli 2017. aastal languses (-11%), nagu ka Saksa ja siseturistide osakaal. •Vene turistide osakaal kasvas (+7). Ka Läti turistide osakaal suurenes. •Kaugemate turgude osakaalu tõus, kuid võrreldes peamiste sihtturgudega on nende roll veel tagasihoidlik.

Joonis 6. Harju ja Lääne-Viru maakonna turisminäitajad 2017 ja 2018 esimene pool aasta (Allikas: Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2018a)

2018. aasta esimesel poolel jätkus sarnane tendents nii Eestis tervikuna kui ka maakondade lõikes, kuid hetkel on info veel maakondade ja sihtturgude lõikes ebapiisav, et teha sisulisi järeldusi 2018. aasta kohta. (Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2018b)

Hooajalisus: Välisturistide ööbimiste hooajaline jaotus ei ole pikema perioodi vältel muutunud – kuigi 2017. a. tulemus on mõnevõrra parem (1-2%), on kolme suvekuu osatähtsus kogu aasta ööbimistest viimasel kuuel aastal püsinud 37-38% vahel. Kuigi 2017.a. vähenes mõnevõrra hooajalisus nii välis- kui ka siseturismi puhul, mille põhjuseks on Soome turistide ööbimiste vähenemine (vähenesid ööbimised Soomest ning suurenesid ööbimised vähem suvekuudele keskendunud turgudelt (näiteks Läti, Venemaa, Suurbritannia)), siis ei ole 2004-2017 aasta tulemuste alusel selget hooajalisuse vähenemise trendi. Suvele kontsentreeruvad märkimisväärselt just puhkuse eesmärgil tehtud reisid (välisturismi puhul), muude reisieesmärkide puhul on jaotus aasta lõikes ühtlasem. Samas peab nentima, et Eesti siseturistide tööreisid ja muudel eesmärkidel tehtud reisid keskenduvad rohkem suvekuudele kui välisturistide omad. (EAS Turismiarenduskeskus; 2018c).

Vaadates sihtkohtade (sh maakonnad) tasandil, on Tallinnas, Ida-Virumaal ja Tartus hooajalisus väiksem – seda tasakaalustavad Vene turistide ööbimised, tööreisid, mitmekesised vaba aja veetmise võimalused. Harju maakond ja Lääne-Viru maakond, kus asub Lahemaa rahvuspargi turismipiirkond, paiknevad 7. ja 8. kohal. Seal moodustavad suvehooaja ööbimised kõigist majutusettevõtetes veedetud öödest 39% ja 40% kusjuures Eesti keskmine on 37%. (Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2018c)

Analüüsides hooajalisust peamiste sihtturgude tasandil, võib öelda, et Soome turist reisib eelkõige suvel (juulis), kuid on ka erandeid vanuserühmade osas (eakamad reisivad Eestisse sageli ka talvekuudel, kuid siis on reisid seotud eelkõige raviga või tervise säilitamisega). Kõige vähem suvele keskendunud turg on

Venemaa ning nende puhul on populaarsemad reisikuud jaanuar, mai ja november, mis on tingitud muuhulgas reisieesmärgist – kultuuripuhkus, spaapuhkus, sugulaste ja tuttavate külastamine. Teisel kohal madala hooajalisuse poolest on Norra sihtturg, kes külastavad Eestit eelkõige sügisel ja kevadel, mis on tingitud reisi põhjustest – firmaüritused, motivatsioonireisid, linnareisid. Kolmandal kohal madalhooaja külastajatena on Läti turg (reisikuud Eestisse on märts, aprill, juuni, juuli, august, oktoober ning nad huvituvad enam kogu Eestist ja selle erinevatest regioonidest ka väljaspool suvehooaega). Neljandal kohal on Rootsi (reisimisajaks enam küll juuli, aga ka kevad ja sügis) ning viiendana Leedu (populaarsem reisikuu on august). Ka Valgevene ja Saksamaa turistide reisid keskenduvad vähem ühele kuule ja kindlale hooajale. Siseturism keskendub endiselt enam suvekuudele, kuigi viimastel aastatel on lisandunud reise ka aprilli, mai, jaanuari ja veebruari kuudesse, mis on tingitud erinevatest sündmustest ning soodsamatest pakkumistest nendel aegadel. (Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus, 2018c)

2.3.2. Trendid ja suundumused maailmas

Külastaja profiil on pidevas muutuses ning lisaks mõjutavad nii reisimist, külastajate ostuotsust kui ka sihtkohtade ning teenuste arendamist ja turundamist mitmed teised tegurid. Teadlikus trendidest, suundumustest ja neid mõjutavatest teguritest võimaldab sihtkoha asjalistel analüüsida hetkeolukorda, hinnata sihtkoha ja ettevõtete jätkusuutlikust ning planeerida arendustegevusi, mis tagavad konkurentsivõimet arvestades olemasolevaid ressursse, piiranguid ning võimalusi. Järgnevalt välja toodud trendide selgitused ning mõjutavad tegurid tuginevad järgmistele allikatele: Burkhard, Fuggle &, Kow, 2016; The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017; World Economic Forum, 2018; Rafat, 2017; Amadeus, 2017; Euromonitor International, 2014; World Economic Forum, 2018; ITB Berlin, 2016; Kasriel-Alexander, 2017; Rek, 2017 United Nations World Tourism Organization, 2017/2018; Amadeus, 2017 Kasriel-Alexander, 2017; Euromonitor International, 2014)

Reisimise piirkonnad on muutunud – suurenenud on Aasia ja Lähis-Ida osakaal ning seda nii üleüldises majanduses kui ka turismis (nii sissetulev kui väljaminev turism). Siiski peab arvestama, et Aasia turg „küpsev“ ehk nende reisikulud vähenevad ja nad on valmis reisima iseseisvalt. Endiselt on populaarsed lähimad sihtkohad, kuid suundumuseks on nn avastamata sihtkohtade (sh looduslike kohtade) külastamine ning koos transpordi võimaluste paranemisega tingib see olukorra, kus konkurents muutub üha suuremaks ning seda erinevatel tasanditel.

Reiside arv suureneb, kuid kestus ja kulutused vähenevad. Reisijate arvu suurenemist mõjutab kiiresti arenev tehnoloogia ja selle suurem kasutamine, mis muudab info kättesaadavuse ja liikumise kiiremaks ja mugavamaks. Ka seeniorid on tehnoloogiateadlikumad ja kasutavad seda reisidel. Reiside arvu mõjutab ka töö muutus – kaugtöö ja paindliku töögraafikuga töö on avardanud inimeste võimalusi reisimiseks neile sobival ajal ning see on tekitanud töö- ja vaba aja piiride hajumise ja eeldab teistsuguseid pakkumisi (nt interneti olemasolu).

Juhtivaks trendiks on huviturism, mis aga ei vähenda massiturismi (pigem suurendab seda). Eelnevaga seoses on tõusnud jätkusuutlikkuse olulisus, kuid seda on keeruline tagada eriti massiturismi või alles avastamisjärgus olevates sihtkohtades ning seda muuhulgas vähese teadlikkuse tõttu Lisaks täheldatakse massiturismi laienemist ka erihuvireisidega seotud sihtkohtadesse (näiteks mäed talvel, linnad, rahvuspargid ja muud looduslikud paigad). See omakorda mõjutab kliendikogemust negatiivselt ja tingib vajaduse parema ja jätkusuutlikuma planeerimise- ja korralduse järele, sh taluvusvõime hindamise järele.

Reisivate inimeste vajadused ja motiivid on erinevad ning seetõttu on segmentimise aluseks tänapäeval enam reisieesmärk, elustiil, sissetulek, hoiakud ja isikuomadused, mitte vanus ja perekondlik elutsükkel, kuna näiteks vanus ei pruugi anda sisulist infot reisija käitumisest. Näiteks tänu parematele haiguste ennetamise võimalustele on inimeste tervis oluliselt parem ning kesk- ja vanemaealised kliendid näevad välja, tunnevad ja käituvad nooremana. Suurenemas on ka 50ndates eluaastates klientide ja peredega

reisijate roll ning perekonna tähtsuse muutusega on suurenenud ka laste roll vanemate ostuotsuse tegemisel (juba lapse 3. eluaastast). Seetõttu muutub üha olulisemaks ka erinevate põlvkondade tundmaõppimine (sh reisiharjumused, tööeetika).

Tänapäeva reisija on kogenud, haritud, informeeritud, iseseisev ja spontaanne, kes hindab „rohelist" mõttelaadi ja on üha vähem ühele ettevõttele või sihtkohale lojaalne. Külastaja ootab ehedust ning on mõjutatud infotehnoloogilistest võimalustest. Juba praegu võib eristada reisijaid, kes otsivad mugavust või kelle jaoks on olulised eetiline käitumine, ehedus.
See kõik on mõjutanud ka kasvavat nõudlus „kohaliku" ja autentse kogemuse järgi erinevates valdkondades (toitlustus, kultuur, giiditeenus jne), kuid autentsus ei tohi olla peibutusvahend. Sihtkoha arendamisel ja teenuste pakkumisel peab arvestama, et külastajad on enam huvitatud ka kombineeritud lahendusest (loodusvaatlus + aktiivsed tegevused, spaa- ja linnapuhkus), mis on mõjutanud positiivselt jagamismajanduse levimist, kuna viimane võimaldab leida igale sihtrühmale sobivaimat lahendust.

Valikute tegemisel lähtutakse enam hinna-kvaliteedi suhtest ja turvalisuse küsimusest, mida tingib nii reisijate suurenevad kogemused, pakkumiste rohkus kui ka toimuvad sündmuseid (sh terrorism jms). Kuigi erinevate katastroofide, terroristide rünnakute ja teiste olukordade mõju reisijatele on pigem lühiajaline, on inimestele üha olulisem turvalisus ja pakkujate usaldusväärsus. Oluline on seejuures märkida, et eriolukordadel on väiksem mõju erihuvide reisidele ja sugulaste-tuttavate külastustele.

Külastajal on kõrged ootused ning neid mõjutavad teenuse paindlikkus, tema kaasatus, mugavus (sh kohale, jõudmine), eristumine (nt unikaalsed toitlustuskohad), pakkuja ja sihtkoha maine, pakutav heaolu ning looduse ja kultuuri koosesitlemine. Tarbimine on muutunud nõudlikuks – oodatakse personaalseid, unikaalseid, terviklikke ja 24/7 kättesaadavaid, harivaid, kuid samas meelelahutuslikke teenuseid, mis eeldavad lahenduspõhist disaini ja asjakohast infot. Oluline on väärtus, mida külastaja saab ning võib öelda, et teenuse kasutamine on asendunud selle nautlemise ja kogemuse saamisega.

Peamised turismi trendid ja mõjutegurid

Aasia turu kasv ja tugevnemine

Lähimad sihtkohad ja viimase hetke broneeringud

Avastamata sihtkohad

Huviturism ja vastavate võimaluste laienemine

Jätkusuutlikus ja säästev majandamine

Tehnoloogia areng – kiirem, mugavam, lihtsam (suurem kasutus)

Reisijate arv suureneb, kuid reiside kestus lüheneb ja kulutused vähenevad

Oluline on hinna ja kvaliteedi suhe

Turvalisus ja privaatsus on oluline

Kaugtöö – vabam liikumine

Segmenteerimise aluseks elustiil, sissetulekud, huvid jne.

Perega reisijate uus laine, kuid peremudelid on erinevad

Lahenduspõhine disain – teenuste ja toodete arendamine lähtuvalt kliendi eripärast

Erinevad põlvkonnad (X, Y, Z jne) – nende käitumismustrid ja kasutatavad infokanalid on erinevad

Jagamismajandus loob võimalusi teenuste mitmekesistamise osas

Huvi kohaliku ja autentse järgi

Tervemad, aktiivsemad inimesed sõltumata vanusest

Piiratud ressursid

3. Lahemaa rahvuspargi ja Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna olukorra analüüs (SWOT)

Piirkonda jäävad omavalitsusüksused: Kuusalu vald, Haljala vald, Kadrina vald, Tapa vald, Loksa linn

TUGEVUSED	NÕRKUSED
• Mitmekesised, unikaalsed ja korrastatud kultuuri- ja loodusressursid • Mitmekülgne rannikuala, rannakülade miljöö ja arhitektuur • Palju erinevaid sündmusi • Suuremate linnade ning rahvusvahelise lennujaama ja sadama lähedus • Heas korras taristu ja oluliste riigimaanteede lähedus (läbivad piirkonda) • Erinevad õppe- ja matkarajad ning sihtkoha kultuuri- ja loodusväärtusi tutvustavad külastuskeskused ning muuseumid • Erineva taseme ja suurusega majutusvõimalused • Erinevad aktiivse vaba aja veetmise võimalused (sh avalikus ruumis) • Mitmekesised tooted ja teenused loodushuvilisele rühmaga reisijale • Piirkonnas on olemas kohalikud teenusepakkujad (sh pereettevõtted) • Aktiivne mittetulundussektor ning tugevad kogukonnad Lahemaa rahvuspargi alal • Turvaline keskkond • Mitmekeelne keskkond ja keelte oskus kohalike seas	• Puudub ühine arusaam piirkonna säästva ja jätkusuutliku arendamise olulisusest ning vastavate põhimõtete rakendamisest toodete arendamisel ja pakkumisel • Vähene omavaheline koostöö erinevate osapoolte vahel • Nõudluse kõrge hooajalisus • Loodusressursside ebaühtlane koormatus • Rahvusparki ei käsitleta töö-, elu- ja jätkusuutliku ettevõtluse keskkonnana • Süsteemse ja kogu piirkonda katva turismi mõju hindamise puudumine • Sündmuste info levik puudulik ning suunatud eelkõige kohalikule kogukonnale • Piirkonnal puudub ühtne turismiinfo andmebaas • Paljud teenused, sh toitlustus saadaval vaid ette broneerimisel • Teenuste ebaühtlane tase ning madalhooajal paljud teenused ei ole kättesaadavad • Avalikud teenused (postkontor, pank, raamatukogu jne) ei ole külastajatele nähtavad • Noorte inimeste vähene ettevõtlikkus ja ettevõtlusega tegelemine • Ettevõtete vaheline ristturundus toimib vaid osaliselt
VÕIMALUSED	**OHUD**
• Huvi suurenemine kultuuri- ja looduspärandi ja selle kaitse vastu • Huviturismi kasv • Huvi koospakutavate harivate ja meelelahutuslike võimaluste järele • Eri- ja eristuvate vajadustega inimeste aktiivsem reisimine • Teistsuguste ja n-ö “avastamata” sihtkohtade külastamine, sh maapiirkonna kui sihtkoha populaarsuse kasv • Eesti kui reisisihi tuntuse suurenemine välisturgudel (sh kaugturgudel) • Uute või kasvavate turgude (nt Jaapan, Hiina, Läti) külastajate huvi • Eesti kui sihtriigi ja selle erinevate kohtade parem ligipääsetavus ja suurem usaldusväärsus sihtkohana • Uute tehnoloogiate kasutamine tootearendamisel ja turundamisel • Interneti ühenduse paranemine maapiirkonnas • Sotsiaalmeedia ja interneti rolli suurenemine reisikogemuse jagamisel ja reisiinfo hankimisel • Sündmuste mõju suurenemine sihtkoha külastamise motivaatorina pikendab hooaega	• Riigi infrastruktuuri ebaühtlane tase • Sarnaste loodussihtkohtade (sh nii Eestis kui lähiriikides) selgem positsioon • Eesti kui reisisihi väiksem tuntus ja ligipääsetavus kaugematel turgudel võrreldes mitme teise naaberriigiga (Soome, Läti) • Euroopa kui turismiregiooni populaarsuse vähenemine • Külastajate / turistide suurenev hinna- ning erinevate poliitiliste olukordade tundlikkus • Rahvastiku ebasoodsa struktuuri süvenemine (negatiivne iive, väljaränne) • Külastajate madal keskkonnateadlikkus ja ettevalmistus looduslike ja ajaloopärandiga seotud paikade külastamisel • Tulevikureisija (Z-generatsioon) muutunud reisi- ja info hankimise harjumused • Ehedus ja autentsus kui peibutusvahend – vähenev usaldus

Tugevused: Lahemaa kõige olulisemad tugevused seonduvad mitmekesiste loodus- ja kultuuriressursside, ajaloolise ja traditsioonilise puhkepiirkonna ning rannakülade miljöö ja arhitektuuriga. Lahemaa rahvuspargi turismipiirkond on unikaalse ja mitmekesise looduskeskkonna ning rannikualaga piirkond, kus on mitmed väikesadamad mereturismi arendamiseks, palju veega seotud tegevusi ning avalikus ruumis olevaid tasuta võimalusi. Piirkonna tugevamaiks ning sageli ka peamiseks külgetõmbeteguriks on rahvuspark, kus paiknevad paljud erinevad õppe- ja matkarajad, külastuskeskused ja muuseumid ning erinevad aktiivse vaba aja veetmise võimalused erineva vanuse, ettevalmistuse ja huviga külastajatele. Regioonis on palju militaarpärandit. Vaadates erinevaid trende ja suundumusi, siis eelmainitud tugevused annavad Lahemaa rahvuspargile ning rahvuspargi turismipiirkonnale hea positsiooni ning konkurentsivõime võrreldes paljude teiste sihtkohtadega nii Eestis kui ka välismaal.

Oluliseks tugevuseks on looduskaitse ja kultuuriväärtuste kaitse rakendamine ning säästva arengu toetamine. Samas on see omane eelkõige Lahemaa rahvuspargile ning väljapoole seda jäävatel aladel ja seal tegutsevates ettevõtetes ei ole see sageli prioriteediks. Samas ei saa viimast väidet üldistada kõikidele, sest üha rohkem ettevõtteid näevad säästvas ning jätkusuutlikus majandamises kasu.

Pakutavad võimalused on huvipakkuvad erinevatele sihtrühmadele (nii loodusturistidele, loodushuvilistele, peredele, noorematele ja vanematele reisijatele) ning annavad võimaluse saada osa meelelahutuslikust, kuid samas harivast kogemusest (õppekülastused, loodusharidusega seonduvad ettevõtmised ja sündmused jne). Interneti parem kättesaadavus maapiirkonnas võimaldab omakorda vastata ka uute põlvkondade vajadustele olla pidevalt ühenduses ja jagada oma kogemust. Teiselt poolt võimaldab turismipiirkonna ehe ja hoitud loodus- ning kultuurikeskkond vastata ka nn eetilistele reisijatele ja ehedat kogemust otsivate külastajate vajadustele.

Tugevusteks on kindlasti sihtkoha hea ligipääsetavus, suuremate linnade (Tallinn, Helsingi, St. Peterburg), samuti rahvusvahelise lennujaama lähedus ning maanteede taristu väga hea olukord. Piirkonnas on arvukalt mõisaid ning erineva tasemega majutusettevõtteid, kohalikke teenusepakkujaid ning rohkelt erineva eesmärgi, suuruse ja mõjuga sündmusi. Kuna sündmused ja erihuvidele vastavad pakkumised (religioosne turism, arhitektuuriline miljöö mõisate näol, kultuuriturism jne) on muutumas üha olulisemaks, siis on piirkonnal potentsiaal olla huvipakkuv erinevatele sihtrühmadele. Loodushuvilisele rühmaga reisijale on välja arendatud mitmekesised teenused ja tooted nii rahvuspargi sees tegutsevate kui ka kombineeritult rahvuspargist välja jäävate teenusepakkujatega, et võimaldada mitmekülgsemaid lahendusi kliendile.

Lahemaa rahvuspargi alal on olemas tugevad kohalikud kogukonnad, kes ühelt poolt toetavad kohaliku kultuuri edendamist ja hoidmist ning teiselt poolt vastavad trendile, mille kohaselt otsitakse ehedust ja autentsust. Piirkonnas on aktiivne mittetulundussektor ning üks ühendav Leader grupp. MTÜ Arenduskoda, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu ja selle sektsioonid ning mitmed teised ühendused toetavad erinevate huvirühmade kaasamist ning kuigi väljaspool Lahemaa rahvusparki on teadlikkus ja huvi osaleda nende rühmade töös pigem tagasihoidlik, on see muutumas.

Positiivsena võib välja tuua sihtkoha turvalisust, mis viimase aja sündmuste (rahutused, terroristide rünnakud jne) kontekstis on muutunud sihtkoha valimisel oluliseks kriteeriumiks. Koha tugevustena võib nimetada ka kohalikku kogukonda ja selle mitmekeelsust (eesti, inglise, vene ja / või, soome keel), mis võimaldab suhelda peamiste külastajarühmadega nendele sobivas keeles.

Nõrkused: Nagu Eestis tervikuna, nii on ka Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas nõudlus hooajaline ning suvi on piirkonna peamiseks külastusajaks. Sügisel, talvel ja kevadel on külastajate arvud oluliselt väiksemad ning seda tõdevad erinevate piirkonnas tegutsevate ettevõtete esindajad. See omakorda tingib olukorra, mil paljud kohalikud puhke- ja turismimajandusega seotud ettevõtted pakuvad teenuseid ainult kõrghooajal ning muul ajal saab teenuseid vähem ja peamiselt vaid ettetellimisel. Viimane on võimaldatud

eelkõige suurematele rühmadele ja seltskondadele ning individuaalkülastajale on võimalik toitlustust saada vaid suuremates asulates, kuid vastav info on sageli külastajatele halvasti nähtav.

Lisaks tingib eelnev teenuste kvaliteedi ebaühtlast taset (eriti majutus- ja toitlustusasutuste lõikes) ning piirab külastajate viibimist erinevates piirkonna paikades. Samas võib siinkohal tuua positiivse aspektina erinevate kohtade geograafilise läheduse, mis võimaldab üsna kiiresti ja mugavalt jõuda ühest piirkonna osast teisse ja leida enda jaoks sobiv teenusepakkuja. Samas viimane on mugav vaid juhul, kui liigeldakse oma transpordiga (auto, jalgratas), kuid ühistranspordi kasutamine sihtkohas liiklemisel on pigem raskendatud. Ka ratta- ja autorendivõimalused sihtkohas ei vasta hetkel veel nõudlusele, kuid mitmed ettevõtted on planeerinud hakata ratta- ja autorenti pakkuma.

Nagu eelnevalt mainitud, on paljud tasulised teenused mõeldud pigem rühmaturistidele ja saadaval ettetellimisel, kuid ka üksikkülastajal on mitmeid võimalusi, kuid seda eelkõige suveperioodil või nädalavahetustel. Avalikud teenused (postkontor, pank, raamatukogu) ei ole turistidele nähtavad, mis aga ei rahulda individuaalturisti vajadusi. Arvestades erinevate inimeste rühmade (sh erivajadustega reisija) reisimise suurenevat trendi, on oluline sihtkohas pöörata suuremat tähelepanu ka nendele ligipääsu ja mugava kogemuse võimaldamisele. Hetkel võib aga tõdeda, et puuetega inimestele ei ole paljud teenused kättesaadavad.

Rahvusparki peetakse üldjuhul eraldi objektiks, mitte aga töö-, elu- ja jätkusuutliku ettevõtluse keskkonnaks, mis kohati pärsib erinevate sihtrühmade koostööd ja ühist arusaama arendusprotsessidest. Vähene teadlikkus keskkonnakaitsest ja jätkusuutlikust arendamisest ettevõtete ja mõningate kohalike (rahvuspargiga vähem seotud) omavalitsuste seast, mõjutab samuti erinevate huvirühmade suhtumist ning arvamusi (nt tuuakse sageli välja, et paljud kaitsealadega seotud piirangud mõjutavad negatiivselt ettevõtete arendustegevusi). Võib öelda, et Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas puudub hetkel ühtne ja kokkulepitud arusaam piirkonna säästvast ja jätkusuutlikust arendamisest ning osapoolte omavaheline koostöö on vähene (eelkõige sektorite ja valdkondade vahel, nt avalik ja erasektor; erasektor ja kogukond; kohalikud omavalitsused ja rahvuspargi valitseja; ettevõtjad ja rahvuspargi valitseja, RMK). Arvestades maailmas valitsevaid trende erinevate huvirühmade kaasamisel arendustegevuste ja arengu planeerimise korral ning jätkusuutliku arendamise põhimõtete rakendamist, on see valdkond, mis eeldab suuremat tähelepanu Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas.

Vaadates erinevaid arengukavasid ning -plaane, võib öelda, et turismisihtkoha arendamine ei ole kohalike omavalitsuste prioriteediks, ka nägemus sihtkoha arendamisest tervikuna on erinev ning omavalitsuste piires kehtivad erinevad reeglid turismi arendamisel. Probleemina tuuakse välja ka pideva kontrolli ja järelevalve puudumist (eriti sündmuste ja aktiivsete tegevuste pakkumise korral) ning vähest teadlikkust kaitseala valitseja teavitamisest ja kooskõlastustest (nt sageli ei tea sündmuskorraldajad, et peavad informeerima ja kooskõlastama rahvuspargis toimuvat üritusest ka Keskkonnaametiga või lihtsalt ei tee seda). Sarnane on olukord ka reisikorraldajatega ehk nad peavad ka informeerima suurematest rühmadest ja kooskõlastama Keskkonnaametiga tegevust, kuid seda üldjuhul ei tehta.

Lisaks eelnevale on ka turismi (ja külastajate) mõju hindamine piirkonnas osaline – vaadeldakse eelkõige ökoloogilist ja mingil määral ka sotsiaalset mõju, kuid muud mõjuvaldkonnad jäävad pigem tahaplaanile. See omakorda mõjutab mingil määral ka külastajate voogusid, mis ei ole piisavalt läbi mõeldud ning seetõttu on osad objektid üle-, osad alakoormatud. Üheks põhjuseks on seejuures kohalike ettevõtjate teadmatus sihtkohas olevatest sarnastest objektidest või võimalustest ning seetõttu ei osata suunata külastajaid muudesse paikadesse, mille taluvusvõime ei ole ületatud. Teatud paikade ülekoormatus toob sageli kaasa nii looduskeskkonna kui ka kohalike elanike taluvuspiiride ületamise, mis omakorda toob kaasa vastuseisu turismivaldkonna arendamisele.

Ligipääsetavus info mõttes on piiratud – puudub sihtkoha ühtne andmebaas ja info on kajastatud fragmentidena (sh ametlikes sihtkohaga seotud veebilehtedel). Puhkaeestis.ee ja Visitestonia.com

veebilehel on info tegevuste ja majutusvõimaluste kohta olemas, kuid seda on lihtne leida vaid juhul, kui eelnevalt on olemas mingi kogemus või teatakse ettevõtte või valla / küla nime. Tervikpilti piirkonnas pakutava kohta on keeruline saada. Ka nt EHE-ga seotud veebilehel on küll ettevõtted mainitud, kuid mis teenuseid need pakuvad, ei selgu. Info turismi toetavast taristust (poed, apteegid, sularahaautomaadid, tanklad, ilusalongid jne) ei ole külastajale nähtav ning seda ka valdade kodulehtedel sageli mitte.

Võib öelda, et piirkonna potentsiaali mitmetes valdkondades kasutatakse vähe (mõisad, sadamad, rannaalad on välja arendamata ning teenustega katmata). Rannaaladele ligipääs on piiratud. Suurem osa sündmusi on suunatud kohalikule kogukonnale ja need ei paku huvi laiemale publikule. Lisaks toimuvad sündmused suuresti suveperioodil ning neid ei turundata piisavalt. Kohalike hinnangul ei too suuremate sündmuste korraldamine piirkonda raha juurde, sest ei kasutata kohalike ettevõtjate teenuseid. Kuna suurenevaks trendiks on just kohalike võimaluste kasutamine, kohalik tooraine, käsitöö, giidid jne, siis on see üks võimalustest ühelt poolt kaasata enam kohalikke ja teiselt poolt vastata reisijate soovidele ja ootustele. Näiteks on piirkonnas vähe tipptasemel ja kaitseala piiranguid tundvaid ja arvestavaid giide ja reisikorraldajaid. Piirkonna jätkusuutlikkust võib mõjutada ka noorte inimeste vähene ettevõtlikkus ja lahkumine suurematesse linnadesse või teistesse riikidesse.

Võimalused: Tulenevalt trendidest ja suundumustest turismis, inimeste käitumise muutusest ja Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna ressursside analüüsi tulemustest, on piirkonna võimaluseks kindlasti huvialaturismi kasv. Kasvanud on inimeste üldine huvi veeta oma puhkeaega maapiirkonnas või looduskaunites kohtades, avastada uusi sihtkohti ning võtta osa aktiivsetest tegevustest, järjest enam väärtustatakse säästvat ja jätkusuutlikku elustiili ja keskkonna arendamist, suureneb huvi unikaalsemate majutus- ja toitlustusvõimaluste vastu ning soovitakse osa saada kohalikust eluolust. Suurenenud on peredega ja erinevate põlvkondadega koos reisimine ning eelistatakse sihtkohti kus pakutakse kombineeritud teenust (looduses olemine, meelelahutuslikud, harivad ja aktiivsed tegevused, spaa- või linnapuhkus). Eelnevalt mainitu osas on Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnal suur potentsiaal.

Reisi kestus ja kulutused pigem vähenevad, kuid reiside arv kasvab – aastas reisitakse kaks ja enam korda ning seda ka väljaspool suvehooaega. See aitaks leevendada hooajalisuse probleemi piirkonnas, kuid see eeldab suuremat koostööd erinevate ettevõtete ja kohaliku kogukonna vahel ning ettevõtete valmisolekut selleks. Aina enam kasutatakse sihtkoha külastuse motivatsiooni tekitajana ja hooaega pikendava tootena eriilmelisi sündmusi, kuid Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonnas on vaid Tapa vald selgesti eristatav madalhooajal toimuvate sündmuste poolest, kuid mujal toimuvad sündmused eelkõige juunist septembrini. Üha rohkem reisivad ka eri- ja eristuvate vajadustega inimesed, kes soovivad osa saada erinevatest puhkamise võimalustest, mis omakorda tähendab, et sihtkoht peab olema valmis vastama nende inimeste erivajadustele (sh juurdepääsud), kuid nagu eelnevalt mainitud, ei ole Lahemaa rahvuspargi turismipiirkond valmis veel vastava rühma esindajaid võõrustama. Vaid mõned kohad on oma taristut ja infokanaleid arendanud lähtuvalt vastava sihtrühma vajadustest.

Ka Eesti kui reisisihi usaldusväärsuse kasv, parem ligipääsetavus (nii füüsiliselt kui informatsiooni mõttes), erinevate piirkondade omavahelise koostöö suurenemine ning uute tehnoloogiate kasutamine nii tootearendamisel kui ka turundamisel pakuvad rohkem võimalusi erinevatele sihtkohtadele. Soodustavaks teguriks on ka kultuur- ja pärandmaastike korrastamine, mis ühelt poolt toetab ajaloo- ja kultuuriressursside säilitamist ning teisalt muudab piirkonda visuaalselt atraktiivsemaks. Jagamismajanduse areng pakub võimalusi teenuste mitmekesistamiseks (majutus-, transpordi- ja toitlustusvõimaluste arendamine) ning kohaliku kogukonna aktiivsemaks kaasamiseks (sh nende ettevõtlikkuse taseme tõstmine, töökohtade ja võimaluste loomine ka noortele).

Ohud: Ohtudena nähakse kõrget rahvusvahelist konkurentsi loodusturismi valdkonnas ning Eesti hinnataseme kiiret tõusu. Ohuna võib välja tuua ka Eesti teiste Lahemaa rahvuspargiga sarnaste piirkondade kiiremat arengut ja tuntuse kasvu, mis võib tuleneda muuhulgas tõhusamast tootearendusest ja turundustegevustest. Ka Eesti kui reisisihi vähene tuntus kaugematel turgudel ja / või huvialaturismist

ning lähiriikide (sh Soome ja Rootsi) parem positsioon loodusturismitoodete pakkumisel avaldab mõju nii külastajate teadlikkusele kui ka nende arvule Eestis – potentsiaalsed külastajad eelistavad teisi riike.

Negatiivset mõju avaldab ka riigi infrastruktuuri ebaühtlane tase ning endiselt on aktuaalne ebastabiilne majandusolukord ning selle mõju inimeste reisimisele ning ettevõtlusele. Ohuks on kindlasti rahvastiku ebasoodsa struktuuri süvenemine nii vanuse kui paiknemise osas, sest see mõjutab piirkonna ettevõtlikkust ning töökohtade arvu maapiirkonnas. Turismivaldkonda tervikuna mõjutavad negatiivselt maksupoliitika muudatused (kõrgema käibemaksu kehtestamine, turismimaks piirkonniti jne). Vaadates reisijate ostuotsuse ja käitumise muutust, siis tulevikureisija (Z-generatsioon) info sisu ja infootsimise kanalid eristuvad oluliselt praegusest reisijast ning vajalik info ei jõua sageli potentsiaalse külastajani, sest praegu kasutatakse valdavalt siiski n-ö klassikalisi turundusvahendeid ja -kanaleid (voldikud, veebilehed). Viimased on küll teatud sihtturgudel olulised (Soome, Saksamaa), kuid selle kõrval on oluline mõista ka sotsiaalmeedia (Instagram, Youtube, Facebook jne) ja erinevate arvustusportaalide (näiteks Tripadvisor) rolli inspiratsiooni ja info saamisel ning suhtlemisel. Lisaks tuleb arvestada, et sageli on nooremate põlvkondade või teisest kultuuri- ja väärtuste ruumist tulnud külastajate keskkonnateadlikkus ning ettevalmistus looduslike ja ajaloopärandiga seotud paikade külastamisel madal ning soov näha enimkülastatavaid kohti suurendab ebaühtlast looduspiirkondade koormust. Lahendamaks ja ennetamaks teatud kohtade ülekoormatust, on oluline hoolikalt läbi mõelda nii pakkumise kui ka turundamise strateegia ning seda kogu piirkonna lõikes. Selleks on vajalik uurida süstemaatiliselt piirkonna külastajate segmente ning nende klienditeekonna erinevaid etappe (sh mida oodatakse, kasutatakse, vajatakse ühes või teises klienditeekonna etapis). Vaid sel juhul on võimalik pakkuda jätkusuutlikku, keskkonda ja kogukonda arvestavat ning mitmekesist ja külastaja vajadustele ning sihtkoha võimalustele vastavat teenust ja toodet.

4. Strateegilised eesmärgid (visioon, missioon, arengusihid ja -eesmärgid)

Visioon: Aastal 2030 on Lahemaa rahvuspargi turismipiirkond rahvusvaheliselt tuntud, säästva arendamise põhimõtteid järgiv mitmekesise ja hoitud looduskeskkonna ja kultuuripärandiga sihtkoht, mis pakub harivat, unikaalset ja terviklikku külastuskogemust nii sise- kui väliskülastajale ning on väärtuslik elu- ja ettevõtluskeskkond kohalikule elanikule.

Missioon: Kaitsta ja majandada jätkusuutlikult Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna loodus- ja kultuuriressursse kaasates erinevaid huvirühmi ning väärtustades kohalikku elu- ja majanduskeskkonda suurendades seeläbi sihtkoha konkurentsivõimet.

Arengusihid

1. Loodus- ja kultuuripärandi väärtustamine ja hoidmine
2. Piirkondliku turismi- ja seda toetava ettevõtluse (sh toodete ja teenuste) jätkusuutlik arendamine
3. Koostöö toetamine ja erinevate huvirühmade kaasamine
4. Info- ja külastajavoogude juhtimine

Arengueesmärgid

1. Loodus- ja kultuuriressursside kaitsmine ja säilitamine on esmatähtis sihtkoha arendamis- ning turundustegevuste planeerimisel.
2. Turismiteenused ja -tooted on jätkusuutlikud, sihtrühma vajadustest lähtuvad, mitmekesised, kvaliteetsed ning konkurentsivõimelised.
3. Sihtkoha arendamisse kaasatakse kõiki huvirühmi, koostöö on eesmärgipärane ja kõikide huve arvestav.
4. Info juhtimine on süsteemne ning suunatud külastajate ja kohalike huvirühmade teadlikkuse suurendamiseks.

5. Tegevuskava (2019-2024) ja tulemuste hindamise indikaatorid

Siht 1: Loodus- ja kultuuripärandi väärtustamine ja hoidmine.					
Eesmärk 1: Loodus- ja kultuuriressursside kaitsmine ja säilitamine on esmatähtis sihtkoha arendamis- ning turundustegevuste planeerimisel.					
Tegevus	**Täitja**	**Partner**	**Aeg**	**Tulemus**	**Hindamise indikaatorid**
Sihtkohas tegutsevate ettevõtjate ja teenuste pakkujate (sh reisiettevõtjad) teadlikkuse suurendamine rahvuspargi territooriumil kehtivatest piirangutest, reeglitest	Keskkonnaamet, kohalikud omavalitsused, RMK, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu	MTÜ Arenduskoda, koolid, loodusega seotud õppeainete õpetajad ja huvijuhid ettevõtjad, kogukond Eesti Turismifirmade Liit		Kohalikud ettevõtjad ja teenuste pakkujad on teadlikud Lahemaa rahvuspargis (kaitsealadel) kehtivatest piirangutest, reeglitest	Ettevõtjate ja teiste pakkujate teadlikkus ning selle rakendamine teenuste planeerimisel, arendamisel ja pakkumisel
Kaitsealadele seatavate nõuete, reeglite ja piirangutega arvestamine teenuste arendamisel ja pakkumisel	Kohalikud ettevõtjad, kolmanda sektori asutused	Keskkonnaamet, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu		Pakutavad teenused ja tegevused on kooskõlas säästva arendamise põhimõtetega, Lahemaa rahvuspargi kaitsekorralduskava ja kaitse-eeskirjaga	Teenuste ja toodete sisu, mõju
Kultuuri- ja looduspärandi säilitamise ning läbimõeldud ja seda mitte rikkuva tegevuse propageerimine ning selgitamine teenuse pakkujatele	Keskkonnaamet, RMK, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu, kohalikud omavalitsused	Koolitusfirmad, säästva- ja ökoturismi ühendused, liidud, vastava suunitlusega ettevõtted (sh väljaspool piirkonda) kogukond, MTÜ Arenduskoda		Kohalikud asjalised mõistavad kultuuri- ja looduspärandi säilitamise ning säästva majandamise trendi, vajalikkust, mõju sihtkohale ning külastajate ostuotsusele, arvestamine kaitse-eeskirja ja kaitsekorraga	Teenuste pakkujate teadlikkus
Keskkonna, kultuuri (sh traditsioonid, tavad, oskused, ajalugu) ning kohaliku kogukonna toetamise ja säilitamise propageerimine	Ettevõtjad, kohalikud arendus- ja turundus-organisatsioonid,	Keskkonnaamet, turundusfirmad, kohalikud elanikud		Külastajad on teadlikud sihtkoha eripärast ja sobilikust liikumis- ning käitumisviisist. Kohalikud turismiettevõtjad ja teised teenuse pakkujad kasutavad säästvaid ning	Külastuse eesmärk, kasutatavad materjalid, turundussõnum, külastaja teadlikkus. Välja töötatud on hindamise indikaatorid.

turundusmaterjalides, teenuste osutamisel ning loodussäästlike materjalide ja lahenduste kasutamine turundamisel	RMK, kohalikud omavalitsused			sihtkoha eripära ja eesmärki toetavaid lahendusi. Nende tegevuste tulemusel tekkinud mõju ei ületa taluvuse piire	
Külastajate harimine ja teadlikkuse tõstmine kaitsealade toimimisest, väärtustest ning seal viibimise (sh tegevuste) mõjust keskkonnale	Keskkonnaamet, koolid, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu, RMK	Seltsid, ettevõtjad		Külastajad on teadlikud nende käitumise ja tegevuste mõjust keskkonnale ning oskavad negatiivset mõju vähendada või ennetada.	Külastajate teadlikkus, vähem ülekoormatud külastuskohtade valimine külastuseks, viibimine sihtkohas ka kõrghooaja välisel ajal.

Siht 2: Piirkondliku turismi- ja seda toetava ettevõtluse (sh toodete ja teenuste) jätkusuutlik arendamine.					
Eesmärk 2: Turismiteenused ja -tooted on jätkusuutlikud, sihtrühma vajadustest lähtuvad, mitmekesised, kvaliteetsed ning konkurentsivõimelised.					
Tegevus	**Täitja**	**Partner**	**Aeg**	**Tulemus**	**Hindamise indikaatorid**
Külastaja uuringute läbiviimine, (sh mobiilpositsioneerimine)	RMK, ettevõtjad, Keskkonnaamet	Kohalik omavalitsus, uuringufirmad, ülikoolid, kohalik kogukond, mittetulundussektor, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu	Pidev. Ulatuslikumad uuringud vähemalt kord kahes aastas	Kohalikud asjalised omavad ülevaadet külastaja profiilist (sh arv, päritolu, viibimise kestus ja külastuskohad, eesmärk jne), nende hinnangutest ning ootustest pakutavatele võimalustele ja avaldatavast mõjust sihtkohale	Järjepidev ja süsteemne ülevaade külastajate tagasisidest, külastajaprofiilist ning nende poolsest mõjust sihtkohale (sh erinevate keskkondade lõikes, nt looduskeskkond)
Ettevõtjad (sh turismivälised sektorid) ning seltside tutvumine teiste piirkonnas tegutsevate asjaliste ja nende pakkumistega	Ettevõtted, seltsingud ja vabaühendused	Ettevõtjad, Keskkonnaamet, kohalikud omavalitsused, MTÜ Arenduskoda, RMK	Pidev	Kohalikud ettevõtted teavad piirkonna teisi ettevõtteid ja nende poolt pakutavaid võimalusi, mis võimaldab luua ühistooteid ja / või turundada Lahemaad ühtse piirkonnana	Teadlikkus piirkonna võimalustest, piirangutest jne on suurenenud ettevõtjate ja muude teenuseid ja tooteid pakkuvate asjaliste seas
Spetsiifilise koolitusvajaduse (teemad) väljaselgitamine ettevõtjatelt ning teistelt	MTÜ Arenduskoda, Keskkonnaamet,	Kohalikud omavalitsused, ettevõtted,		Kaardistatud on ettevõtjate ja teiste asjaliste koolitusvajadused ning koostatud koolitusplaan, mis	Olemas on ülevaade ettevõtjate ja teiste asjaliste vajadustest

asjalistelt ja nende pakkumine (sh koolituskava): • Spetsiifilised tootearenduskoolitused • Rahvuspargi eripära, võimalusi ning piiranguid tutvustavad / meeldetuletavad seminarid • Õppekülastused teistesse piirkondadesse (Eestis) ja kohalikesse ettevõtetesse • Jätkusuutliku ja säästva arengu põhimõtete ning turismitrendide tutvustamine ning nende rakendamise hindamine teenuste ja toodete pakkumisel • Ettevõtluskoolitused	Lahemaa rahvuspargi koostöökogu	koolitusfirmad, maakondlikud arendusorganisatsioonid, sihtkohas ja mujal Eestis kaitsealadel edukalt tegutsevad ettevõtted ja Leader grupid, RMK		on ettevõtjatele jagatud (teave toimumisest ja osalemistingimustest). Teadlikkuse suurenemine ning selle rakendamine teenuste ja toodete arendamisel (sh koostöös teiste piirkonna asjalistega) ja pakkumisel.	koolitusteemade osas ning igal poolaastal toimub vähemalt üks asjakohane koolitus.
Olemasolevate ning alustavate ettevõtjate ning algatuste toetamine (nt konsultatsioonid, kohtumised teiste ettevõtetega)	MTÜ Arenduskoda, kohalikud omavalitsused	Maakondlikud arenduskeskused, teised ettevõtjad, Keskkonnaamet, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu	Pidev	Ettevõtjatel (sh alustavatel) on võimalus küsida abi dokumentide vormistamisel, teenuste ja toodete arendamisel, turundustegevuste planeerimisel ning teadlikkus rahvuspargis piirangutest	Kohalikud elanikud, ettevõtjad (sh alustavad) teavad kelle poole pöörduda ettevõtlusega seonduvate küsimuste korral ning saavad suunavaid ja nende tegevusi edasiviivat infot
Teenuste ja toodete monitoorimine (nii teenuste	MTÜ Arenduskoda,	Uuringufirmad, koolid, kohalik kogukond, külastajad		Ettevõtjad omavad ülevaadet teenuste ja toodete arendamist või muutmist vajavatest	Ettevõtjatel, kohalikel omavalitsustel ja turundus- ja

hulk, osutamise koht, kvaliteet)	ettevõtjad, Keskkonnaamet, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu			aspektidest, mis võimaldab tõsta teenuste ja toodete kvaliteeti ning säästva arendamise põhimõtete järgimist (sh arvestades olemasolevaid ressursse)	arendusorganisatsioonidel on olemas informatsioon sihtkohas pakutavatest teenustest ja nende kvaliteedist. Külastajate hinnangud, teenuste ülevaate tabelid
Temaatiliste ja pärandkultuuri toetavate sündmuste (sh töötoad, harivad programmid jne) korraldamine kaasates erinevaid sihtkoha asjaliste rühmi	Ettevõtjad, seltsid, kohalikud elanikud, RMK,	Kohalikud omavalitsused, teised ettevõtted, MTÜ Arenduskoda	Vähemalt kord kvartalis, pidev	Korraldatakse sündmusi, mis on seotud koha pärandiga ning mis on suunatud traditsioonide tutvustamisele ja säilitamisele	Pärandkultuuri toetavate sündmuste arv, sisu, kohalike, ettevõtjate, Keskkonnaameti, kohalike omavalitsuste ja külastajate hinnang sündmuse mõjule. Lisainvesteeringud
Madalhooajal pakutavate teenuste ja toodete arvu suurendamine ja mitmekesistamine	Ettevõtjad, vabaühendused, seltsingud, kohalik kogukond	Lahemaa rahvuspargi koostöökogu, MTÜ Arenduskoda		Madalhooajal on lisandunud teenuseid ja tooteid, mida külastajatele pakutakse ja mis toetavad rahvuspargi ja jätkusuutliku arendamise põhimõtteid ja väärtusi.	Madalhooajal lisandunud teenuste ja toodete arv ning sisu. Külastajate arv, kohalike võimaluste rakendamine ja/ või kogukonna kaasamine

Siht 3: Koostöö toetamine ja erinevate huvirühmade kaasamine.

Eesmärk 3: Sihtkoha arendamisse kaasatakse kõiki huvirühmi, koostöö on eesmärgipärane ja kõikide huve arvestav.

Tegevus	Täitja	Partner	Aeg	Tulemus	Hindamise indikaatorid
Ühiskohtumised erinevate asjaliste vahel	MTÜ Arenduskoda, maakondlikud arenduskeskused,	Ettevõtjad, kohalikud omavalitsused, mittetulundus-sektor, RMK, Keskkonnaamet	Kord kvartalis või semestris (enne uue hooaja algust)	Erinevate sektorite ja valdkondade esindajad kohtuvad (kuid eelkõige turismis tegevad), et tutvuda üksteise tegemistega, tutvustada arendusi, uusi	Pidevalt toimuvad eesmärgipärased kohtumised. Teadlikkuse suurenemine

	Lahemaa Rahvuspargi koostöökogu, kohalikud omavalitsused			algatusi ning võimalusi, planeerida ühistegevusi	
Infokiri piirkonna asjalistele erinevatest koolitustest, muudatustest, uuringutest ja nende tulemustega tutvumise võimalustest jne	MTÜ Arenduskoda, kohalikud omavalitsused, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu	Maakondlikud arenduskeskused, ettevõtjad, Keskkonnaamet	Kord kvartalis	Piirkonna asjalised on teadlikud muudatustest, eelseisvatest sündmustest, nende muutusest teenuse pakkumisel lähtuvalt säästva arendamise väärtustest ja põhimõtetest	Kord kvartalis saadetakse asjalistele elektrooniline infokiri
Kohaliku elanikkonna teavitamine (nt sündmuste toimumisest, suurematest arendustest jne) läbi kohalike omavalitsuste ning ettevõtete veebilehtede ja sotsiaalmeedia kanalite ning kohalike kaasamine teenuste ja toodete pakkumisel (nt kohalikud kalurid, käsitöölised) või oluliste muudatuste tegemisel (nt liikluse ümberkorraldus või prügimajandus sündmuste ajal)	Ettevõtjad (sh reisiettevõtted) ja sündmuste korraldajad, kohalikud omavalitsused, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu	Seltsid ja seltsingud, külade ühendused, Keskkonnaamet	Pidev	Kohalik kogukond on teadlik erinevatest arendustest, sündmustest ning turismi mõjust sihtkohale. Kohalikud on kaasatud teenuste pakkumisel või on vähemalt teadlikud võimalustest ja oskavad soovitada kelle poole pöörduda	Kohalike elanike teadlikkus ja rahulolu on suurenenud. Kohalikud elanikud on kaasatud teenuste ja toodete pakkumisse
Koostöö seltside, õppeasutuste ning teiste kohaliku kogukonna liikmetega, sh nende teavitamine ja arvamuse küsimine	Ettevõtjad ja kohalikud omavalitsused, Keskkonnaamet, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu	Kohalik kogukond, koolid, lasteaiad, RMK, seltsid, kogukondade esindajad		Kohalikud noored ja lapsed osalevad erinevates hariduslikes programmides ning tunnevad ja hindavad oma kodukoha kultuuri- ja looduspärandit. Oskavad seda säästvalt „kasutada“. Kohalikel käsitöölistel, kaluritel, põllumeestelt jne on võimalus panustada teenuste osutamisel läbi	Lastele ja noortele pakutavate sündmuste (nt töötoad) arv, teemade erisus ja seos kultuuri- ja looduspärandiga. Osalevate laste arv. Sihtkohta jääv raha ja selle mõju sihtkoha majandusele ehk kordistiefekt. Tagasiside

				enda toodangu või abi pakkumise. Kohalikelt küsitakse arvamust erinevatele ettevõtmistele (sh sündmustele)	olemasolu kohalikult kogukonnalt
Kogukonnapäevade korraldamine	Kohalikud elanikud, seltsid ettevõtjad	Kohalikud omavalitsused, maakondlikud arenduskeskused, liidud	Kaks kuni kolm korda aastas	Suurendab kogukonna ühtsustunnet ja võimaldab tutvuda üksteisega (sh üksteise tegemistega), osaleda töötubades, harivates programmides, korrastada ühiselt kodukohta ning annab võimaluse arutleda ja rääkida kaasa erinevatel teemadel (nt sündmuste korraldus piirkonnas ja kontroll toimuva üle, koostöövõimaluste otsimine ettevõtjatega)	Kohalike elanike rahulolu ja teadlikkuse suurenemine
Sihtkohta tundvate ja tutvustavate giidide andmebaasi loomine lähtuvalt väljatöötatud kriteeriumitest ning korrapärane kohtumine koostööpartneritega, kes külastajaid sihtkohta toovad	Keskkonnaamet, ettevõtjad, MTÜ Arenduskoda,	Eesti Giidide Liit, Harjumaa Turismiühing, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu		On olemas nimekiri (kontaktandmed, keeled) giididest (sh kohalikud), kellega saab teha koostööd. On olemas info sihtkohta külastajaid toovatelt organisatsioonidelt nende tegevustest, ootustest ja vajadustest.	Lahemaa rahvusparki ja rahvusparki turismipiirkonna tundvate giidide nimekiri. On olemas hindamiskriteeriumid, mille alusel giide atesteeritakse. Teave külastajaid toovatelt ettevõtetelt (külastajate arvud, viibimise kestus, külastatavad kohad, külastajate päriolu jne)

Siht 4: Info- ja külastajavoogude juhtimine.					
Eesmärk 4: Info juhtimine on süsteemne ning suunatud külastajate ja kohalike huvirühmade teadlikkuse suurendamiseks.					
Tegevus	**Täitja**	**Partner**	**Aeg**	**Tulemus**	**Hindamise indikaatorid**
Ühis- ja ristturundus	Ettevõtjad, Kohalikud omavalitsused, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu	Keskkonnaamet, kohalik mittetulundus-sektor, kohalik kogukond, MTÜ Arenduskoda		Kohalikud asjalised arutavad koostöövõimalusi sihtkoha kui terviku ja seal pakutavate võimaluste turundamisel ning koostavad ühiseid ja säästva turismi väärtusi toetavaid turunduskampaaniaid. Ettevõtjad teavad piirkonna teisi võimalusi ning kajastavad neid ka enda veebikanalites. Ettevõtjad soovitavad teisi ettevõtteid ja võimalusi (sh kohalike poolt pakutavad) sihtkohas	Ühised turundustegevused, teadlikkus teistest pakkumistest. On olemas sihtkohta kui tervikut tutvustav infovoldik (sh elektrooniline)
Veebipõhine sündmuste ühiskalendri loomine ja haldamine	Kohalikud omavalitsused, MTÜ Arenduskoda	Ettevõtjad, sündmuste korraldajad, Keskkonnaamet	Kalender valmis kevad 2020 ning seda uuendatakse pidevalt	On olemas veebipõhine sündmuste kalender, kust on külastajal, kohalikul elanikul, sündmuste korraldajatel ja teistel asjalistel (sh Keskkonnaamet, kohalikud omavalitsused, ettevõtjad) võimalik saada teavet toimuvatest sündmustest, ennetamaks näiteks sündmuste kattumist.	Kalendri olemasolu ja selle uuendamine. Aasta sündmuste kalender on valmis hiljemalt eelmise aasta kolmandaks kvartaliks
Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna ühtse identiteedi loomine (sh veebis), mis lähtub jätkusuutliku ning säästva arengu põhimõtetest ja kannab vastavat sõnumit ka külastajatele	Ettevõtjad, Keskkonnaamet, kohalikud omavalitsused	Kohalikud omavalitsused ja mittetulundus-sektor, MTÜ Arenduskoda	Pidev	Lahemaa rahvuspark ja rahvuspargi turismipiirkond on veebis lihtsasti leitav, sest kohalikud ettevõtjad kasutavad samu märksõnu tekstide koostamisel. Välja toodud info kajastab lisaks pakkumistele ka nende seost säästva ja jätkusuutliku turismi ja arengu põhimõtetega viidates seeläbi nii seosele rahvuspargiga, kultuuri- ja looduspärandiga kui ka	Kasutatavad märksõnad ja nende seos rahvuspargiga, selle eesmärkidega ja säästva arendamise põhimõtetega, sihtkoht ja seal pakutavad võimalused on lihtsasti leitavad. Visuaalne

				külastajate poolt oodatud käitumisele. Visuaalne identiteet on läbimõeldud	identiteet on üheselt arusaadav ja nähtav
Huviväärtuste ja -objektide viidastuse üle vaatamine ja korrastamine (sh väljaspool Lahemaa rahvuspargi territooriumi)	Kohalikud omavalitsused, ettevõtjad, RMK	Keskkonnaamet, Maanteeamet	pidev	Huviväärsuste asukohad, ligipääsetavus ja viidastus on üle vaadatud (sh rahvuspargi territooriumivälistes paikades) ning kus vaja korrastatud (sh lisatud viidad paikadesse, mis on olnud seni kasutamata või alakasutuses)	Korrektsete viitade olemasolu ja korrasolek, tähistatud objektide ja turismi- või muid toetavaid teenuseid pakkuvate ettevõtete arv
Vaatamisväärsuste ja erinevate paikade sidumine elektrooniliste kanalitega (nt googlemaps, turismipiirkonna elektrooniline kaart, äpp)	Ettevõtjad, Keskkonnaamet	MTÜ Arenduskoda, Kohalikud omavalitsused		Erinevad paigad, vaatamisväärsused ja marsruudid on külastajate jaoks lihtsasti leitavad, sh need, mis on alakasutuses või kulgevad läbi erinevate omavalistuste või ületavad rahvuspargi piire. Kohalikud ettevõtjad ja organisatsioonid oskavad soovitada külastajatele erinevaid kohti	On loodud veebipõhine koha kaart, millele on märgitud erinevad huviväärsused, matkarajad jne

Seire (hindamine ja selle aluseks olevad tegurid)

Seiret teostab Keskkonnaamet, RMK, Lahemaa rahvuspargi koostöökogu, MTÜ Arenduskoda ning kohalikud omavalitsused vähemalt kord aastas tegevuskavas kajastatud tegevuste tulemusest lähtuvalt ja viimases veerus välja toodud indikaatorite alusel. Vajadusel peab teostama kontrolli ka sagedamini, kui ilmneb eesmärkide saavutamist negatiivselt mõjutav olukord. Vajadusel kaasatakse teisi huvirühmi, kes on tegevuste elluviimisega seotud, omavad alusandmeid (nt annavad ettevõtjad infot külastajate arvust, probleemidest, ootustest) või selle tulemuste poolt mõjutatavad (nt kohalik kogukond, ettevõtjad, mittetulundussektor). Kui tegevuskava periood lõpeb, siis peab hindama tegevuste tulemuslikust lähtuvalt eesmärkidest ning sihtidest ja püstitama edasised tegevused (4-5 aasta perioodile) visiooni saavutamiseks.

Strateegia dokumendi uuendamise eest on vastutav Keskkonnaamet koostöös partneritega MTÜ Arenduskoda ning Lahemaa rahvuspargi koostöökogu. Vastavalt strateegia uuendamise protsessile, on esmalt oluline hinnata seatud eesmärkide saavutamist ning seejärel analüüsida tulemusi lähtuvalt seatud indikaatoritest ja planeeritud tulemustest. Seejuures on oluline võtta arvesse ühiskonnas, tehnoloogia valdkonnas, majanduses ja muudes valdkondades toimunud muutusi. Strateegia dokumendi uuendamisel peab tooma välja eelmise perioodi tulemused ning teostamata või osaliselt teostatud tegevused, millega on plaanis ka uuel perioodil jätkata. Strateegia uuendamisel peab lähtuma EUROPARCi põhiväärtustest ning sertifikaadi omamisega kaasnevatest nõuetest.

Kasutatud allikad

1. Amadeus. (2017). Future Traveller Tribes 2030. Understanding Tomorrow's Traveller. Loetud aadressil www.amadeus.com/documents/future-traveller-tribes-2030/travel-report-future-traveller-tribes-2030.pdf
2. Balmford, A. (2015), World's protected natural areas receive eight billion visits a year. Loetud aadressilt www.cam.ac.uk/research/news/worlds-protected-natural-areas-receive-eight-billion-visits-a-yeaR
3. Burkhard, S., Fuggle, L., Kow, N. (2016). *Travel Trend Report 2017*. Loetud aadressil www.trekksoft.com/library
4. Cochrage, J. (2006). A typology of tourists to protected areas. Loetud aadressil www.researchgate.net/publication/311455109_A_typology_of_tourists_to_protected_areas
5. Consumetric. (2008). Eesti loodusturismi pakkumise uuring. Loetud aadressil https://d3otexg1kysjv4.cloudfront.net/docs/2883437_eesti-loodusturismi-pakkumise-uuring.pdf
6. Eesti Keskkonnaministeerium (EKM). (2005). Eesti säästva arengu riiklik strateegia Säästev Eesti 21. Loetud aadressil https://riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/saastev_eesti_21.pdf
7. Eesti loodusturismi pakkumise uuring. (2008). Loetud aadressil https://d3otexg1kysjv4.cloudfront.net/docs/2883437_eesti-loodusturismi-pakkumise-uuring.pdf
8. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. (2007). Käsiraamat loodusturismi ettevõtjale. Loetud aadressil http://195.80.116.172/images/doc/ettevotjale/turism/looduspuhkus/loo dusturismi%20ettev6tja%20kasiraamat%202007.pdf
9. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. (2009). Loodusmatkad. Loetud aadressil www.eas.ee/images/doc/ettevotjale/alustamine/tegevusalade_abc/loodusmatkad.pdf
10. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. (n.d.). Looduspuhkus. Loetud aadressil http://195.80.116.172/et/ettevotjale/turism/turismi-tootearendus/looduspuhkus
11. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. Turismiarenduskeskus. (2018a). Ülevaade: Eesti ja Euroopa turismi 2017. Loetud aadressil: https://static2.visitestonia.com/docs/3212006_eesti-turism2017.pdf
12. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. Turismiarenduskeskus. (2018c). Hooajalisus Eesti turismis. Loetud aadressil: https://static2.visitestonia.com/docs/3210264_hooajalisus2017.pdf
13. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. Turismiarenduskeskus. (2015). Turisminõudluse suurendamise sihtturgude strateegiad. Loetud aadressil https://static2.visitestonia.com/docs/3016867_2015-2018-strateegia-presentatsioon.pdf
14. Ettevõtluse Arendamise Sihtasutus. Turismiarenduskeskus. (2018b). Ülevaade: Eesti ja Euroopa turismi (2018 I poolsaasta). Loetud aadressil https://static2.visitestonia.com/docs/3262064_eesti-turism-i-poolaasta2018.pdf.
15. Euromonitor International. (2014). The New Online Travel Consumer. Loetud aadressil www.etoa.org/docs/default-source/presentations/2014-the-new-online-travel-consumer.pdf.
16. EUROPARC. (2010). European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas. How to join the journey: a guide for protected areas. Loetud aadressil www.europarc.org/wp-content/uploads/2015/05/2010-a-guide-for-protected-areas.pdf.
17. Europarc Federation. (2018). Sustainable Tourism is Good for Parks, Good for People. Loetud aadressil https://www.europarc.org/sustainable-tourism/.
18. Haljala Vallavolikogu. (2015). Haljala valla arengukava 2015-2025. Loetud aadressil www.riigiteataja.ee/aktilisa/4281/0201/5001/Arengukava.pdf#.
19. Haljala Vallavolikogu. (2018). Haljala valla arengukava 2018-2030.
20. ITB Berlin. (2016). *ITB World Travel Trends Report 2016/2017.* Loetud aadressil www.itb-berlin.de/media/itb/itb_dl_all/itb_presse_all/World_Travel_Trends_Report_2016_2017.pdf
21. Kadrina Vallavolikogu. (2018). Kadrina valla arengukava aastani 2035. Loetud aadressil www.riigiteataja.ee/aktilisa/4190/9201/7016/arengukava_uus.pdf#
22. Karoles-Viia, K. Külastajaseire Riigimetsa Majandamise Keskuses (ettekanne). Loodusturismi konverentsil. (13.03.2018)

23. Kasriel-Alexander, D. (2017). Top 10 Global Consumer Trends for 2017. Euromonitor International.
24. Keskkonnaamet. Lahemaa Rahvuspark. (2016). Loetud aadressil www.keskkonnaamet.ee/sites/default/public/Lahemaa_EE.pdf
25. Keskkonnaamet. (2016). Lahemaa rahvuspargi kaitsekorralduskava 2016-2025. Loetud aadressil www.keskkonnaamet.ee/et/eesmargid-tegevused/kaitse-planeerimine/kaitsekorralduskavad/lahemaa-rahvuspargi-kaitsekorralduskava
26. Kose. M. Süvahuviga loodusturistid välismaalt (ettekanne 13.03.2018). Loodusturismi konverents
27. Kuusalu Vallavolikogu. (2018). Kuusalu valla arengukava 2013-2032 ja Kuusalu valla eelarvestrateegia 2018-2021. Loetud aadressil www.riigiteataja.ee/akt/401102014034?leiaKehtiv
28. Loksa Linnavolikogu. (2014). Loksa linna arengukava aastani 2021 (viimati muudetud 14.09.2017) Loetud aadressil www.riigiteataja.ee/aktilisa/4210/9201/7016/arengukava_2021.pdf#
29. Loksa Linnavolikogu. (2018). Loksa linna arengukava aastani 2022 – eelnõu. Loetud aadressil: www.loksalinn.ee/documents/1430624/2160218/arengukava_aastani_2022_projekt_16082018.pdf/ba635280-6a5e-487e-8d76-8336a628d30d
30. Majandus- ja kommunikatsiooniministeerium (MKM) (2013). *Riigiteataja.* Eesti Riiklik turismiarengukava 2014-2020. Loetud aadressil www.riigiteataja.ee/aktilisa/3191/1201/3015/lisa.pdf
31. MTÜ Arenduskoda Leader tegevuspiirkonna arengustrateegia 2014–2020. (2014)
32. Rafat, A. (2017). Skift Megatrends 2017. Megatrends Defining Travel in 2017. Loetud aadressil https://skift.com/2017/01/12/the-megatrends-defining-travel-in-2017/
33. Rek, P. Understanding tomorrows traveller (presentation). 28.09.2017, Tallinn
34. RMK. Loodusega koos. Lahemaa Rahvuspark. Loetud aadressil www.loodusegakoos.ee/kuhuminna/rahvuspargid/lahemaa-rahvuspark
35. Siseministeerium. (2014). Eesti Regionaalarengu Strateegia 2014-2020. Loetud aadressil www.sise ministeerium.ee/sites/default/files/dokumendid/eesti_regionaalarengu_strateegia_2014-2020.pdf.
36. Statistikaamet. (2018). Augustis majutusettevõtetes peatunud turistide arv suurenes. Loetud aadressi http://www.stat.ee/pressiteade-2018-105 (5.10.2018)
37. Tapa Vallavolikogu. (2015). Tapa valla arengukava 2015-2025. Loetud aadressil www.riigiteataja.ee/aktilisa/4301/2201/5017/VM_59_Tapa_valla_arengukava
38. United Nations World Tourism Organization. (2017). Tourism Higlights. Loetud aadressil http://mkt.unwto.org/publication/unwto-tourism-highlights
39. United Nations World Tourism Organization. (2018). 2017 International Tourism Results: the highest in seven years (15.01.2018). Loetud aadressil http://media.unwto.org/press-release/2018-01-15/2017-international-tourism-results-highest-seven-years
40. Vabariigi Valitsus. (2015). Lahemaa rahvuspargi kaitse-eeskiri. Loetud aadressil www.riigiteataja.ee/akt/126022015033.
41. Vabariigi Valitsus. (2012). Üleriigiline planeering „Eesti 2030+“. Loetud aadressil www.valitsus.ee/sites/default/files/contenteditors/arengukavad/eesti_2030.pdf
42. Vihula Vallavolikogu. (2016). Vihula valla arengukava 2017-2025. Loetud aadressil www.riigiteataja.ee/aktilisa/4261/0201/6001/161013_M49_Lisa.pdf# (NB! Peale haldusreformi on Vihula vald ühinenud Haljala vallaga).
43. World Economic Forum. (2017). *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017*. Insight Report. Loetud aadressil www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2017_web_0401.pdf
44. World Travel and Tourism Council (WTTC) (2018). Travel & Tourism Economic Impact 2018. Estonia. Loetud aadressil www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impact-research/countries-2018/estonia2018.pdf

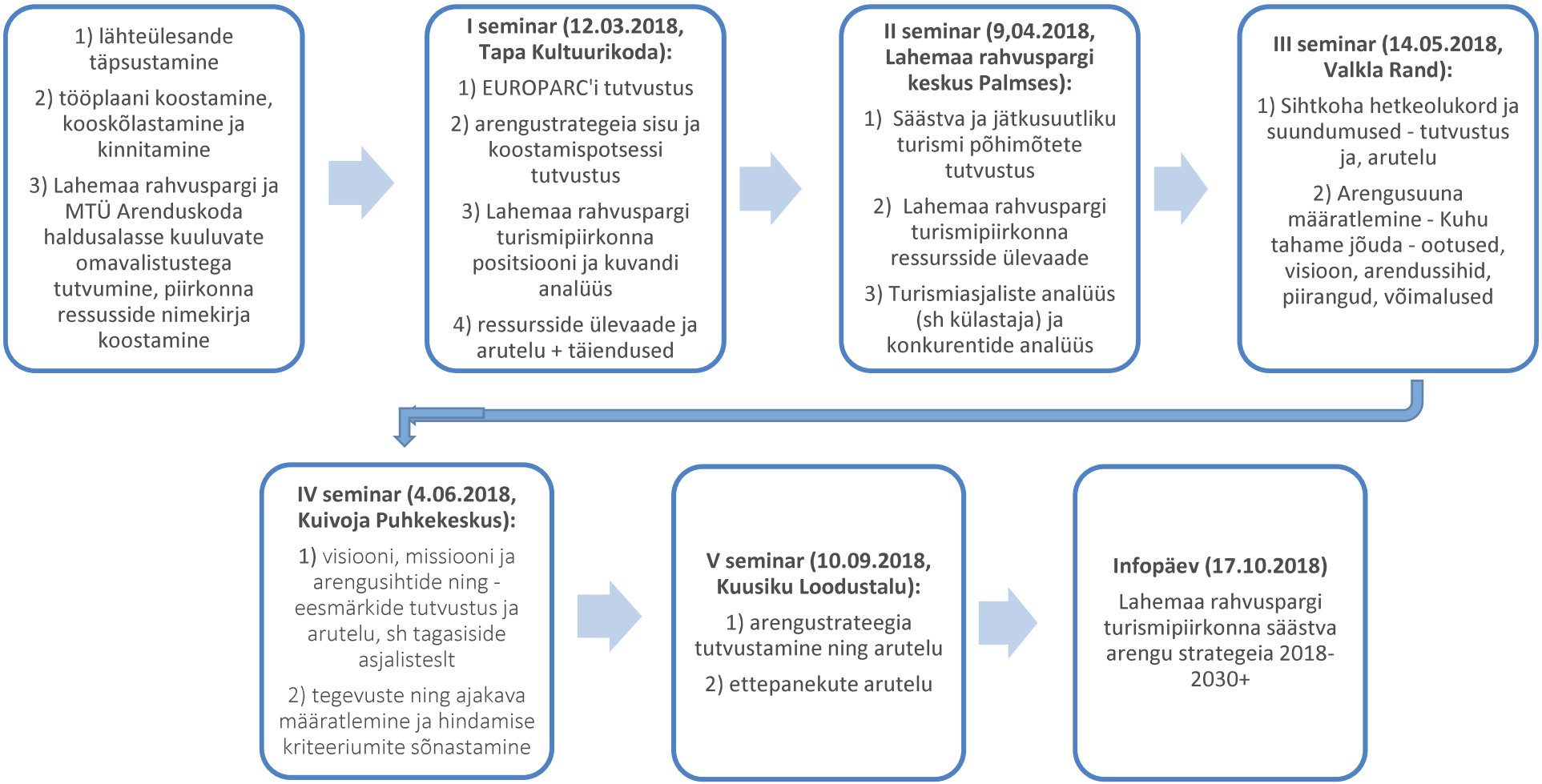
Lisad

Lisa 1. Osalejate nimekiri (Lahemaa rahvuspargi turismipiirkonna säästva arengu strateegia seminarid ja õppereisid)

1. Ahto Neidek (Vaksali Trahter OÜ)
2. Aile Pilberg (Kuusalu Vallavalitsus)
3. Aivar Nork (OÜ Tuuleoru)
4. Andres Kivi (Juhendus OÜ)
5. Anna-Margarita Nukk (RMK Sagadi mõis, Nuku Kaubad OÜ)
6. Anneli Kivisaar (Haljala Vallavalitsus)
7. Ave Bremse (Põllumajandusuuringute Keskus)
8. Ave Mikk (üliõpilane)
9. Ave Paulus (Keskkonnaamet)
10. Ele Tern (OÜ Kuivoja Puhkekeskus)
11. Elo Kallas (Jäneda Mõis OÜ)
12. Ene Liiv (Adami Turismitalu OÜ)
13. Ene Vagiström (Tapurla külavanem)
14. Enno Must (Jäneda Mõis OÜ)
15. Enri Uusna (Keskkonnaamet)
16. Eva-Maria Liiv (Adami Turismitalu OÜ)
17. Gadi Lübek (SA Võsu Kuurort)
18. Heiki Vuntus (MTÜ Arenduskoda)
19. Heli Preismann (Värviline OÜ)
20. Helen Karus (Hatiko Grupp OÜ)
21. Imbi Mets (Keskkonnaamet)
22. Inge Kosemäe (Kadrina Vallavalitsus)
23. Ivica Ednashevsky (SA Võsu Kuurort)
24. Jaanus Reisner (Kadrina Vallavalitsus)
25. Jaanus Õunap (FIE Putkniidu talu)
26. Jana Urva (külaliskorter)
27. Kaili Allmägi (Ülearu Ratsatalu)
28. Kairit Pihlak (Kadrina Vallavalitsus)
29. Kaisa Linno (MTÜ Ökokuller)
30. Katrin Jürgens (Keskkonnaamet)
31. Katrin Kivi (Haljala Vallavalitsus)
32. Katrin Saag (Viinaköögi kunstikoda)
33. Katrin Suursoo (MTÜ Arenduskoda)
34. Kauri Kivipõld (Lahemaa Ökoturism)
35. Kert Kruusakivi
36. Kuldar Pärn (Keskkonnaamet)
37. Laivi Kirsipuu (Loksa Linnavalitsus, MTÜ Viinistu Külaselts)
38. Lea Ruus (MTÜ Vidijalg)
39. Leho Lahtvee (Lahemaa elanik)
40. Lii Välkmann
41. Liis Jürimäe (Valkla Rand OÜ)
42. Liis Juust (TÜ Pärnu kolledž)
43. Linda Metsaorg (Eru Lahe Rannarahva Selts)
44. Luule Nurga (MTÜ Loometöö)
45. Maie Itse (Lahemaa Looduskool)
46. Mare Kalme (Arma Ratsatalu)
47. Maret Vildak (Keskkonnaamet)
48. Margus Hagen (MTÜ Joaveski küla)
49. Marit Õunapuu (Keraamika Koda Marala OÜ)
50. Marko Teiva (Tapa Vallavalitsus)
51. Merilin Tamm (Toomarahva turismitalu OÜ)
52. Monika Salu (Kuusalu Vallavalitsus)
53. Nele Sõber (MTÜ Terra Maritima)
54. Priit Lahemaa (Laheprojekt OÜ)
55. Rauno Masing (Lahemaa Keskkonnahariduse Selts)
56. Reet Idavain (OÜ Hara Sadam, MTÜ Hara Sadam)
57. Rein Kuusik (Kuusiku Loodustalu FIE Rein Kuusik)
58. Rene Meimer (Activetours OÜ)
59. Riina Laanetu (Lahemaa Retked OÜ)
60. Signe Blum (Kärka Puhkemaja OÜ)
61. Sirje Kuusik (Kuusiku Loodustalu FIE Rein Kuusik)
62. Stella-Stina Heinaru (OÜ KT Europroject Management)
63. Tarvi Velström (OÜ Hara Sadam, MTÜ Hara Sadam)
64. Tatjana Koor (TÜ Pärnu kolledž)
65. Tatjana Tamm (Tanyv OÜ)
66. Tiina Saare (Lahemaa elanik)
67. Tiia Traks (RMK Sagadi mõis)
68. Tiina Viirna (Juminda Poolsaare Selts)
69. Tiina Viin (TÜ Pärnu kolledž)
70. Tiina Vilu (MTÜ Arenduskoda)
71. Urmas Kirtsi (Akseer OÜ)
72. Üle Roodvee (Haaviku Nature Lodge)
73. Ülle Tamm (Sõnumitooja OÜ)
74. Ülle Visnapuu (MTÜ Neeruti Selts)
75. Vello Tern (OÜ Kuivoja Puhkekeskus)
76. Õnne Kiviperk (MTÜ Vohnja Päikesekiir)
77. Õnnela Tedrekin (Loksa Linnavalitsus)

Strateegia erinevatel kohtumistel osales 77 inimest, sh ettevõtjat, mittetulundussektori ja kohaliku omavalitsuse esindajat viiest omavalitsusest, Keskkonnaameti esindajad, ja kogukonna liikmed (elanikud, kes ei ole ettevõtjad ega MTÜ'de esindajad) ning TÜ Pärnu kolledži esindajad

Lisa 2. Arengukava koostamise protsess

Kohtumistelt võtsid osad piirkonnas tegutsevad ettevõtjad ja töötajad, kohalike omavalituste esindajad, kohaliku kogukonna esindajad, toetavate sektorite esindajad, Keskkonnaameti esindajad, MTÜ Arenduskoda esindajad ja külalised teistest Leader piirkondadest ja kaitsealadelt.

Lisa 3. Ressursside nimekiri valdade lõikes (3.1. Kuusalu vald, 3.2. Haljala vald, 3.3. Kadrina vald, 3.4. Tapa vald, 3.5. Loksa linn)

Lisa 3.1. Kuusalu vald

Kuusalu valla kultuuriressursid (sh ajalooressursid, sündmused jne)			
Mõisad	**Nimetus**	**omavalitsus**	**asukoht**
	Kolga mõis	Kuusalu	Kolga alevik
	Kiiu mõis	Kuusalu	Kiiu
	Kuusalu kirikumõis	Kuusalu	
	Kadasoo mõis	Kuusalu	
	Kõnnu mõis	Kuusalu	
	Kääniku mõis	Kuusalu	
	Loo rüütlimõis	Kuusalu	
	Valkla rüütlimõis	Kuusalu	
	Suru rüütlimõis	Kuusalu	
Kirikud, kabelid, kalmistud	**Nimetus**	**omavalitsus**	**asukoht**
	Kuusalu Püha Laurentsiuse kirik ja kalmistu	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Leesi kirik ja kalmistu	Kuusalu	Leesi
	Kiiu-Aabla vene kirik	Kuusalu	Kiiu-Aabla küla
Muuseumid, galeriid, keskused	**Nimetus**	**omavalitsus**	**asukoht**
	Kolga Muuseum	Kuusalu	Kolga alevik
	Näkiallika Tööriistamuuseum	Kuusalu	Kupu küla
	Toomani Talumuuseum	Kuusalu	Muuksi küla
	Viinistu Külamuuseum	Kuusalu	Viinistu küla
	Kolgaküla Traktorite ja Tööriistade Muuseum	Kuusalu	Kolgaküla
	Kolga Mõisa Galerii	Kuusalu	
	Kõnnu Viinaköögi Galerii	Kuusalu	Kõnnu küla
	Viinistu Kunstimuuseum	Kuusalu	Viinistu küla
	Viinistu küla	Kuusalu	
	Virve Talumuuseum	Kuusalu	Virve

Külad (ajaloo- ja kultuuriväärtusega)	Nimetus	omavalitsus	asukoht
	Ranna- ja maakülade ülevaade https://juminda.ee/parandkultuur/lahemaa-rannakulade-malumaastikud/		
ajaloolised paigad (linnused, varemed, kindlused)	**Nimetus**	**omavalitsus**	**asukoht**
	Hundikangrud kivikirstkalmed	Kuusalu	Soorinna küla
	Kuusalu Lauritsakivi	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Muuksi linnamägi	Kuusalu	Tsitre küla
	II Maailmasõjas hukkunute ühishaud	Kuusalu	
	Kiiu Vasalllilinnus ehk Kiiu Torn	Kuusalu	Kiiu alevik
	Põhjatähe mälestusmärk	Kuusalu	
	Juminda miinilahingute mälestusmärk	Kuusalu	Juminda küla
	Töötuba „Muinasajast tänapäevase toimiva peretaluni“ Iisaka Lambakasvatus- ja Käsitöötalus	Kuusalu	Uuri küla
	Hara sadam, Hara sõjaväeosa, Suurpea s.linnak		
	Hara kalatööstuse varemed (Tallinna kilud)	Kuusalu	Hara saar
Töötoad ja teemapargid	**Nimetus**	**omavalitsus**	**asukoht**
	Rannakeele pesa	Kuusalu	Juminda poolsaar
Muud hooned (nt tuletornid, hooned)	**Nimetus**	**omavalitsus**	**asukoht**
	Juminda tuletorn	Kuusalu	Juminda küla
	Hara Sadam	Kuusalu	Hara küla
	Suurpea Instituut	Kuusalu	
	Juminda laevavrakid (64)	Kuusalu	
	Juminda luubikuur	Kuusalu	Juminda küla
	Hara Päevamärk	Kuusalu	Hara saar
	Leesi koolimaja	Kuusalu	Leesi küla
	Hara koolimaja	Kuusalu	Hara küla
	Uuri koolimaja	Kuusalu	Uuri

Sündmused Kuusalu vallas

Nimetus	Omavalitsus	Asukoht	Peamine sihtrühm	Toimumisaeg
Suvised teatrietendused / lavastused	Kuusalu	Viinistu, Paju talu, Kuusalu-Vihasoo näiteringi lavastused	kohalikud ja sihtkoha külastajad	suvel
Kontserdid kirikutes ja muudes asutustes			kohalikud ja sihtkoha külastajad	suvel ja jõulude aegu, Kuusalu kirikus aastaringselt
Lauritsapäeva üritused	Kuusalu	Kuusalu alevik	kohalikud	suve lõpp (augusti keskpaik)
Mailaat	Kuusalu	Kuusalu alevik	piirkonnas ja ümberkaudsetes linnades elavad inimesed	kevad (maikuu)
Filter maanteekarikasari - Kuusalu etapp	Kuusalu		üle Eesti ja ka lähiriikidest	kevad (maikuu)
Külade kümnevõistlus	Kuusalu		kohalikud	suve lõpp (augusti teine pool)
Hara Seilamise Selts lahtised purjetamisvõistlused	Kuusalu	Hara	üle Eesti	august

Kuusalu valla loodusressursid

Rand	Nimetud	Omavalitsus	Asukoht
	Salmistu rand	Kuusalu	Tipu, Salmistu küla
	Andineeme rand	Kuusalu	Andineeme küla
	Valkla rand	Kuusalu	Valka küla
	Kolga-Aabla rand	Kuusalu	Kolga-Aabla küla
Linnuvaatlusala	**Nimetud**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Vihasoo linnuvaatlustorn	Kuusalu	Vihasoo küla
	Viinistus 2 tk	Kuusalu	Viinistu küla
Geoloogilised moodustised (pinnavormid)	**Nimetud**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Balti klint	kõik vallad	
Allikad	**Nimetud**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Ei ole		
Saared	**Nimetud**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Mohni saar	Kuusalu	Viinistu küla
	Pedassaar	Kuusalu	Salmistu
Järved	**Nimetud**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kahala	Kuusalu	Kahala, Soorinna, Uuri küla

	Lohja järv	Kuusalu	Hara, Kolgaküla küla
	Järvi järved	Kuusalu	
Jõed	**Nimetud**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Mustoja		
	Altja oja		
	Kolga		
	Pudisoo		
	Loobu		
	Valgejõgi		
	Loo		
	Võsu		
Rändrahnud	**Nimetud**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Majakivi	Kuusalu	Virve
	Jaani-Tooma suurkivi	Kuusalu	Kasispea
	Jaani-Mardi suurkivi	Kuusalu	Viinistu
	Tammispea suurkivi I ja II	Kuusalu	Tammispea
	Kupukivi	Kuusalu	Kupu
	Hara suurkivi	Kuusalu	Hara
	Mardimiku kivi	Kuusalu VV /Loksa LV	Loksa linn/Loksa küla
	Luuba Kivi	Kuusalu	Kursi
	Painuva rändrahn e Tiiru kivi	Kuusalu	Turbuneeme
Pargid	**Nimetud**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kolga mõisa park	Kuusaku	Kolga alevik
	Kiiu mõisa park	Kuusaku	Kiiu
Kaitsealad	**Nimetud**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Ohepalu looduskaitseala	Kuusalu, Kadrina	
	Põhja-Kõrvemaa looduskaitseala	Kuusalu	
Looduslikud üksikobjektid	**Nimetud**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tülivere hiietamm	Kuusalu	Kuusalu küla

Väärtuslikud kooslused	Nimetud	Omavalitsus	Asukoht
	Hara soo	Kuusalu	
	Viru raba	Kuusalu	
	Kõnnu Suursoo	Kuusalu	

Aktiivsed tegevused Kuusalu valla

Veeseiklus	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Hara sadam (sh SUP laud ja purjekas, paadisõidu tellimine)	Kuusalu	Hara küla
	Parvematk Valgejõel	Kuusalu	Nõmmeveski küla
	Kanuumatkad Lahemaa Rahvuspargis	Kuusalu	Joaveski küla
	Lahemaa Matkakeskuse kanuumatkad Valgejõel	Kuusalu	Valgejõe küla
	Kanuumatkad Valgejõel	Kuusalu	Nõmmeveski küla
	Süstaretk Valkla merekeskusest Pedassaarele	Kuusalu	Valkla küla
Lastemänguväljakud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Rihumägi	Kuusalu	Kuusalu küla
	Kuusalu aleviku mänguväljak	Kuusalu	Kuusalu alevik
Rulapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Rihumäel Kuusalu kooli juures	Kuusalu	Rihumägi
Palliväljakud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	palume KOV-delt sisendit		
	Tenniseväljak	Kuusalu	Kuusalu küla
	Staadion/ jalgpalliväljak	Kuusalu	Kuusalu küla
	Palli plats ja tenniseväljak	Kuusalu	Viinistu
	Kolga tennisehall	Kuusalu	Kolga
	Palliplats	Kuusalu	Kuusalu alevik
Kalastamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Hara sadam (rannakalurid), Hara sadama kalastuskaart	Kuusalu	Hara küla
	Jõekääru	Kuusalu	Sõitme
	Valkla Forell	Kuusalu	Valkla

	Kotka Forell	Kuusalu	Kotka
	Viinistu rannakalurid	Kuusalu	Viinistu
Õppe- ja matkarajad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Majakivi-Pikanõmme loodusõpperada (6,1 km)	Kuusalu	
	Viru raba õpperada (3,5 km)	Kuusalu	Kolga alevik
	Võsu-Nõmmeveski matkarada (18 km)	Kuusalu, Haljala	
	Tsitre puude rada (0,5 km)	Kuusalu	
	Nõmmeveski-Liiapeksi matkarada (16 km)	Kuusalu	
	Mohni õppe- ja matkarada (3 km)	Kuusalu	Viinistu küla, Mohni saar
	Kolgaküla terviserajad	Kuusalu	Kolgaküla
	Kuusalu terviserajad	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Rannalooduse õpperajad Pärispea poolsaarel	Kuusalu	Pärispea küla
Matkad/maastiku-mängud / meeskonnamängud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Päevane giidiga loodustuur Lahemaa rahvuspargis	Kuusalu	Kiiu-Aabla küla
	Rännak Viru rabas	Kuusalu	Kuusalu vald
	Räätsamatk Kõnnu Suursoos	Kuusalu	Suru küla
	Räätsamatk Lahemaa rahvuspargis	Kuusalu	Kolga alevik
	Räätsamatk Viru rabal	Kuusalu	Kolga alevik
	Loodusmatk "Rannaloodus rannakeeles"	Kuusalu	Tsitre küla
	Lumeräätsamatk Kõrvemaal	Kuusalu	Suru küla
	Giidiga Lahemaa retked	Kuusalu	Tsitre küla
	Giidiga matk Viru rabas	Kuusalu	Kolga alevik
	Kanuu.ee metsalaager seltskonnale Kõrvemaal Järvi järvedel	Kuusalu	Suru küla
	Kanuumatk Valgejõel	Kuusalu	Nõmmeveski küla
	Kanuumatkad Lahemaa Rahvuspargis	Kuusalu	Joaveski küla
	Kanuumatkad Põhja-Eestis Valgejõel	Kuusalu	Nõmmeveski küla
	Lahemaa Matkakeskuse kanuumatkad Valgejõel	Kuusalu	Valgejõe küla
	Metsaseiklus õpilastele	Kuusalu	Suru küla,
	Parvematk Valgejõel	Kuusalu	Nõmmeveski küla

	Polügonimatkad - GPS mäng autodel, maastikusafari	Kuusalu	Aru küla
	Päev Mikumardi maaelu seikluspargis	Kuusalu	Saunja küla
	Süstaretk Valkla merekeskusest Pedassaarele	Kuusalu	Valkla küla
	Laternamatk Kolga mõisa pargis	Kuusalu	Kolga alevik
	Saame tuttavaks Lahemaa jugadega	Kuusalu	Nõmmeveski küla
	Päevareis "Viru raba ja Eesti sauna külastus"	Kuusalu	Kolga alevik
	Motoriseeritud loodusretk "Vana Volvo"	Kuusalu	Kasispea küla
	Aktiivne puhkus Raudsilla Matkakompleksis	Kuusalu	Uuri küla
	Meeskonnamäng "Seiklus Tsitre pargis"	Kuusalu	Tsitre küla
	Päev Mikumardi maaelu seikluspargis	Kuusalu	Suanja küla
	Mohni	Kuusalu	Viinistu küla
	Linnutee	Kuusalu	Kasispea küla
	Giidiga loodusvaatlusretk "Lastega laande"	Kuusalu	Kasispea küla
	Giidiga öine loodusvaatlusretk "Kuula!"	Kuusalu	Kasispea küla
	Fotomatk Pedassaarele	Kuusalu	Salmistu küla
	Matk „Hara sadam kutsub külla“	Kuusalu	Hara küla
	Matk kunagisse mereröövlite pelgupaika Mohni saarele	Kuusalu	Viinistu küla
Golf/minigolf / bowling/discgolf	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Discgolf	Kuusalu	Kiiu
Ratsutamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Ülearu ratsatalu	Kuusalu	Kemba küla
	Kolgaküla tall	Kuusalu	Kolgaküla
Jahipidamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Lääne-Lahemaa jahipiirkond	Kuusalu	
	Kuusalu jahipiirkond	Kuusalu	
Suusatamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kolgaküla suusarjad	Kuusalu	Kolgaküla
Ujumine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kuusalu spordikeskuse ujula	Kuusalu	Kuusalu küla

Rattasõit	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	24 tunniga ümber Kuusalu valla (Kiiu Arendus)	Kuusalu	
	Rattaga külla (Kuusalu Matkaselts)	Kuusalu	
Spordisaalid, -platsid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kuusalu Spordikeskus	Kuusalu	Kuusalu küla
Teemapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Vibulaskmine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Loomad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	IISAKA lambakasvatus- ja käsitöötalu	Kuusalu	Uuri küla
	Vana Sirge Küülik Talu	Kuusalu	Kalme küla
	Küülikufarmi "Angorarabbitstours" külastus	Kuusalu	Hirvli küla
	Ülearu Ratsatalu	Kuusalu	Kemba
(Elamus)saunad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Ujuvsaun	Kuusalu	Viinistu
(Noorte)laagrid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Pudisoo joogalaagrid	Kuusalu	Pudisoo küla
	Pudisoo looduslaager	Kuusalu	Pudisoo küla
	Juminda ps noorte merepäästelaagrid	Kuusalu	
	Ülearu Ratsatalu lastelaagrid	Kuusalu	Kemba
	Vihasoo lastelaager	Kuusalu	Vihasoo
	Lahemaa Mereklubi	Kuusalu	Kolga

Majutus Kuusalu vallas			Kohtade arv		
Hotell	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Asukoht**
	Viinistu hotell	hotell	89	89	Viinistu küla
Motell	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Asukoht**
	ei ole				
Külalistemaja	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Asukoht**

	Laugu Külalistemaja	külalistemaja	18	18	Sõitme küla
	Leesi Külalistemaja	külalistemaja	3		Leesi
Kodumajutus	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Asukoht**
	Pärlioja puhketalu	kodumajutus, telkimisala	8	10	Pärlioja küla
Puhkemaja	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Asukoht**
	Annenhof Puhkemaja	puhkemaja, turismitalu	30	10	Pudisoo küla
	Dharma Puhkemaja	puhkemaja	8	8	Pärispea küla
	Westenbergi puhkemaja	puhkemaja			Pärispea küla
	Kelluka Puhkemajad	puhkemaja	6	6	Pärispea küla
	Kärka Puhkemaja	puhkemaja, turismitalu	6	6	Pärispea küla
	Kõrgekalda Puhkemaja	puhkemaja, turismitalu	10	10	Kõrgekalda küla
	Lahemaa Puhkemaja	puhkemaja, turismitalu	6	6	Pärispea küla
	Leesikalda Puhkemaja	puhkemaja	5	4	Leesi küla
	Leesikalda Rannamaja	puhkemaja	6	6	Leesi küla
	Pärlioja puhketalu	puhkemaja	10	10	Kalme küla
	Nõmmeveski Puhkemaja	puhkemaja	25		Nõmmeveski küla
	Tooma Puhkemaja	puhkemaja, turismitalu	6	6	Pärispea küla
Hostel	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Asukoht**
	Salmistu Suurekivi hostel	hostel	36	36	Salmistu küla
Puhkeküla, -laager	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Asukoht**
	Jõekääru Puhkekeskus	puhkeküla, karavanid	60	60	Sõitme küla
	Metsaveere Turismitalu Puhkeküla	puhkeküla, karavanid	4	0	Jürimõisa küla
	Puhkekeskus "Valkla Rand"	Puhkeküla- ja laager	93	53	Valkla küla
Külaliskorter	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Asukoht**
	ei ole				
Muu	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Asukoht**
	Kaldapealse talu				Kasispea küla
	Hilde puhkemaja				Leesi
	Klaukse talu				Kolga-Aabla

	Aablaranna puhkemaja				Kiiu-Aabla
RMK telkimisalad Lahemaal	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Asukoht**
	Oandu telkimisala	telkimisala			Oandu
	Mustoja lõkkekoht telkimisega				Altja
	Võsu telkimisala				
	Purekkari telkimisala				
	Juminda telkimisala				
	Tsitre telkimisala				
	Kalmeoja lõkkekoht telkimisega				Kalmeoja
	Nõmmeveski lõkkekoht telkimisega				
	RMK Pedassaare metsamaja				

Kuusalu valla toitlustusressursid

Restoran	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kodurestoran MerMer	26	Kuusalu	Kolga-Aabla küla
	Valkla rannaresto	30+	Kuusalu	Valkla küla
	Valkla Forell kalapüük ja restoran	40	Kuusalu	Valkla küla
	Viinistu rannaresto	sees 56/ suveterrass 20	Kuusalu	Viinistu küla
Kõrts, pubi	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Viinistu kõrts	40	Kuusalu	Viinistu
Kohvik	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Capri pitsakohvik		Kuusalu	Kuusalu alevik
	KesKus		Kuusalu	Kuusalu alevik
	Johannes (kodurestoran)		Kuusalu	Kolga-Aabla
Baar	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole			
Kiirtoit	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Pork		Kuusalu	Kuusalu küla
	Leesi Pood		Kuusalu	Leesi

Muu	Nimetus	Kohtade arv	Omavalitsus	Asukoht
	Valgejõe Veinivilla	40	Kuusalu	Valgejõe küla
	Valkla Forell kalapüük ja restoran	40	Kuusalu	Valkla küla
	Jõekääru (Kalapüük ja valmistamine. Leivad ja muud küpsetised)		Kuusalu	Sõitme
	Veldi & Tütred käsitöö õlle degust.		Kuusalu	Leesi
Elamustoitlustus	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Elamustoitlustus Raudsilla Matkakompleksi väliköögis		Kuusalu	Uuri Küla

Kuusalu muud ressursid (sh toetavad teenused)			
Raamatukogu	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kuusalu raamatukogu	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Hirvli raamatukogu	Kuusalu	Hirvli küla
	Joaveski raamatukogu	Kuusalu	Joeveski
	Kolga raamatukogu	Kuusalu	Kolga
	Kõnnu raamatukogu	Kuusalu	Kõnnu
	Vihasoo raamatukogu	Kuusalu	Vihasoo küla
	Viinistu raamatukogu	Kuusalu	Viinistu küla
avalik internetipunkt ja Wifi leviala	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Leesi rahvamaja Wifi levi	Kuusalu	Leesi
	Viinistu Rahvamaja Wifi leviala	Kuusalu	Viinistu
	Kuusalu raamatukogu	Kuusalu	
Interneti- ja Infopunkt	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
apteek, arstiabi	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kuusalu tervisekeskus	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Kuusalu Südameapteek	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Kuusalu Hambaravi OÜ	Kuusalu	Kuusalu
	Anvelt hambaravi	Kuusalu	Kuusalu
Postkontor	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kuusalu postkontor	Kuusalu	Kuusalu alevik

	Valkla postipunkt	Kuusalu	Valkla küla
iluteenused, juuksur	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Juuksuri töökoda	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Ilusalong Diana	Kuusalu	Kuusalu alevik
Väikesadamad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Hara sadam	Kuusalu	Hara
	Leesikalda	Kuusalu	Leesi
	Tapurla sadam	Kuusalu	Tapurla
	Salmistu	Kuusalu	Salmistu
	Viinistu sadam	Kuusalu	Viinistu
Ostlemine (sh suveniiri-, käsitööpood)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Nurgapood	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Kolga mõisa galerii	Kuusalu	Kolga alevik
Toiduainete poed	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Gross, Meie, Konsum	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Kolga töökoja pood	Kuusalu	Kolga alevik
	Leesi pood (mai-sept)	Kuusalu	Leesi
	Emart minimarket	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Valkla pood	Kuusalu	Valkla
Tanklad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Alexela Kuusalu (pood)	Kuusalu	Kuusalu alevik
	Kotka Rist	Kuusalu	Kotka
	Jetoil tankla	Kuusalu	Kiiu ringtee
	Tektoon-A (pood)	Kuusalu	Kiiu
Panga automaat	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Swedbank	Kuusalu	Kuusalu alevik
	SEB	Kuusalu	Kuusalu alevik
Pangakontor	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		

Lisa 3.2. Haljala vald

Haljala valla kultuuriressursid (sh ajalooressursid, sündmused jne)

Mõisad	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Palmse mõis	Haljala	
	Vihula mõis	Haljala	
	Sagadi mõis	Haljala	
	Essu mõis	Haljala	Essu küla
	Aaspere rüütlimõis	Haljala	
	Annikvere rüütlimõis	Haljala	
	Aari mõis	Haljala	
	Haljala kirikumõis	Haljala	
	Idavere rüütlimõis	Haljala	
	Kandle	Haljala	
	Kavastu rüütlimõis	Haljala	
	Karula	Haljala	
	Käsmu	Haljala	
	Kärmu (Aaspere kõrvalmõis)	Haljala	
	Metsiku	Haljala	
	Sauste rüütlimõis	Haljala	
	Tammispea (Essu kõrvalmõis)	Haljala	
	Tatruse rüütlimõis	Haljala	
	Vanamõisa rüütlimõis	Haljala	
	Varangu rüütlimõis	Haljala	
Kirikud, kabelid, kalmistud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Ilumäe kabel ja kalmistu	Haljala	
	Vainupea kabel ja kalmistu	Haljala	Vainupea küla
	Käsmu kabel ja kalmistu	Haljala	Käsmu küla
	Haljala Püha Mauritiuse kirik	Haljala	Haljala alevik
	Esku kabel ja kalmistu	Haljala	Tepelvälja küla

	Eesti Evangeelne Luteri Kirik	Haljala	Võsu mnt
Muuseumid, galeriid, keskused	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kalame Talumuuseum	Haljala	Karepa küla
	Käsmu Meremuuseum	Haljala	Kakuvälja küla
	Kakuvälja Käsitöökamber (?)	Haljala	
	Lobi Muuseum	Haljala	Lobi küla
	Oandu Looduskeskus	Haljala	
	Lahemaa Rahvuspargi Külastus- / looduskeskus	Haljala	Palmse küla
	RMK Sagadi metsakeskus	Haljala	Sagadi küla
	Palmse mõis-vabaõhumuuseum	Haljala	
	Kaarli Talumuuseum	Haljala	Pedassaare küla
	Ojaäärse Loodusmaja	Haljala	Ojaäärse
	Ilumäe Külamuuseumis	Haljala	Palmse küla
Külad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Käsmu kaptenite küla	Haljala	Käsmu küla
	Altja kaluriküla	Haljala	Altja küla
	Lahe rannaküla	Haljala	Lahe küla
	Lobi rannaküla	Haljala	Lobi küla
	Vergi rannaküla	Haljala	Vergi küla
Ajaloolised paigad (linnused, kindlused, varemed)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Käsmu kivikülv	Haljala	Käsmu küla
	Vihula linnamägi	Haljala	
	Toolse Ussimägi	Haljala	
	Toolse kindlus	Haljala	Toolse küla
	Palmse kloostrikivid	Haljala	Palmse küla
	Huntkivi	Haljala	Palmse küla
Töötoad ja teemapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Soss-sepast sepaselliks töötuba Palmse mõisas	Haljala	Palmse küla
	Mamsli mängumaa muinasjutumängud lastele	Haljala	Võsu alevik

	Kunsti ja käsitöö õpitoad	Haljala	Võsu alevik
	Kunsti ja käsitöö õpitoad	Haljala	Oandu küla
Muud hooned (nt tuletornid)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Käsmu tuletorn	Haljala	Käsmu Küla

Sündmused Haljala vallas

Nimetus	Omavalitsus	Asukoht	Peamine sihtrühm	Toimumisaeg
Võsu-Oandu suusamatk	Haljala		piirkonna elanikud	veebruar, viimati toimus 2016
Võsu Männiku Cup	Haljala		üle Eesti (noored)	august (lõpp), viimati toimus 2016
Vergi kalurite päev	Haljala		kohalikud	
Võsu muusikapäevad ja Võsu jäzz	Haljala		üle Eesti	juuli (keskpaik), korduv üritus
Kaunid kontserdid Käsmus	Haljala		üle Eesti + välismaalt	juuni (algus), korduv üritus
Viru Folk	Haljala	Käsmu	üle Eesti + välismaalt	august (esimene nädal), korduv üritus
Võsu Rannafestival	Haljala	Võsu	üle Eesti	juuli (lõpp), korduv üritus
Filmifestival Võsu Glämm	Haljala	Võsu	piirkonna elanikud (Põhja-Eesti)	juuni (algus), viimati toimus 2016
Filmi- ja Muusikafestival Georg Ots	Haljala	Võsu	üle Eesti	juuli / august, korduv üritus
Võsu südasuve maraton	Haljala		üle Eesti	viimane info aastast 2014
Sagadi puupäevad	Haljala	Sagadi	piirkonna elanikud (pered, lapsed)	august (esimene nädalavahetus)
Sagadi seenepäevad	Haljala	Sagadi	piirkonna elanikud (pered, lapsed)	september (lõpp)
Suvised teatrietendused / lavastused	Haljala	Kogu piirkonnas	valdavalt kohalikud, aga ka üle Eesti	

Haljala valla loodusressursid

Rand	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Võsu rand	Haljala	Võsu alevik
	Kuusik rand	Haljala	Käsmu küla
	Karepa rand	Haljala	Karepa küla
	Vainupea rand	Haljala	Vainupea küla
	Eisma rand	Haljala	Eisma küla
	Lobi neemetipp	Haljala	Lobi küla

	Koolimäe rand	Haljala	Koolimäe rand
	Pihlaspea rand	Haljala	Pihlaspea
	Altja-Mustoja rand	Haljala	Altja, Mustoja küla
	Härgliiva rand	Haljala	Rutja, Eisma
Geoloogilised moodustised (pinnavormid)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Balti klint	kõik vallad	
Järved	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Käsmu	Haljala	Eru, Käsmu küla
Jõed	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
Läbivad kõik Lahemaad	Mustoja		
	Altja oja		
	Kolga		
	Pudisoo		
	Loobu		
	Valgejõgi		
	Loo		
	Võsu		
	Selja		
Pargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Palmse park ja parkmets	Haljala	Palmse küla
	Sagadi park	Haljala	Sagadi küla
	Toolse park	Haljala	Toolse küla
	Vaindloo hoiuala	Haljala	Vaindloo saar
	Vihula park ja parkmets	Haljala	Vihula küla
	Helle Väärsi ilusaed	Haljala	Oandu küla
	Karepa ravimtaimeaed	Haljala	Karepa küla
Kaitsealad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Esku loodusreservaat	Haljala	
	Remnispea loodusreservaat	Haljala	
	Selja jõe maastikukaitseala	Haljala	

	Toolse looduskaitseala	Haljala	
	Järveoja hoiuala	Haljala	
	Noonu hoiuala	Haljala	Noonu küla
	Uhtju looduskaitseala	Haljala	Toolse küla
Üksikobjektid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Palmse näljakangrud	Haljala	Palmse küla
	Hiieniinepuu	Haljala	Ilumäe küla
	Huntkivi verstakivi	Haljala	Palmse küla
	Selja jõe ürgorg	Haljala	Karepa küla
	Kaarna- ehk Pruudikivi	Haljala	Vainupe küla
	Lemeti kivi	Haljala	Käsmu küla
	Lobi ussikuusk	Haljala	Lobi küla
	Matsi kivi ehk Eremiit	Haljala	Eru küla
	Pahkadega mänd	Haljala	Eru küla
	Saadumetsa suurkivi	Haljala	Käsmu küla
	Uusküla kadakas	Haljala	Joandu küla
	Vatku tamm	Haljala	Vatku küla
	Võsu mänd	Haljala	Võsu alevik
	Eesti jämedaimad sanglepad	Haljala	Rutja
	Militaarobjektid (lennuväli ja radarijaama kaevikud mere ääres)	Haljala	Rutja
Looduslikud/väärtuslikud kooslused	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Laukasoo	Haljala	
	Lauli kadakad	Haljala	Lauli küla
	Luikede kogunemispaik	Haljala	Rutja küla
	Pedassaare männid	Haljala	Pedassaare küla

Aktiivsed tegevused Haljala vallas

Veeseiklus	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Käsmu viikingilaev "Aimar"	Haljala	Käsmu küla

	Vergi sadam	Haljala	Vergi küla
Lastemänguväljakud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Vihula Mõisa öko-farm	Haljala	Vihula küla
	Haljala alevik	Haljala vald	Haljala alevik
Rulapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Palliväljakud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Võsu spordihoone	Haljala	Võsu
Kalastamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Eisma Sadam	Haljala	Eisma küla
	Arma talu kalastusretked	Haljala	Rutja küla
	Lahemaa RP rannaalad		
	Käsmu järv ja laht	Haljala	Käsmu küla
Õppe- ja matkarajad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Koprarada (1 km)	Haljala	Oandu küla
	Oandu loodusmetsarada (4,7 km)	Haljala	Oandu küla
	Ojaäärse metsarada (3,5 km)	Haljala	Võsupere küla
	Altja loodus- ja kultuurilooline rada (3 km)	Haljala	Altja küla
	Käsmu loodus- ja kultuurilooline rada (4,2 km)	Haljala	Käsmu küla
	Oandu pärandkultuurirada (3,4 km)	Haljala	Oandu küla
	Oandu taimetarga rada (1 km)	Haljala	Oandu küla
	Käsmu jalgrattarada (11,6 km)	Haljala	Käsmu küla
	Käsmu matkarada (15 km)	Haljala	Käsmu küla
	Võsu ajaloolis-kultuuriline rada (3 km)	Haljala	Võsu alevik
	RMK Oandu-Aegviidu-Ikla matkatee Lahemaa rahvuspargi lõik (40 km)		
	Oandu-Võsu matkarada (9,5 km)	Haljala	Oandu küla, Võsu alevik
	Võsu-Nõmmeveski matkarada (18 km)	Kuusalu, Haljala	
	Oandu loodusmetsarada	Haljala	Oandu küla

Matkad/maastiku-mängud / meeskonnamängud	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Aardejaht Käsmus	Haljala	Käsmu küla
	Jalgsimatk "Elav muuseum - Vergi poolsaar"	Haljala	Pedassaare küla
	Jalgsimatk "Tuntud ja tundmatu Käsmu"	Haljala	Käsmu küla
	Sagadi mõisa öine põlismetsaretk	Haljala	Sagadi küla
	Retk ja piknik Lahemaal	Haljala	Vainupea küla
	Jalutuskäik Lahemaa rannikul ja kehakinnitus Adami talus	Haljala	Vainupea küla
	Retk ja linnuvaatlus Lahemaal	Haljala	Vainupea küla
	Avastusretk Peetriga Lahemaal	Haljala	Sagadi küla
	Jalgsimatk "Elav muuseum - Vergi poolsaar"	Haljala	Pedassaare küla
	Jalgsirännak Vainupealt Altjale	Haljala	Vainupea küla
Golf/minigolf/ bowling/discgolf	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Essu Mõisa bowling	Haljala	Essu küla
	Essu Mõisa siseminigolf	Haljala	Essu küla
	Vihula Mõisa Mini-Golf	Haljala	Vihula küla
Ratsutamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Arma Ratsakeskus	Haljala	Rutja küla
	Mätta Ratsatalu	Haljala	Paasi küla
Jahipidamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Ida-Lahemaa jahipiirkond	Haljala, Kadrina	
	Haljala jahipiirkond	Haljala	
Suusatamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	võimalusi ei ole		
Ujumine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kadrina Spordikeskuse ujula	Haljala	Kadrina alevik
Rattasõit	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Jalgrattarent Lahemaa Rahvuspargis	Haljala	Võsu alevik

	Sagadi mõisa jalgrattarent	Haljala	Sagadi küla
	Giidgiga jalgrattamatkad Lahemaa rahvuspargis	Haljala	Võsu alevik
	Päevane jalgrattamatk Lahemaa Rahvusparki	Haljala	Võsu alevik
	Rattamatk Lahemaa rahvusparki, 3 päeva	Haljala	Võsu alevik
	Jalgrattarent Eisma sadamas	Haljala	Eisma küla
Spordisaalid, -platsid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Vihula Mõisa öko-farmi spordiväljak	Haljala	Vihula küla
	Käsmu tenniseväljak	Haljala	Käsmu küla
	Võsu tenniseväljak	Haljala	Võsu küla
	Võsu spordisaal	Haljala	Võsu küla
Teemapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Vihula Mõisa vabaajakeskus	Haljala	Vihula küla
	Sagadi mõisa metsamuuseum	Haljala	Sagadi küla
	Oandu looduskeskus	Haljala	Oandu küla
	Palmse mõisakompleks	Haljala	Palmse
Loomad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Mäehansu talu	Haljala	Varangu küla
Elamussaunad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Sagadi mõisa jääkeldri saun	Haljala	Sagadi küla
	Adami talu suitsusaun	Haljala	Vainupea küla
(Noorte)laagrid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Toolse Puhkeküla noortelaagrid alates suvi 2018	Haljala	Toolse
	Arma Ratsatalu ratsalaagrid	Haljala	Rutja küla

Majutus Haljala vallas			**Kohtade arv**			
Hotell	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Park-Hotell Palmse	hotell	54	52	Haljala	Palmse küla
	Sagadi mõisa hotell	hotell	56	56	Haljala	Sagadi küla
	Vihula Manor Country Club & Spa	hotell	150	150	Haljala	Vihula küla

Motell	Nimetus	Liik	Kõrghooaeg	Madalhooaeg	Omavalitsus	Asukoht
	Ei ole					
Külalistemaja	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tallinna Huvikeskus Kullo Karepa Noortelaager	külalistemaja	160	40	Haljala	Karepa küla
	Laane Pansion	külalistemaja	30	30	Haljala	Käsmu küla
	Oandu Vesiveski Külalistetuba Lahemaa Rahvuspargis	külalistemaja	3	3	Haljala	Oandu küla
	Rannaliiva külalistemaja	külalistemaja	26	22	Haljala	Võsu alevik
	Palmse mõisa külalistemaja	külalistemaja	44	44	Haljala	Palmse küla
	Külalistemaja Rannamännid	külalistemaja	30	30	Haljala	Käsmu küla
	Külalistemaja Villa Veranda	külalistemaja	7	7	Haljala	Võsu alevik
	Essu Mõisa külalistemaja	külalistemaja	23	23	Haljala	Essu küla
	Külalistemaja Vergi Guesthouse	külalistemaja	10	10	Haljala	Vergi küla
	Oandu Vesiveski Villa Lahemaa Rahvuspargis	külalistemaja	6	6	Haljala	Oandu küla
	Lahemaa Kohvikann	külalistemaja	12	4	Haljala	Võsupere küla
Kodumajutus	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Mätta Ratsatalu	kodumajutus	10	10	Haljala	Paasi küla
	Sinisalu Kodumajutus	kodumajutus	14	14	Haljala	Käsmu küla
	Adami Turismitalu	kodumajutus	10	10	Haljala	Vainupea küla
	Joosepirahva Turismitalu	kodumajutus	6	6	Haljala	Eru Küla
	Kärka Turismitalu	kodumajutus	6	6	Haljala	Suurpea küla
	Laane Pansion	kodumajutus	37	37	Haljala	Käsmu küla
	Sireli Kodumajutus	kodumajutus	4	4	Haljala	Käsmu küla
	Toomarahva Turismitalu	kodumajutus	20	10	Haljala	Altja küla
	Uustalu Kodumajutus	kodumajutus	9	0	Haljala	Käsmu küla
	Madi puhketalu	kodumajutus	24	8	Kadrina	Jõetaguse küla
	Metsaveere turismitalu	kodumajutus	4	4	Kadrina	Jürimõisa küla
	Vahtra Turismitalu	kodumajutus	8	8	Haljala	Käsmu küla
	Mäehansu talu	kodumajutus	6	6	Haljala	Varangu küla
Puhkemaja	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Allika Puhkemaja	puhkemaja	14	14	Haljala	Koljaku küla

	Arma ratsatalu puhkemaja ja suvemajad	puhkemaja	13	13	Haljala	Rutja küla
	Puhkemaja Kimalane	puhkemaja	8	8	Haljala	Käsmu küla
	Oandu Vesiveski Saare maja	puhkemaja	2	2	Haljala	Oandu küla
	RMK Ojaäärse puhkemaja	puhkemaja	30		Haljala	Võsupere küla
	Haaviku Nature Lodge	puhkemaja	11	0	Haljala	Televälja küla
	Kalaranna Puhkemaja	puhkemaja	12	12	Haljala	Eisma küla
	Sinisalu puhkemaja	puhkemaja	14	0	Haljala	Käsmu küla
	Vergi puhkemajad	puhkemaja	10	10	Haljala	Vergi küla
	Vainupea puhkemaja	puhkemaja	7	7	Haljala	Vainupea küla
Hostel	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	SAE hostel	hostel	8	8	Haljala	Koljaku küla
	Hostel Sinikorall	hostel			Haljala	Võsu alevik
	Männisalu hostel	hostel	90	6	Haljala	Võsu alevik
	RMK Sagadi mõisa hostel	hostel	35	35	Haljala	Sagadi küla
	Metsa Puhkemaja	hostel	20	18	Haljala	Võsu alevik
	Salmistu Suurekivi hostel	hostel	36	36	Kuusalu	Salmistu küla
	Metsa hostel	hostel	20	18	Haljala	Võsu alevik
	Vainupea Pansionaat	hostel			Haljala	Vainupea küla
Puhkeküla, -laager	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Lepispea Caravan & Camping	puhkelaager	146	0	Haljala	Võsu alevik
	Lainela Puhkeküla	puhkeküla	190	190	Haljala	Käsmu küla
	Eisma Külalistemaja puhkeküla	puhkeküla, karavanid	77	33	Haljala	Eisma küla
	Toolse Puhkeküla	puhkeküla	71	20	Haljala	Toolse küla
Külaliskorter	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Merekalda apartement	külaliskorter	10	10	Haljala	Käsmu küla
Muud majutusvõimalused	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Ojaäärse loodusmaja	muu	30	30	Haljala	Võsupere küla
	Mere Villa				Haljala	Võsu alevik
	Vainupea Pansionaat				Haljala	Vainupeaküla

	Võsu Postimaja				Haljala	Võsu alevik
RMK telkimisalad	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrg-hooaeg**	**Madal-hooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Oandu telkimisala	RMK			Haljala	Oandu
	Mustoja lõkkekoht telkimisega	RMK			Haljala	Altja
	Võsu telkimisala	RMK			Haljala	Võsu

Toitlustus Haljala vallas

Restoran	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Vihula Mõisa Restoran	50	Haljala	Vihula küla
	RESTO Mere38	sees 30/ suveterrass 30	Haljala	Võsu alevik
	Sämmi Grill Haljala	sees 90/ suveterrass 40	Haljala	Haljala alevik
	Altja Kõrts	sees 90/ suveterrass 60	Haljala	Altja küla
	Sagadi mõisa restoran	sees 80/ suveterrass 31	Haljala	Sagadi küla
	Lahemaa Kohvikann	sees 45/ suveterrass 40	Haljala	Võsupere küla
	Palmse mõisa kohvik "Peter Ludwig"		Haljala	Palmse küla
	Wöse Sadamarestoran	sees 32/ suveterrass 104	Haljala	Võsu alevik
	Park-Hotell Palmse restoran	125	Haljala	Palmse küla
Kõrts, pubi	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Vergi Sadama Kõrts	sees 100/ suveterrass 60	Haljala	Vergi küla
	Palmse mõisa kõrts	100	Haljala	Palmse küla
Kohvik	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kohvik Isabella		Haljala	Palmse küla
	Perepubi	sees 45/ suveterrass 20	Haljala	Haljala alevik
Baar	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Shaffles Caravan Bar & Lounge		Haljala	Võsu alevik
	O Kõrts		Haljala	Võsu alevik
Muu (elamustoitlustus)	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Magasimaa	20 osalejat	Haljala	Televälja küla
	Sagadi mõisa Mõisanapsi villimistöökoda	20 osalejat	Haljala	Sagadi küla

Haljala valla muud ressursid (sh lisa teenused)			
Raamatukogu	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Haljala raamatukogu	Haljala	Haljala alevik
	Aaspere haruraamatukogu	Haljala	Käsmu küla
	Karepa haruraamatukogu	Haljala	Karepa
	Varangu haruraamatukogu	Haljala	Varangu küla
Apteek, arstiabi	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Sõmeru tervisekeskus	Haljala	Sõmeru
	Haljala Apteek	Haljala	Haljala alevik
Postkontor	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Haljala postkontor	Haljala	Haljala alevik
	Essu postipunkt	Haljala	Essu küla
	Võsu postkontor	Haljala	Võsu alevik
Iluteenused, juuksur	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Juuksurisalong	Haljala	Haljala alevik
	Juuksuri Salong	Haljala	Haljala alevik
Väikesadamad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Eisma sadam	Haljala	Eisma küla
	Vergi sadam	Haljala	Vergi küla
	Võsu sadam	Haljala	Võsu alevik
	Käsmu sadam	Haljala	Käsmu Küla
Ostlemine (sh suveniiri-, käsitööpood)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kakuvälja Käsitöökamber	Haljala	Kakuvälja küla
	Sagadi mõisa muuseumipood	Haljala	Sagadi küla
	Võsu Kunstikuur	Haljala	Võsu alevik
Toiduainete pood	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	mitmed on piirkonnas olemas		
Tankla	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Circle K Haljala	Haljala	Haljala
	Neste	Haljala	Haljala
	Haljala tankla	Haljala	Haljala

Panga automaat	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Keskuse pood (SEB)	Haljala	Võsu
Pangakontor	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		

Lisa 3.3. Kadrina vald

Kadrina valla kultuuriressursid (sh ajalooressursid, sündmused jne)			
Mõisad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Vohnja (kool ja mõis)	Kadrina	
	Udriku mõis	Kadrina	
	Arbavere rüütlimõis	Kadrina	
	Kihlevere mõis	Kadrina	
	Kolu mõis	Kadrina	
	Loobu mõis	Kadrina	
	Undla mõis	Kadrina	
	Hulja rüütlimõis	Kadrina	
	Vatku mõis	Kadrina	
	Tõrdva-Kõnnu mõis	Kadrina	
	Jõepere mõis (varemetes)	Kadrina	
	Hõbeda mõis	Kadrina	
	Kadrina kirikumõis	Kadrina	
	Neeruti mõis	Kadrina	
Kirikud, kabelid, kalmistud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kadrina kirik, kirikuaed ja kalmistu	Kadrina	Kadrina
	Hulja kalmistu	Kadrina	
	"Surnumägi" kalmistu	Kadrina	
Muuseumid, galeriid, keskused	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Pihlamäe käsitöötuba-muuseum	Kadrina	Loobu küla
Külad (ajaloo- ja kultuuriväärtusega)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Ei ole		

Ajaloolised paigad (linnused, varemed, kindlused)	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Neeruti linnus	Kadrina	Neeruti
	Sadulamägi linnus	Kadrina	Neeruti
	Fr. R. Kreutzwaldi sünnikoht Jõepere külas	Kadrina	Jõepere küla
	Emakeele ausammas	Kadrina	
Töötoad ja teemapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	esitatud ei ole		
Muud ajaloolise ja kultuurilise väärtusega hooned	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Viitna kõrtsihoone	Kadrina	Viitna
	Kadrina rahvamaja	Kadrina	Kadrina
	Kadrina jaamahoone	Kadrina	Kadrina

Sündmused Kadrina vallas

Nimetus	Omavalitsus	Asukoht	Peamised sihtrühmad	Toimumisaeg
Näitused, kontserdid, spordiüritused (valdavalt väiksemad üritused)	Kadrina	kogu piirkonnas	kohalikud	aastaringselt

Kadrina valla loodusressursid

Rand	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	ei ole		
Linnuvaatlusala	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Geoloogilised moodustised (pinnavormid)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Allikad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kolu allikad	Kadrina	Vaiatuu küla
	Jõepere vesiallikad	Kadrina	Jõepere küla
Saared	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Järved	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Neeruti	Kadrina	Neeruti küla

	Viitna järved	Kadrina	Viitna küla
Jõed	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Rändrahnud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Pargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Arbavere mõisa park	Kadrina	Arbavere küla
	Jõepere pargi põlispuud	Kadrina	Jõepere küla
	Kolu mõisa park	Kadrina	Vaiatu küla
	Loobu mõisa park	Kadrina	Loobu küla
	Neeruti mõisa park	Kadrina	Neeruti kül
	Udriku mõisa park ja Kabelimägi	Kadrina	Udriku küla
	Undla mõisa park	Kadrina	Undla küla
	Vohnja mõisa park	Kadrina	Vohnja küla
Kaitsealad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Valgejõe-Laukasoo sihtkaitsevöönd	Kadrina	
	Ohepalu looduskaitseala	Kuusalu, Kadrina	
	Viitna maastikukaitseala	Kadrina, Haljala	
	Neeruti maastikukaitseala	Kadrina	
	Kallukse maastikukaitseala	Kadrina	
	Natura 2000 Loobu jõe hoiuala	Kadrina	
Üksikobjektid (looduslikud)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Viitna kadakas	Kadrina	Viitna küla
	Kallukse mänd	Kadrina	Kallukse küla
	Linda-Neitsi ehk Lodikivi	Kadrina	Kallukse küla
Looduslikud/väärtuslikud kooslused	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		

Aktiivsed tegevused Kadrina vallas			
Veeseiklus	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Linnumäe Loodustalu kanuumatkad	Kadrina	Ohepalu küla
Lastemänguväljakud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Hulja alevikus	Kadrina	Hulja alevik
	Kihlevere külas	Kadrina	Kihlevere küla
	Leikude külas	Kadrina	Leikude küla
	Salda külas	Kadrina	Salda küla
	Ridakülas	Kadrina	Ridaküla
Rulapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Palliväljakud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Kalastamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Õppe- ja matkarajad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Viitna looduse õpperada	Kadrina	Viitna küla
	Neeruti maastikukaitseala matkarada	Kadrina	Võduvere küla
Matkad/maastiku- ja meeskonnamängud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Linnumäe Loodustalu räätsamatkad	Kadrina	Ohepalu küla
	Linnumäe Loodustalu jalgsimatkad	Kadrina	Ohepalu küla
	Udrikulauka ürgloodusmatk Kalevipoja radadel	Kadrina	Ohepalu küla
Golf/minigolf/ bowling/discgolf	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Pariisi discgolf	Kadrina	Pariisi küla
Ratsutamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kuusekännu Ratsatalu	Kadrina	Loobu küla
	Pariisi Puhkeküla	Kadrina	Pariisi küla
Jahipidamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Ida-Lahemaa jahipiirkond	Haljala, Kadrina	
	Kadrina jahipiirkond	Kadrina	

Suusatamine	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Pariisi Puhkeküla suusarajad	Kadrina	Pariisi küla
Ujumine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Rattasõit	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Spordisaalid, -platsid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Teemapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Vibulaskmine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Veretu vibujaht Lahemaa metsades	Kadrina	Loobu küla
Loomad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
(Noorte)laagrid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Elamussaun	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Lahemaa Matkakeskuse metsasaun	Kadrina	Loobu küla

Majutus Kadrina vallas			Kohtade arv			
Hotell	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Motell	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tee motell	motell	12	12	Kadrina	Rõmeda küla
Külalistemaja	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Õnnela külalistemaja	külalistemaja	16	16	Kadrina	Ohepalu küla
	Püha Katariina külalistemaja	külalistemaja	14	10	Kadrina	Kadrina alevik
Kodumajutus	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kuusiku Loodustalu	kodumajutus	18	8	Kadrina	Ama küla
	Madi puhketalu	kodumajutus	24	8	Kadrina	Jõetaguse küla

	Metsaveere turismitalu	kodumajutus	4	4	Kadrina	Jürimõisa küla
Puhkemaja	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kuusekännu ratsatalu puhkemaja	puhkemaja	10	10	Kadrina	Loobu küla
	Linnumäe Loodustalu	puhkemaja	5	5	Kadrina	Ohepalu küla
	Madi Puhketalu	puhkemaja	24	8	Kadrina	Jõetaguse küla
	Arturi Puhkemajad	puhkemaja	8	8	Kadrina	Rõmeda küla
Hostel	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tristvere majutus	hostel	7	7	Kadrina	Kadrina alevik
	Arbavere Puhkekeskus	hostel	126	26	Kadrina	Arbavere küla
	Kadrina Spordikeskuse hostel	hostel	80	80	Kadrina	Kadrina alevik
	Viitna Puhkekeskus	hostel	60	60	Kadrina	Viitna küla
Puhkeküla, -laager	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Pariisi Puhkeküla	puhkeküla	70	55	Kadrina	Pariisi küla
	Arbavere Puhkekeskus	Puhkeküla, -laager	126	26	Kadrina	Arbavere küla
	Viitna Puhkekeskus	puhkeküla	~60	~60	Kadrina	Viitna küla
	Metsaveere Turismitalu Puhkeküla	puhkeküla, karavanid	4	0	Kadrina	Jürimõisa küla
Külaliskorter	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Muu	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tristvere Maja	muu	7	7	Kadrina	Kadrina alevik

Toitlustus Kadrina vallas

Restoranid	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Viitna Kõrts	sees 205/ suveterrass 60	Kadrina	Viitna küla
	Arturi šašlõkibaar	60	Kadrina	Rõmeda küla
Kõrts, pubi	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Viitna Kõrts	sees 205/ suveterrass 60	Kadrina	Viitna küla
Kohvik	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tristvere kohvik	sees 50/ suveterrass 21	Kadrina	Kadrina alevik
	Kaubi kohvik (ettetellimisel)		Kadrina	Kadrina alevik

Baar	Nimetus	Kohtade arv	Omavalitsus	Asukoht
	Kadaka Baar	30	Kadrina	Viitna küla
Kiirtoit	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Premium 7 Kadrina tankla kohvik	Kaasamüük	Kadrina	Kadapiku küla
Muu	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub			
Elamustoitlustus	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub			

Kadrina valla muud ressursid (sh lisa teenused)

Raamatukogu	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Kadrina raamatukogu	Kadrina	Kadrina alev
	Kadrina raamatukogu Hulja filiaal	Kadrina	Hulja
	Kadrina raamatukogu Vohnja filiaal	Kadrina	Vohnja
	Kadrina raamatukogu Kihlevere filiaal	Kadrina	Kihlevere
	Kadrina raamatukogu Viitna filiaal	Kadrina	Viitna
Avalik internetipunkt ja Wifi leviala	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kadrina raamatukogu	Kadrina	Kadrina alev
	Kadrina raamatukogu Hulja filiaal	Kadrina	Hulja
	Kadrina raamatukogu Vohnja filiaal	Kadrina	Vohnja
	Kadrina raamatukogu Kihlevere filiaal	Kadrina	Kihlevere
	Kadrina raamatukogu Viitna filiaal	Kadrina	Viitna
Interneti- ja Infopunkt	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Apteek, arstiabi	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kadrina Tervisekeskus	Kadrina	Kadrina alev
	Kadrina Südameapteek	Kadrina	Kadrina alev
	Kadrina Tervisekeskuse hambaravi	Kadrina	Kadrina alev
	Kadrina hambaravi	Kadrina	Kadrina

Postkontor	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Kadrina postkontor	Kadrina	Kadrina alevik
	Kihlevere postipunkt	Kadrina	Kihlevere
	Hulja postipunkt	Kadrina	Hulja alevik
Iluteenused, juuksur	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Juuksur	Kadrina	Kadrina alevik
	Ilusalong ELIS	Kadrina	Kadrina alevik
Väikesadamad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Ostlemine (sh suveniiri-, käsitööpood)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Toiduainete poed	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	on mitmeid, kuid täpsem info puudub		
Tanklad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Premium 7	Kadrina	Kadrina alevik
Panga automaat	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Pangakontor	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa kontor (Swedbank)	Tapa	Tapa linn

Lisa 3.4. Tapa vald

Tapa valla kultuuriressursid (sh ajalooressursid, sündmused jne)

Mõisad	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Jäneda mõis (munitsipaalomanduses, majutus)	Tapa	Jäneda küla
	Porkuni mõis	Tapa	Porkuni küla
	Võhmuta mõis	Tapa	Võhmuta küla
	Aru mõis (eravalduses)	Tapa	
	Imastu mõis (hetkel selles hooldekodu)	Tapa	
	Jootme mõis (eraomanduses)	Tapa	

	Kaarli mõis (varemetes)	Tapa	
	Kalle mõis (mõisahoone hävinenud)	Tapa	
	Karkuse mõis (osaliselt varemetes)	Tapa	
	Kurge mõis (peahoone ümberehitatud)	Tapa	
	Kuru mõis	Tapa	
	Lehtse mõis (säilinud torni osa)	Tapa	
	Linnape mõis (varemetes)	Tapa	
	Moe mõis (mõisa hoone hävinenud)	Tapa	
	Nõmmküla mõis (varemeis)	Tapa	
	Polli mõis	Tapa	
	Põriki mõis (ei ole säilinud)	Tapa	
	Pruuna mõis (mõisas tegutseb kool)	Tapa	
	Rägavere mõis (eravalduses)	Tapa	
	Räsna mõis	Tapa	
	Saiakopli mõis (mõisahoones korterid)	Tapa	
	Saksi mõis	Tapa	
	Tapa mõis (hävinenud, säilinud mõisapark, kaitseväe territoorium)	Tapa	
	Tõravere mõis (varemetes)	Tapa	
	Trilli mõis (hävinenud)	Tapa	
Kirikud, kabelid, kalmistud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa Jakobi kirik	Tapa	Tapa linn
	Ristija Johannese Õigeusu kirik ja kalmistu	Tapa	Tapa linn
	Eesti Metodisti kiriku Tapa kogudus	Tapa	Tapa linn
	Tapa linnakalmistu	Tapa	Tapa linn
	Sipelga kalmistu	Tapa	Tapa linn
	Tapa Elava Usu kogudus	Tapa	Tapa linn
	Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidu Lehtse Evangeelse Misjoni Kogudus	Tapa	Lehtse
	Jehoova Kuningriigi Saali Tapa Valgejõe kogudus	Tapa	Tapa linn
	Tamsalu Lunastaja kogudus	Tamsalu	Tamsalu linn

Muuseumid, galeriid, keskused	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Jäneda Muuseum	Tapa	Jäneda küla
	Jäneda Käsitöökeskus	Tapa	Jäneda küla
	Porkuni Paemuuseum	Tapa	Porkuni küla
	Porkuni Paemuuseum, Lubjapark	Tapa	Tamsalu
	Tapa Muuseum	Tapa	Tapa linn
Külad (ajaloo- ja kultuuriväärtusega)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
ajaloolised paigad (linnused, varemed, kindlused)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Jäneda linnamägi	Tapa	Jäneda küla
	Eltmaa linnus	Tapa	Jäneda küla
Töötoad ja teemapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Muud hooned (nt tuletornid)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		

Sündmused Tapa vallas

Nimetus	Omavalitsus	Asukoht	Peamine sihtrühm	Toimumisaeg
Tamsalu - Neeruti Maraton	Tapa		üle Eesti ja väliskülastajad	veebruar (algus), korduv üritus
Presidendi Matk Jänedal	Tapa		üle Eesti	veebruar (lõpp), korduv üritus
Jäneda aia- ja lillepäevad	Tapa	Jäneda küla	üle Eesti	mai lõpp, korduv üritus
Tamsalu päevad	Tapa	Tamsalu	kohalikud	mai lõpp, korduv üritus
Eesti Talupäevad Jänedal	Tapa	Jäneda küla	üle Eesti	juuli algus. korduv üritus
Tapa linnapäevad	Tapa	Tapa linn	kohalikud	augusti keskpaik, korduv üritus
Tapa Vorstifestival	Tapa	Tapa linn	piirkonna elanikud	augusti keskpaik, korduv üritus
Jäneda Sügislaat	Tapa	Jäneda küla	üle Eesti	september (algus), korduv üritus
Porkuni jooks ja kõnd ümber järvede	Tapa		piirkonna elanikud	septembri keskpaiku, korduv üritus
Porkuni lahingu aastapäeva tähistamine	Tapa		kohalikud	september (20nendatel kuupäevadel), korduv üritus
Tallinn-Tamsalu-Tartu rattamatk	Tapa		üle Eesti	september (keskpaik), 2018 toimus neljas kord

Tapa valla rahvajooks ja kepikõnnimatk	Tapa		kohalikud	september (lõpp), korduv üritus
Tapa Valla Muusikapäevad	Tapa		piirkonna elanikud + mujalt Eestist	november, korduv üritus, kuid 2018 aasta kohta info puudus
Suvised teatrietendused / lavastused	Tapa	kogu piirkonnas	kohalikud, aga ka üle Eesti	

Tapa valla loodusressursid

Rand	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Porkuni järve ujumiskohad	Tapa	Porkuni küla
Linnuvaatlusala	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Geoloogilised moodustised (pinnavormid)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Balti klint	kõik vallad	
Allikad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Jäneda	Tapa	Jäneda küla
	Imastu	Tapa	Imastu küla
	Konnavere	Tapa	Imastu ja Moe küla
Saared	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Järved	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Porkuni järv	Tapa	Porkuni
	Vahakulmu järv	Tapa	Vahakulmu
	Saksi järv	Tapa	Saksi
	Kalijärve	Tapa	Jäneda
Jõed	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Mustoja		
	Altja oja		
	Kolga		
	Pudisoo		
	Loobu		
	Valgejõgi		
	Loo		

	Võsu		
Rändrahnud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Pargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Imastu park	Tapa	Imastu küla
	Saksi park	Tapa	Saksi küla
	Jootme park	Tapa	Jootme küla
	Linnape park	Tapa	Linnape küla
	Jäneda park	Tapa	Jäneda küla
Kaitsealad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kõrvemaa looduskaitseala	Tapa	
	Pandivere nitraaditundlik ala	Tapa	
Üksikobjektid (looduslikud)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Looduslikud/ väärtuslikud kooslused	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		

Aktiivsed tegevused Tapa vallas

Veeseiklus	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Lastemänguväljakud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Moe mänguväljak	Tapa	Moe küla
	Tapa kultuurimaja	Tapa	Tapa
	Vajangu	Tapa	Vajangu
Rulapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa linn	Tapa	Tapa
	Tamsalu linn	Tapa	Tamsalu
Palliväljakud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa linn	Tapa	Tapa linn
	Tamsalu	Tapa	Tamsalu linn

	Jäneda	Tapa	Jäneda
	Lehtse	Tapa	Lehtse
Kalastamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Porkuni järv	Tapa	Porkuni
	Vahakulmu järv	Tapa	Vahakulmu
	Saksi järv	Tapa	Saksi
	Kalijärve	Tapa	Jäneda
	Mustoja	Tapa	
	Altja oja	Tapa	
	Kolga	Tapa	
	Pudisoo	Tapa	
	Loo	Tapa	
	Võsu	Tapa	
	Loobu	Tapa	
	Valgejõgi	Tapa	
Õppe- ja matkarajad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Presidendi matkarada Tapa-Aegviidu	Tapa	Jäneda küla
	Rutkaste matkarada	Tapa	Tapa linn
	Energiarada	Tapa	Porkuni küla
	Vajangu Põhikooli looduse õpperada	Tapa	Vajangu küla
	RMK Penijõe-Aegviidu-Kauksi matkateed	Tapa	
Matkad/maastiku- ja meeskonnamängud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Retk metsapargis ratastoolirajal	Tapa	Järsi küla
	Veetarga retk puhta vee tekkekohas	Tapa	Järsi küla
Golf/minigolf/ bowling/discgolf	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa discgolf	Tapa	Tapa linn
	Tamsalu discgolf	Tapa	Tamsalu linn
Ratsutamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Jäneda hobusekasvandus	Tapa	Jäneda

	Kõrveküla Puhkekeskus	Tapa	Jäneda
Jahipidamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Suusatamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Jäneda suusarajad	Tapa	Jäneda küla
	Tamsalu Spordikompleksi suusarajad	Tapa	Tamsalu linn
	Kõrvemaale suusatama ja sauna	Tapa	Kõrveküla
	Tapa Männikumäe suusarajad	Tapa	Tapa linn
	Tamsalu-Neeruti suusarada	Tapa	Tamsalu linn
Ujumine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tamsalu Spordikompleksi ujula	Tapa	Tamsalu linn
Rattasõit	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Spordisaalid, -platsid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa spordihoone	Tapa	Tapa
	Tamsalu spordihoone	Tapa	Tamsalu
	Jäneda spordihoone	Tapa	Jäneda
Teemapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Puhta Vee Teemapark	Tapa	Järsi küla
Vibulaskmine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Loomad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
(Noorte)laagrid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		

Majutus Tapa vallas		**Kohtade arv**				
Hotell	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					

Motell	Nimetus	Liik	Kõrghooaeg	Madalhooaeg	Omavalitsus	Asukoht
	ei ole					
Külalistemaja	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Laululinnu külalistemaja	külalistemaja	12	12	Tapa	Järvaküla küla
	Jäneda külalistemaja	külalistemaja	120	129	Tapa	Jäneda küla
	Kõrveküla puhkekeskus	külalistemaja			Tapa	Jäneda küla
Kodumajutus	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Puhkemaja	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Porkuni Jahimaja	puhkemaja	10	10	Tapa	Järvaküla küla
	Kõrveküla Puhkekeskus	puhkemaja	38	38	Tapa	Kõrveküla
Hostel	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tamsalu Spordikompleksi hostel	hostel	40	40	Tapa	Tamsalu
	Kulbi Võõrastemaja	hostel	25	25	Tapa	Tapa linn
Puhkeküla, -laager	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Külaliskorter	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Külaliskorter Tapal	külaliskorter	3	3	Tapa	Tapa linn
Muu	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
RMK telkimisalad	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub					

Toitlustus Tapa vallas

Restoran	Nimetus	Kohtade arv	Omavalitsus	Asukoht
	Vaksali Trahter	sees 50/ suveterrass 20	Tapa	Tapa
Kõrt, pubi	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Musta Täku Tall	350	Tapa	Jäneda küla
Kohvik	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Pitsakohvik	30	Tapa	Tapa

	Pizzakiosk	10	Tapa	Tapa
	Konsumi kohvik	20	Tapa	Tapa
	Kohvik Evidence	40	Tapa	Tapa
	Saiaäri kohvik	8	Tapa	Tapa
	Mario Pizza	15	Tapa	Tapa
	Kohvik Kulles	15	Tapa	Porkuni
	Krista kohvik	40	Tapa	Tamsalu
	Vajanq	10	Tapa	Vajangu
	Pubi Tareke	30	Tapa	Tapa
Baar	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Roger Resto	sees 120/ suveterrass 30	Tapa	Tapa
Kiirtoit	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Chicks Wings and Fries		Tapa	Tapa
	Rita Kodukohvik	5	Tapa	Assamalla
Muu	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole			

Tapa valla muud ressursid (sh lisa teenused)

Raamatukogu	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa Linnaraamatukogu	Tapa	Tapa linn
	Jäneda Raamatukogu	Tapa	Jäneda
	Lehtse Raamatukogu	Tapa	Lehtse
	Saksi Raamatukogu	Tapa	Moe
Avalik internetipunkt ja Wifi leviala	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	info puudub		
Interneti- ja Infopunkt	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa Linnaraamatukogu	Tapa	Tapa linn
Apteek, arstiabi	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa Perearstikeskus	Tapa	Tapa linn
	FIE Margut Sooman (esmatasandi arstiabi)	Tapa	Tapa linn

	Tapa Apteek	Tapa	Tapa linn
	Tapa Grossi keskuse apteek	Tapa	Tapa linn
	Uuesilla Apteegi haruapteek Tamsalu	Tapa	Tamsalu linn
	Harvaly OÜ (hambaravi)	Tapa	Tapa
	Tapa Haigla hambaravi	Tapa	Tapa
	Virudent OÜ Tapa filiaal	Tapa	Tapa
Postkontor	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa postkontor	Tapa	Tapa linn
	Tamsalu postipunkt	Tapa	Tamsalu linn
	Lehtse postipunkt	Tapa	Lehtse alevik
	Vajangu postipunkt	Tapa	Vajangu küla
	Jäneda postipunkt	Tapa	Jäneda küla
Iluteenused, juuksur	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Gerti Sirvi OÜ	Tapa	Tapa
	ILUTUBA IIRIS OÜ	Tapa	Tapa
	Sirje Ilusalong	Tapa	Tapa
	TL Teenused OÜ	Tapa	Tapa
	Valentina Butšenkova FIE	Tapa	Tapa
	Ilusalong Loyola	Tapa	Tapa linn
	Perejuuksur	Tapa	Tapa linn
	“Seeja” juuksurisalong	Tapa	Tapa linn
Väikesadamad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Suveniiri-, käsitööpoed	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Jäneda käsitöökeskus	Tapa	Jäneda
Toiduainete poed	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Maxima XX	Tapa	Tapa
	Rimi	Tapa	Tapa
	Grossi Toidupood	Tapa	Tapa

	Konsum	Tapa	Tapa
	Meie Pood	Tapa	Tapa
	Maxima X	Tapa	Tamsalu
	Grossi Toidupood	Tapa	Tamsalu
	Meie Pood	Tapa	Vajangu
	Meie Pood	Tapa	Tamsalu
	Meie Pood	Tapa	Lehtse
	AjaO	Tapa	Jäneda
Tanklad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Olerex Tapa tankla	Tapa	Tapa linn
	Alexela Tapa	Tapa	Tapa linn
Panga automaat	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa Grossi Toidukaubad (SEB)	Tapa	Tapa linn
	Jäneda A ja O (Swedbank sularaha väljavõtt)	Tapa	Jäneda
	Tapa Grossi Toidukaubad (Swedbank)	Tapa	Tapa linn
Pangakontor	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Tapa kontor (Swedbank)	Tapa	Tapa linn

Lisa 3.5. Loksa linn

Loksa linna kultuuriressursid (sh ajalooressursid, sündmused jne)			
Mõisad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Kirikud, kabelid, kalmistud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa Püha Neitsi Maarja kirik ja kalmistu	Loksa linn	Loksa, Tallinna tn 54
	Loksa Kroonlinna Püha Joanni kirik	Loksa linn	Loksa, Posti 17A
Muuseumid, galeriid, keskused	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
Külad (ajaloo- ja kultuuriväärtusega)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		

Ajaloolised paigad (linnused, varemed, kindlused)	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	ei ole		
Töötoad ja teemapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Muud ajaloo- ja kultuuriväärtusega hooned (nt tuletornid)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa bussijaama hoone	Loksa LV	Loksa, Tallinna tn 49
	SA Loksa Kultuur hoone	Loksa LV	Loksa, Tallinna tn 47
	Lahemaa Kaubamaja hoone	Loksa LV	Loksa, Tallinna tn 22

Sündmused Loksa linnas

Nimetus	Omavalitsus	Asukoht	Peamine sihtrühm	Toimumisaeg
Linnapäevad	Loksa linn	Loksa LV	Haljala, Kuusalu, Kadrina, Tapa valdade ja Loksa linna elanikud	august (linna sünnipäeval)
Kontserdid kirikus	Loksa linn	Loksa LV	Haljala, Kuusalu, Kadrina, Tapa valdade ja Loksa linna elanikud	
Sügislaat	Loksa linn	Loksa LV	Haljala, Kuusalu, Kadrina, Tapa valdade ja Loksa linna elanikud	september (keskpaik)
Rannavõrkpall "Loksa..."	Loksa linn	Loksa LV	üle Eesti	august (keskpaik)
XT SÜGISROGAIN	Loksa linn	Loksa LV	üle Eesti	erinev toimumisaeg

Loksa linna loodusressursid

Rand	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Loksa rand	Loksa LV	Loksa linn
Linnuvaatlus	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Eraldi spetsiaalseid kohti loodud ei ole		
Geoloogilised moodustised (pinnavormid)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole	kõik omavalitsused	
Allikas	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Saared	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Järved	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**

	5 tehisjärve (endised savikarjäärid)	Loksa LV	Loksa, Tiigi tn
Jõed	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Valgejõgi	Loksa LV	Loksa linn
(Ränd)rahnud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Mardimiku kivi	Kuusalu/Loksa linn	Loksa linn/Loksa küla
Pargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Nõmme park	Loksa LV	Loksa linn
	Veteranide park	Loksa LV	Loksa linn
	Rannapark	Loksa LV	Loksa linn
Kaitsealad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Natura 2000 linnu- ja loodusala on Loksa linna maa- alast, mis kattub 8 ha suuruses Lahemaa Rahvuspargi alaga	Loksa LV	Loksa linn
Üksikobjektid (looduslikud)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa ranna liivaluited	Loksa LV	Loksa linn
Väärtuslikud kooslused	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa liivaluidete taimestik, kolmanda kaitsekategooria liigi randseaherne kasvuala	Loksa LV	Loksa linn

Aktiivsed tegevused Loksa linnas

Veeseiklus	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Lastemänguväljakud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa linn, Nooruse tn	Loksa LV	Loksa linn
	Papli tn	Loksa LV	Loksa linn
	Rohuaia tn	Loksa LV	Loksa linn
	Tallinna tn	Loksa LV	Loksa linn
	Tiigi tn	Loksa LV	Loksa linn
Rulapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Skatepark	Loksa LV	Loksa, Tallinna 47
Palliväljakud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa rand	Loksa LV	Loksa rannas
	Loksa Nõmme park	Loksa LV	Nõmme pargis
	Loksa linnaväljak	Loksa LV	Linnaväljakul

Kalastamine	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Hara laht	Loksa LV	Hara laht
	Valgejõgi	Loksa LV	Valgejõgi
Õppe- ja matkarajad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Valgustatud spordi-, matkarada	Loksa LV	Nõmme park- rand
Matkad/maastiku-mängud/ meeskonnamängud	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Golf/minigolf, bowling/discgolf	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Ratsutamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Jahipidamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Suusatamine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Suusarada	Loksa LV	Nõmme park- Loksa rand
Ujumine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa ujula	Loksa LV	Loksa, Tallinna tn 47
Rattasõit	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Spordisaalid, -platsid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa võimla	Loksa LV	Tallinna tn 47
	Loksa Staadion	Loksa LV	Loksa, Männi tn 36
	Jalgpalli väljak	Loksa LV	Loksa, Mere tn 4
	Spordi väljak	Loksa LV	Loksa, Posti tn 27
Teemapargid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Vibulaskmine	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		
Loomad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole		

(Elamus)saunad	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	ei ole		
(Noorte)laagrid	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Noorte spordilaager	Loksa LV	Loksa linn

Majutus Loksa linnas			Kohtade arv			
Hotell	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Motell	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Külalistemaja	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Kodumajutus	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Puhkemaja	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kuivoja Puhkekeskus	Puhkekeskus	aprill- okt.	jaan.-märts	Loksa LV	Loksa, Rahu tn 39
Hostel	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Puhkeküla, -laager	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Külaliskorter	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
Muu	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					
RMK telkimisalad	**Nimetus**	**Liik**	**Kõrghooaeg**	**Madalhooaeg**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole					

Toitlustus Loksa linnas				
Restoran	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole			

Kõrts, pubi	Nimetus	Kohtade arv	Omavalitsus	Asukoht
Kohvik	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa Ujula kohvik	30	Loksa LV	Loksa, Tallinna tn 47 ujulas
Baar	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Lucky baar	40	Loksa LV	Loksa, Tallinna tn 49
Kiirtoit	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa tankla	10	Loksa LV	Loksa, Tallinna tn 81
Muu	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kuivoja Puhkekeskus	70	Loksa LV	Loksa, Rahu tn 39
Elamustoitlustus	**Nimetus**	**Kohtade arv**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	ei ole			

Loksa linna muud ressursid (sh lisa teenused)

Raamatukogu	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Loksa raamatukogu	Loksa linn	Loksa, Tallinna 45
Avalik internetipunkt ja Wifi leviala	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa Linnaraamatukogu	Loksa linn	Loksa, Tallinna 45
	Loksa Perearstikeskuses	Loksa linn	Loksa, Posti 29
	Loksa Ujula	Loksa linn	Loksa, Tallinna 47
	Tulisilma Ärikeskuses/OÜ Tulisilm	Loksa linn	Loksa, Tallinna 18
Interneti- ja Infopunkt	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa Linnaraamatukogu	Loksa linn	Loksa, Tallinna 45
Apteek, arstiabi	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	BENU Apteek Loksal	Loksa linn	Loksa, Papli 2
	Loksa Perearstikeskus	Loksa linn	Loksa, Posti 29
	Loksa hambaravi	Loksa linn	Loksa, Posti 29
	AS Karell Kiirabi, esmaabipunkt	Loksa linn	Loksa, Posti 29
Postkontor	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa postkontor	Loksa linn	Loksa, Papli 2

Iluteenused, juuksur	Nimetus	Omavalitsus	Asukoht
	Ilusalong Länvin	Loksa linn	Loksa, Tallinna 47
	Perejuuksur	Loksa linn	Loksa, Papli 2
	Juuksur	Loksa linn	Loksa, Papli 2
Väikesadamad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Loksa sadam	Loksa LV	Tallinn 2
Ostlemine (sh suveniiri-, käsitööpood)	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Kodu Ekstra	Loksa linn	Loksa, Rohuaia 6
	Grossi Kaubamaja	Loksa linn	Loksa, Rohuaia 6
	Kauplus Hedvig	Loksa linn	Loksa, Papli 2
	Lillepood	Loksa linn	Loksa, Rohuaia 6, Tallinna 40
Toiduainete poed	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Grossi Kaubamaja	Loksa linn	Loksa, Rohuaia 6
	Loksa Konsum	Loksa linn	Loksa, Tallinna 36
	Meie pood	Loksa linn	Loksa, Posti tn 2
	Uuelinna pood	Loksa linn	Loksa, Posti tn 28
Tanklad	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Alexela Loksa	Loksa linn	Loksa, Tallinna 49
	Oilest OÜ	Loksa linn	Loksa, Tallinna 81
Panga automaat	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Swedbank automaat pangakontoris, raha sissemakse ja väljavõtmine	Loksa linn	Loksa, Tallinna tn 49
	Swedbank automaat Grossi kaubamajas	Loksa linn	Loksa, Rohuaia 6
	SEB sularahaautomaat Postkontori juures	Loksa linn	Loksa, Papli 2
Pangakontor	**Nimetus**	**Omavalitsus**	**Asukoht**
	Swedbank	Loksa linn	Loksa, Tallinna 49